De emigrant

Nanne Bosma

bron
Nanne Bosma, *De emigrant*. Uitgeverij T. Wever, Franeker 1981

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bosm029emig01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

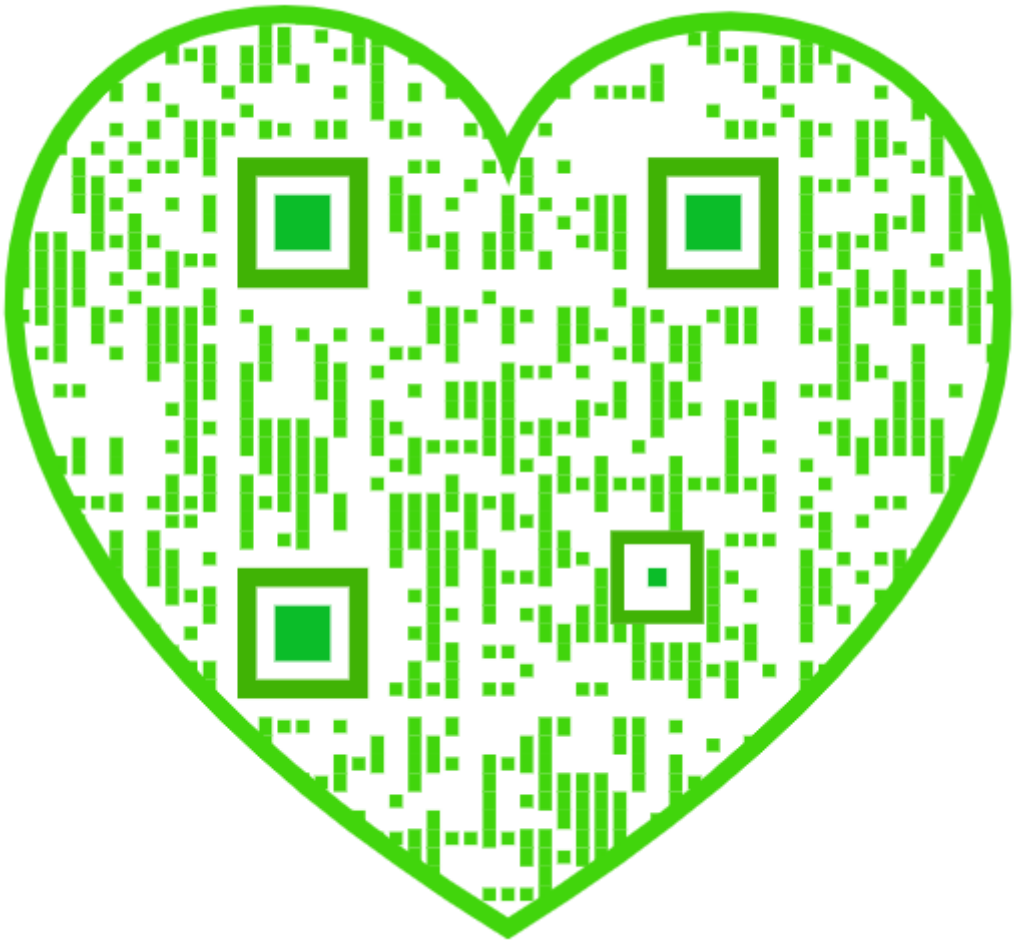

Hoofdstuk 1

Een ongewone maandag in Rotterdam.

De trams reden normaal en agenten wandelden rustig tussen de zich haastig naar hun kantoor reppende mensen, schepen voeren af en aan op de rivier, dienstmeisjes klopten met stevige meppen deurmatjes, slagersjongens en bakkersknechts floten naar de meisjes.

Dat behoorde allemaal nog tot het normale beeld van een maandag in Rotterdam. Ook de fleurige dames, die voorbijgangers de Emmabloem aanboden voor een bijdrage in de collectebus, hoorden eigenlijk bij het gewone beeld van deze maandag in april. Elk jaar om deze tijd rammelden dames en meisjes uit de gegoede stand met de collectebus voor de tuberculosebestrijding onder de armen.

Ongewoon op deze 21ste april van het jaar 1913 was de stilte in de buurt van de kaden. Nergens daverden zwaarbeladen sleperskarren van ‘de hol’ af over de ongelijke keien om met de grootste spoed hun vracht af te leveren bij schip of pakhuis. De enkele vrachtwagens, nieuw verschijnsel in de oude stad, konden het straatbeeld niet veranderen, dat op de normale dagen beheerst werd door de sleperskarren. De voerlieden waren met of zonder hun paarden en wagens op een brede kade bijeengekomen en bespraken met luide stemmen hun eisen. Sommigen aarzelden, ze zagen niet graag een dagloon verloren gaan, maar anderen hielden voet bij stuk: de staking moest doorgaan; eerst de patroons op de knieën, dan werken.

Ongewoon was de 21ste april zeker voor het groepje mensen dat van een huis op de hoek van de Wijnbrugstraat en de Wijnhaven op weg ging naar de kade.

De man droeg twee zware koffers. Zijn zondagse kleding zat hem duidelijk wat onwennig. Hij liep met flinke passen voorop. Zijn elf jaar oude zoontje probeerde zijn last wat te verlichten, door met één hand een zware koffer mee te torsen, wat niet erg lukte. Hij hing meer aan de koffer dan dat hij tilde.

‘Is het nog ver, heit?’ vroeg hij in het Fries.

‘Nee, Pier, het is maar een klein eindje. Dat heb je gisteren toch al gezien?’

De jongen zweeg en probeerde met kleine dribbelpasjes de grote stappen van zijn vader bij te houden.

Op een paar pas afstand volgde een bleke, bedrukt uitziende vrouw in Fries kostuum met wat lichtere bagage. Een jongere vrouw, die ‘stadse’ kleren droeg probeerde haar wat op te monteren. ‘Het is niet

voor lang, Aukje. Over een jaar brengen we jou en de jongens naar de boot en dan zijn jullie weer bij elkaar.'

Aukje glimlachte mat en antwoordde slechts met: 'Laten we het hopen.'

Een jongen van een jaar of twaalf liep er bij alsof het hele geval hem eigenlijk niet aanging, soms bleef hij een eindje achter en dan riep zijn moeder ongeduldig: 'Doorlopen, Jan, anders komen we te laat.'

'Die boot gaat pas over twee uur,' mompelde de jongen voor zich heen.

De vader bleef staan en zette de koffers neer. Op de hoek van het smalle straatje en de brede kade versperde een lief lachende collectante hun de weg. Hij pakte zijn portemonnaie en gaf een stuiver.

Zijn vrouw merkte wat snibbig op: 'Het kan ook wel wat minder, Abe.'

Het meisje spelde hem de Emmabloem op.

'Het is voor het goede doel, moeder,' zei de man lachend en pakte zijn koffers weer op.

De twee jongens en de vrouwen volgden. De collectante hield overdreven vriendelijk ook Aukje de collectebus voor, maar zij negeerde het meisje nors.

Daar lag het schip.

Het stoomschip Pisa, rechte boeg, twee pijpen, waaruit dikke rookwolken in de straffe wind verwoeien over het wijde water. Het was alsof ze allemaal even aarzelden eer ze zich vanuit de veilige beschutting van de hoge huizenrij waagden in het drukke gewoel voor het schip.

In groepjes bijeen stonden daar de Oosteuropese landverhuizers: mannen en vrouwen met veel kinderen in alle leeftijden.

Aukje huiverde toen ze deze haveloze troep zag.

De mannen met hun Russische petten met leren kleppen, in wijde vaak verstelde en gescheurde pelsjekkers, waren in een behoedzame geldtransactie gewikkeld met een aantal Rotterdamse mannen. Eén van de Russen wisselde een roebel voor een dollarbedrag, ging terug naar zijn groep en overlegde langdurig met zijn vrienden of de koers gunstig was. Viel dat mee, dan werden er meer zaken gedaan.

De vrouwen, met hun kleurige hoofddoeken, gaven met hun wijde rokken beschutting aan de kleinste kinderen tegen de koude wind. Overal om hen heen stonden oude manden en verweerde koffers met touwen en riemen bijeengebonden.

Op een handkar voerde een groepje nog meer bagage aan. Een oude vrouw zat bleek en moe op de kar tussen de balen als een willoos deel

van de getransporteerde goederen.

Rumoer, een eind verder op de kade.

Sleperskarren versperden een vrachtwagen de weg. Hevig scheldende mannen met rode koppen wilden de tegensputterende chauffeur van zijn wagen halen.

‘Pleur 'em de Maas in met z'n hoefijzerbek,’ schreeuwde er een.

De vrachtrijder duwde een van de opdringende mannen ruw van zijn wagen en begon langzaam achteruit te rijden.

Een kleine man met bolhoed, wapperende zwarte jas en een opvallend zware, gouden horlogeketting over de buik van vestzak tot vestzak gespannen drong naar voren.

‘Macht sofort raum für der Lastkraftwagen,’ schreeuwde hij.

‘Hou je gedeisd man,’ gromde een van de mannen, ‘anders krijg je last met je kraftwagen.’

De Duitser begon driftig aan het hoofdstel van een van de zware sleperspaarden te rukken, om zo ruimte te maken voor de auto.

De voerman stoof op hem af en er zouden zeker rake klappen gevallen zijn als er niet net op dat moment een agent verschenen was. Hij hield de twee mannen uit elkaar en informeerde wat er gaande was. In vele talen werd hem dat uitgelegd. Veel duidelijker maakte men het hem niet, maar toen iedereen zo'n beetje uitgeschreeuwd was, zei hij rustig: ‘Dan allemaal doorrijden.’

Van deze onverbiddelijke logica had niemand terug en onder luid gefoeter maakten de slepers ruimte voor de langzaam doorrijdende vrachtauto. De chauffeur trok zich niets aan van de scheldwoorden die hij naar het hoofd geslingerd kreeg.

Toen de kleine Duitser nog meer te vertellen had, vroeg de agent hem: ‘Moeten Sie met dat Schiff daar mit? Ja? Dan kunnen Sie maar besser rennen, anders missen Sie de boot nog.’ Onder luid gehoon van de stakende slepers verdween de Duitser. De agent liep door.

Abe Bakker had het gebeuren van een afstandje gadegeslagen.

Toen de rust min of meer hersteld was nam hij zijn koffers weer op en liep naar de loopplank. Zijn vrouw en schoonzuster volgden, de jongens liepen nu allebei naast hem.

Voor ze de loopplank bereikten schoof de vrachtauto tussen hen en het schip in en versperde de doorgang.

De Duitser dribbelde voor de auto uit en schreeuwde van halverwege de loopplank om een paar matrozen.

Een stuurman vroeg wie hij was.

‘Baumann,’ riep de man. ‘Willy Baumann aus Detmold, schnell Mensch, mach schnell.’

De stuurman wees twee matrozen aan, die de omvangrijke bagage van de heer Baumann aan boord sleepten.

Toen dat allemaal gebeurd was, betaalde de Duitser de vrachtrijder en verdween in het schip, luide aanwijzingen en bevelen schreeuwend.

Er was nog tijd genoeg voor het hele gezin Bakker om samen aan boord te gaan en voor de afvaart nog wat rond te kijken.

Een matroos nam de koffers van Abe over en wees hen de weg naar het tweede klas dek, waar Abe een hut geboekt had, voor honderdachtendertig gulden, waarmee de hele overtocht betaald was.

Aukje bleef aan de railing staan en keek neer op de krioelende drukte op het tussendek, waar het overvol was met de berooide landverhuizers, die voor een veel lager bedrag overvoeren.

Abe sloeg zijn arm om haar heen. ‘Zie je nu wel, Aukje, dat het niet zo gek is om zestig gulden meer te betalen? Volgend jaar reizen jullie ook zo luxe en dan wacht ik op je op onze eigen boerderij.’

Zij antwoordde niet, maar bleef vol afgrijzen naar het lager gelegen dek kijken. Wat waren die mensen vies en arm, wat zagen ze er slecht uit. Dit was een wereld waar zij als Friese boerendochter geen weet van had. Met Abe samen had ze in de afgelopen jaren ook armoede gekend en nog moesten ze heel zuinig zijn, al had Abe daar nooit zo'n weet van, maar zo grauw, zo troosteloos was het bij hen nooit geweest.

De jongens hadden de hut van hun vader gevonden en kwamen enthousiast vertellen waar het was. Ook Jan kreeg er aardigheid in. Ze holden een trap op naar het hoger gelegen sloependek. Tante Jeanette volgde, bezorgd dat ze ergens af zouden vallen.

Abe liep met zijn vrouw naar de kleine hut, waar door het ronde raampje de kade te zien was.

Hij sloot de deur en wist niet wat te zeggen op dit laatste moment voor het afscheid.

Zij deed dapper haar best om niet te huilen.

Onhandig peuterde hij de Emmabloem van zijn jas en speldde haar die op. ‘Dan hoef je niet weer te betalen,’ zei hij.

Ze glimlachte mat, tranen welden onweerstaanbaar op.

Hij drukte haar tegen zich aan en ze huilde met zacht kreunen als een gewond beest.

‘Kom nou, kom nou,’ zei hij zacht. ‘'t Is toch maar voor een jaar. Volgend jaar zien we elkaar weer..., daar!’

Ze hoorde zijn stem, ze hoorde zijn woorden en ze klemde zich aan hem vast in een laatste wanhopige poging hem te behouden. Haar Abe, de plannenmaker, de eeuwig optimistische man, die ze trouwde tegen de wil van haar familie. Haar fomilie die hem een warhoofd en

een fantast noemde. Ze hoorde zijn woorden en ze wist: ‘We zien elkaar nooit weer.’ Ze zei het niet, ze had het nooit gezegd al die maanden niet, maar diep in haar hart wist ze dat het afscheid onherroepelijk zou zijn. De papieren bloem op haar jas werd doorweekt van tranen en de kleur gaf af, bloedrood.

‘Pas goed op jezelf, Abe,’ fluisterde ze, ‘ook als ik er niet meer ben.’

Hij begreep het niet.

‘Natuurlijk pas ik goed op mezelf,’ zei hij luchtig en zacht zong hij een oud liedje uit het begin van hun trouwen:

> ‘Myn Auk is in famke
> sa sêft as in lamke...’

Ze huilden allebei.

‘Nee, Abe, nu niet meer,’ zei ze.

Hij zweeg en ze stonden een oneindig lang schijnende tijd bij elkaar, zonder een woord, elkaar strelend als een laatste herinnering.

Vlak boven hun hoofd snerpte een stoomfluit.

Pier stormde de hut binnen en riep: ‘Heit ze gaan weg!’

Onthutst bleef hij staan.

‘Ja, jongen, we komen,’ zei z'n vader.

Hij droogde snel zijn tranen en kwam met zijn vrouw naar buiten.

Zijn schoonzuster omhelsde hem, hij kuste zijn beide jongens, die dat wat gegeneerd ondergingen tussen al die andere mensen.

Weer ging de fluit.

Abe drukte Aukje tegen zich aan. ‘Tot ziens,’ fluisterde hij.

Ze kon geen woord meer uitbrengen.

Na deze laatste omhelzing haastte Aukje zich zwijgend van boord. De kinderen stonden al met hun tante op de kade.

Matrozen haalden de loopplanken binnen.

Fluiten bliezen.

Langzaam kwam het schip los van de kade.

Overal schreeuwden en huilden mensen.

Alleen Willy Baumann wilde nu donnerwetter wel eens weten waar zijn valies met kleren gezet was.

Hoofdstuk 2

Voor Pier was het allemaal onwezenlijk als een droom.

Hij stond op de kade, hield zijn moeder bij de hand en wuifde naar het schip, waarop zijn vader verdween. Hij wist dat het allemaal echt gebeurde, maar hij zou niets verbaasd zijn als iemand hem ineens wakker maakte en dat hij dan in zijn bed op de zolder van de boerderij lag. Maar niemand maakte hem wakker.

De boot raakte steeds verder van de kant.

Zijn vader ging echt naar Canada.

Ze stonden hier echt op een kille kade in Rotterdam, waar de wind koud langs zijn betraande gezicht streek.

Dit vreemde gevoel, dat alles wat hij meemaakte niet werkelijk gebeurde, dat het gewone leven op de boerderij zomaar weer door kon gaan, met heit 's ochtends en 's avonds bij de koeien, met mem in de keuken, dit gevoel had Pier al vanaf zaterdag toen ze de trein naar Rotterdam hadden genomen.

Ze waren eerst naar het kleine stationnetje bij het dorp gelopen en vandaar ging het met een boemeltreintje naar Leeuwarden.

Wat een groot station hadden ze daar!

De locomotief stond al klaar voor de lange trein. Pier had niet eens tijd gekregen om er naar te kijken.

Iedereen had haast op dat grote station. Ze waren vlug ingestapt in een lege coupé.

Hij wilde meteen het raampje openen om uit de trein te hangen. Mem was bang. ‘Houd die jongen toch binnen, Abe, zo meteen valt hij nog uit de trein.’

‘Zolang we stil staan, kan hij nog wel even naar buiten kijken,’ had heit gezegd en Pier bleef aan het raampje. Jan wilde hem opzij duwen, maar Pier verdedigde zijn plaatsje.

De drukte op het perron werd nog groter, Alle deuren moesten dicht, de perronchef blies op zijn fluit en met veel gesis zette de trein zich langzaam in beweging. Het raampje moest dicht.

Eerst was de reis één ononderbroken opwinding. Je zag telkens wat nieuws en je wilde alles zien, maar voorbij Zwolle werd Pier moe van het kijken en hij schoof wat verder achteruit op de houten bank.

Jan bleef naar buiten kijken, naar het steeds ongewoner landschap dat langs de raampjes stoof. Bossen en grote heidevelden, oude steden en kleine dorpjes. Boeren in vreemde klederdracht op karren bij de overweg.

Zijn moeder was erg stil. Ze zat kouwelijk weggedoken in haar mantel, de wollen halsdoek langs het achterhoofd en om de schouders. Af en toe hoestte ze. Zou ze weer verkouden worden? Mem was zo vaak verkouden, ze hoestte haast het hele jaar.

Heit las een krant. Dat probeerde hij tenminste, maar hij scheen er de aandacht niet bij te kunnen houden, want telkens liet hij zijn krant zakken en keek naar buiten of naar zijn vrouw en kinderen.

Vanuit zijn ooghoeken las Pier: ‘Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik gebruikten het noenmaal bij de Duitse Keizer.’ Wat zou dat zijn, dacht Pier, een noenmaal? Het is vast wel erg lekker als koningen en keizers het eten.

‘Nederlandse vereniging tot bevordering van de zondagsrust ijvert voor winkelsluiting op zondag,’ las Pier. Wat dom, dacht hij, dan verdienen ze niks meer. Winkels dicht op zondag, wat een gek idee. En als mem dan ineens wat nodig had? De mensen die dat zeiden hoefden zeker nooit boodschappen te doen voor hun moeder. ‘Sirop Famel, geneest waar andere middelen falen,’ las Pier in een advertentie. ‘Is sirop Famel ook tegen hoesten, mem?’ vroeg hij. ‘Ik denk het wel, jongen,’ zei z'n moeder. ‘Dan moet mem er maar vlug een flesje van kopen,’ vond Pier.

Zo vorderde de lange reis langzaam.

Ze stonden een hele tijd stil in Utrecht, waar heit wat lekkers kocht bij een karretje op het perron.

Daarna nog Woerden, Gouda, en toen kwamen ze eindelijk aan in Rotterdam op het Maasstation aan de rivier.

Oom Wietse en tante Jeanette stonden al op het perron.

Oom Wietse, een broer van mem, was onderwijzer en hij was getrouwd met een Hollandse vrouw.

De jongens vonden tante Jeanette altijd wat deftig. Ze praatte zo netjes. Oom Wietse ook wel, maar die praatte meer zoals meester De Jong bij hen op het dorp. Oom was het Fries niet verleerd, maar tante kon het niet eens verstaan, laat staan spreken.

Ze waren meteen naar het huis van oom en tante gegaan, een hoog bovenhuis aan de Wijnhaven. Er was een ophaalbrug vlak voor het huis en er lagen veel binnenvaartschepen in de haven met hoge masten en donkerbruine zeilen opgerold langs de giek. Oom en tante woonden boven in het vier verdiepingen tellende huis, waar ze twee etages en een deel van de zolder huurden van de man die beneden woonde.

Pier was er wel vaker geweest. Hij begreep maar nooit hoe zijn oom en tante het volhielden dag in dag uit al die trappen op en neer te gaan.

Iedereen deed heel gewoon. Het leek net of ze gewoon kwamen logeren. Maar mem moest meteen naar bed, omdat ze zo'n hoofdpijn had en heit praatte luider en opgewondener dan normaal.

Oom en tante deden hun best het iedereen zoveel mogelijk naar de zin te maken. Ze hadden zelf geen kinderen. Oom Wietse had veel mooie boeken, die hij klaar legde als de jongens kwamen.

Pier had geen zin om te lezen. Hij vroeg of hij naar buiten mocht. Mem sliep gelukkig al en heit vond het goed, als hij maar goed uitkeek en niet verdwaalde. Hij liep op goed geluk zomaar wat straten en stegen door en kwam zo bij een van de brede kades.

Daar lagen allerlei schepen, grote zeilschepen met drie of vier masten en stoomschepen met hun zwarte of vrolijk gekleurde pijpen. Daar lag ook het stoomschip Pisa, waar zijn vader mee naar Canada zou varen. Ze waren al druk bezig vrachtgoed in de ruimen te stouwen. Pier bleef er een tijd naar kijken.

Zijn vader had hem verteld, dat dit het eerste schip was dat na de winter weer helemaal tot aan Quebec zou varen een eind het land in. Meester De Jong had het hem op de atlas laten zien. ‘In de winter is de rivier bevroren,’ wees meester, ‘maar als het ijs weg is, kun je die hele brede Sint Laurens rivier opvaren. Wat later in de tijd zelfs wel tot Montreal toe en nog wel verder tot die grote meren hier. Dan varen ze tot in de Verenigde Staten.’

Pier had lang op die kaarten zitten turen. Daar ging zijn vader nu helemaal heen, naar dat verre land aan de andere kant van de oceaan.

Een regenbui dreef hem naar huis, waar zijn moeder alweer op was. Ze zag nog wel erg bleek, maar ze voelde zich weer goed, zei ze.

Op zondag gingen ze naar de dierentuin. Het was wel slecht weer, maar oom Wietse zei: ‘We moeten maar iets doen, de hele dag binnen zitten is ook niets.’

Met de tram bereikten ze de grote Diergaarde. Het was er niet erg druk. Er liepen enkele tientallen Duitse matrozen, die gratis toegang hadden. Hun schip lag aan de Parkkade voor een officieel bezoek. Ze verveelden zich nogal in de regenachtige stad. Een aantal bleef lang bij de apenkooien staan. Eén probeerde een aap een hand te geven, maar de aap pakte hem snel de muts van het hoofd. De matroos vloekte en zijn maats lachten, er moest een oppasser bijkomen om het hoofddeksel te heroveren.

Dat was eigenlijk het enige leuke die dag. De grote mensen waren al even mistroostig als het weer. Tante Jeanette probeerde iedereen wat op te vrolijken, maar het lukte niet. Een wandeling langs de kaden, later op de dag, bracht alleen het snel naderend afscheid nog meer in

de gedachten en dat maakte iedereen stil.

Heit vertelde oom Wietse alles wat hij de afgelopen maanden al zo vaak verteld had. Over Canada waar ze een boerderij zouden krijgen, waar zijn neef Piet Joustra alles al voor elkaar had. Oom Wietse scheen maar half overtuigd van al die mooie vooruitzichten.

'Als het van Piet Rootsje afhangt kun je nog mooie verrassingen verwachten,' zei hij schamper. Hij noemde de neef in Canada bij zijn dorpsbijnaam, dezelfde naam die mem ook altijd gebruikte als ze het met heit over Canada had. Pier kende die Joustra niet, maar heit zei dat hij te vertrouwen was, dus dan zou het wel zo wezen.

Bij oom en tante thuis deden ze een spelletje mens-erger-je-niet en daar werd wel bij gelachen. Jan en Pier vonden het leuk en tante Jeanette was dol op spelletjes. Heit en oom Wietse praatten en rookten dikke sigaren. Mem zat stilletjes bij het raam.

Aukje was moe. Het wandelen in de dierentuin had haar meer vermoeid dan ze toe wilde geven. Het liefst ging ze meteen slapen, maar dan zou ze weer een paar uur missen van die kostbare laatste dagen.

Ze keek naar haar man, zoals hij daar enthousiast zat te vertellen over het nieuwe land. Hij leek wel jonger sinds de dag waarop ze definitief besloten hadden te emigreren. Het weggaan viel hem niet zwaar. Hij was opgelucht en zorgeloos.

Ze wist, dat een zware last van hem afgevallen was. En die last was haar familie. Met Wietse kon hij wel goed overweg, maar Wietse was er dan ook tussen uit gegaan. Hij had zich door zijn onderwijzersopleiding en door zijn huwelijk buiten Friesland losgemaakt van het ouderlijk huis, van de overheersende vader, die geen andere mening duldde dan de eigen mening.

De enige die het op de boerderij uithield was haar oudste broer Tjalling. Een moeilijk te doorgronden man, die stil zijn gang ging. Bijna veertig jaar, nog ongetrouwd, praatte ook nooit over trouwen.

Vanaf haar zitplaats in de brede vensterbank keek Aukje over de huizen heen naar de masten van de schepen. Er ratelde een rijtuig over de brug, verder gebeurde er niets.

Na het eten bracht ze de kinderen naar bed en al om een uur of negen ging ze zelf slapen. Ze zonk weg in een diepe slaap, vele uren lang. Abe kwam bij haar en ze merkte het niet, scheepstoeters klonken op de rivier en ze hoorde het niet.

Midden in de nacht werd ze opeens wakker, zo klaar wakker dat er van slapen niets meer kwam. Ze lag stil te luisteren naar de geluiden die de stilte nog stiller maakten, het ademen van Abe, het slaan van

een torenklok ver in de stad, een pendule die reutelend en moeizaam het volgende uur aankondigde.

Ze streelde haar slapende man door het haar, over het gezicht en langs zijn lichaam. Hij ontwaakte en nam haar nog half slapend in zijn armen. Zo waren ze voor de laatste maal bij elkaar, in een vreemde stad, in een vreemd bed.

Hij sliep weer in, bevredigd, kalm.

Zij staarde in het donker en wachtte op de dag. De dag die het afscheid bracht.

De scheepstoeter klonk klagelijk boven het geschreeuw van de mensen uit. Aukje klemde de hand van Pier vast en wuifde met de andere hand naar de man die ze door haar tranen al niet meer zag. Zo stonden ze tot het schip niet meer te zien was en het leven op de kade min of meer zijn gewone loop hernam.

Zwijgend liepen ze naar huis.

Als mensen na een begrafenis.

Mensen die door te veel emoties zijn heengegaan om nog iets te voelen. Zo was het in ieder geval voor Aukje.

‘Bijna dertien jaar getrouwd,’ zei ze onverwacht hardop.

Haar schoonzuster knikte en zei zo opgewekt mogelijk: ‘En volgend jaar veertien. Voor jullie zilveren bruiloft zullen we naar Canada moeten komen, denk ik.’

De jongens hielden zich stil.

Aukje liep met haar schoonzuster mee, zonder te zien waar ze ging. Voor haar was het 16 mei 1900, haar trouwdag.

Een warme dag met veel zonneschijn en een zwakke zuidenwind, die lauw over de wijde velden aanwoei om bruid en bruidegom geluk te wensen.

De bruid, die met ingehouden trots aan de arm van haar man de kerk uitstapte. De zon flonkerde op het gouden oorijzer, de helder witte muts kon de rijke weelde van blond haar niet verbergen. Ze zag er prachtig uit in het traditionele Friese kostuum. Een mooie vrouw, door velen begeerd, een mooie vrouw, die slechts die ene man wilde trouwen, ondanks het taaie verzet van haar familie.

Die ene man, Abe Bakker, liep nu aan haar zijde, schuchter haast door alle drukte en belangstelling, gekleed in het eenvoudige zwarte pak, dat een man van zijn trouwen tot zijn dood bij alle grote gebeurtenissen droeg.

In de kerk had Aukje pas echt gevoeld dat ze haar familie achter

zich liet. Ze zat met Abe helemaal vooraan. De kerkeraad in hun stijve bank, met het hoge deurtje, was niet meer dan een deel van het meubilair.

De jonge dominee was er die dag alleen voor hen. Zijn ingewikkelde Hollandse preek was weliswaar onbegrijpelijk, maar het was toch prachtig mooi.

In de banken achter hen: de familie, de mannen en de vrouwen elk aan een kant van het middenpad. Daar zaten ze, de trotse Atema's: haar vader, stug, haast grimmig, rechtop in zijn vaste bank, haar broers Tjalling en Wietse.

Wietse, de jongste, paste niet meer in deze familierij. Hij werkte al sinds een jaar in Holland als onderwijzer en nu had hij ook al zo'n Hollands famke meegebracht. Dat meisje, Jeanette van Willingen, had er niets van begrepen. Ze was met Wietse meegelopen en gewoon naast hem gaan zitten in de kerk. Wietse was vuurrood geworden en had haar ingefluisterd dat ze bij de vrouwen moest zitten aan de andere kant. Dit was nog voor de binnenkomst van Aukje en Abe.

Toen zij langzaam achter de dominee aan over het middenpad door de kerk liepen zat iedereen op de juiste plaats.

Aukje nam goed in zich op wie er allemaal waren. Abe keek recht voor zich en zag niets. Hij zag niet dat zijn broer Folkert heel bescheiden op de achterste bank was gaan zitten. Als naaste familie had hij bij of op zijn minst vlak achter de Atema's moeten zitten, maar Folkert voelde zich niet op zijn gemak bij dat rijke volk.

Abe zag ook niet, dat zijn jongere broer Watse ontbrak. Watse schoof pas op het allerlaatste moment de kerkebank in, toen bruid en bruidegom al op hun plaats zaten en de dominee de kansel beklom.

Folkert trok Watse in de bank en siste hem toe: ‘Waar bleef je nou?’

‘De honden wilden niet hardlopen,’ fluisterde Watse. Buiten de kerk onderstreepte luid geblaf van de twee trekhonden de woorden van hun baas.

Ook in de vrouwenbanken troonde de familie Atema vooraan, met veel geflonker van oorijzers en geraffineerde praal in details van kleding en opschik. Aukjes moeder stemmig en streng, de tantes en de nichten, de buurvrouwen en bekenden tot het laatst smiespelend en smoezend over dit huwelijk, over Abe en Aukje, over de familie.

Apart van de rest, in stadse kleren, stuurs wachtend tot het allemaal voorbij zou zijn: Joukje, Abes zes jaar oudere zuster. Ze was ongetrouwd en zou dat hoogstwaarschijnlijk ook blijven. Teleurstellingen en vernederingen maakten haar bits en ongenaakbaar. In de stad

leefde ze op twintig kilometer afstand als op een andere planeet, inwonend dienstbode bij een groot doktersgezin waar mevrouw het te Fries klinkende Joukje had vervangen door Johanna. Joukje had het allemaal al veertien jaar ondergaan. De stad was haar laatste kans op redding van een jeugd vol armoede en vernederende sociale achteruitgang. In haar karig betaalde werk kon ze tenminste zijdelings deel hebben aan de rijkdom van anderen.

De jonge dominee had zich voorgenomen deze trouwdienst nu eens niet te preken over 1 Corinthe 13, maar uitgaande van een tekst uit het boek Spreuken uit te weiden over de wisselvalligheid des levens, waarin man en vrouw elkander trouw terzijde moeten staan.

'Onze tekst voor hedenmorgen is: Ook onder het lachen kan het hart pijn lijden en het einde der vreugde kan kommer zijn.' De dominee galmde deze woorden langzaam en plechtig naar het zonnige raam, waar een dikke vlieg driftig gonzend vergeefs trachtte uit te breken naar het heldere licht.

De predikant wees op de diepzinnige tegenstelling in de trouwtekst, weidde uit over lachen, pijn lijden, vreugde en kommer. Dit alles met voorbeelden uit het dagelijks leven. Hij vond het een erg mooie preek.

De gemeente hoorde het aan en wachtte af.

Bruid en bruidegom zaten stil naast elkaar, elk met hun eigen gedachten.

Dominee kwam ook te spreken over rijkdom en armoede en in het vuur van zijn rede kwam hij spontaan op nog een spreuk: 'Sommigen stellen zich rijk aan, terwijl zij in het geheel niets hebben; anderen houden zich arm bij veel bezit.'

Hij wilde er een geestelijke draai aan geven. 'Wordt hier wel aardse rijkdom bedoeld? Of is er misschien sprake van geestelijke rijkdom?'

Zijn goed bedoelde uitroep vond geen gehoor. In de Atema-banken verstrakten de gezichten. Dit was een ongehoorde belediging. Zij *hielden* zich niet alleen rijk, ze *waren* het. In de andere banken giste men naar de bedoeling van dominees woorden. Nam hij het op voor Abe Bakker? Verweet hij Aukjes familie hun trots?

Niemand kwam op de gedachte, dat de onhandige predikant gewoon meende wat hij zei zonder bijbedoelingen. Zijn onbekendheid met de dorpse achtergrond van dit ongewone huwelijk deed hem dingen zeggen, die door de een gnuivend en door de ander ziedend werden aangehoord.

Hij wist wel dat de ouders van de bruid niet al te gelukkig waren met de keuze van hun dochter, maar achter de weinige woorden die hier bij het huisbezoek over waren gezegd had hij nooit de diepe afkeer

gepeild van de welgestelde boeren voor de zoon van een aan lager wal geraakte boer, de zoon van een dronkelap, die zijn laatste geld in een kroeg had gestoken, waar hij als herbergier meer dronk dan zijn klanten.

Wat wist de jonge theoloog van de diep in het leven van de mensen ingrijpende crisis van 1880. Wat wist hij van mensen als Abes vader, die ondanks hard werken hun bedrijf ten onder zagen gaan in de meedogenloze concurrentie. Wat wist hij van de sociale terugval, die Abe en zijn broers en zuster in hun jeugd hadden gemaakt? Arbeider worden was wel de zwaarste slag die een boer kon treffen. De in 1880 al vijftigjarige Jan Bakker had het nog met een café geprobeerd en tot de dood van zijn vrouw in 1890 was het vrij goed gegaan. Daarna verliep het café en Jan Bakker zoop zich dood.

Van de kinderen had Joukje zich in de stad onttrokken aan de dorpse toestanden, was Folkert arbeider geworden, berustend in zijn onafwendbaar lot, was Watse eerst kleischipper geweest en nu handelaar in ongeregelde goederen en kwam alleen Abe nog weer op een boerderij terecht als boer.

Gemakkelijk was dat niet gegaan en hij begon het bedrijf met een zware schuldenlast. Hoewel als kind een goede leerling op school, die vooral opviel door de fantasierijke opstellen en een enorme leergierigheid waar het verre landen en vreemde, oude geschiedenissen betrof, was er toch geen sprake van geweest dat Abe één dag langer schoolging dan strikt noodzakelijk.

Hij doorliep de gebruikelijke harde leerschool van boerenknechtje tot boerenarbeider. Zijn lot was gelijk aan het lot van zovelen, afhankelijkheid en armoede. Toch was Abe anders. Op de meest onverwachte momenten kon hij met een fantastisch verhaal voor de dag komen, dat de mensen in verwarring bracht.

Gewend als ze waren hun gedachten te bepalen tot de dingen van alledag, konden ze de kleine jongen en later de jonge arbeider niet volgen in zijn onverwachte gedachtensprongen. Een fantast, een warhoofd, oordeelde men en men wees elkaar op het meer en meer ontredderde leven van de vader, zeggend: ‘De appel valt niet ver van de stam’. Maar dit warhoofd wist precies wat hij wilde en juist de ontreddering en de ondergang van de vader was hem een waarschuwing hoe het niet moest.

Abe was vanaf zijn vroegste jeugd geheelonthouder. Als zestienjarige hoorde hij een toespraak van Domela Nieuwenhuis en diens: ‘Denkende arbeiders drinken niet, drinkende arbeiders denken niet’ was hem een woord voor het leven.

Hij leefde zuinig en spaarde wat geld. Bij de dood van zijn vader bracht de verkoop van de verlopen herberg nog iets op. De notaris gaf hun alle vier het hun toekomende deel. Joukje kocht een degelijke wintermantel, Folkert kocht een paar geiten, Watse zette het om in drank ‘om vaders nagedachtenis te eren’ en Abe bracht het naar de bank.

In 1898, twee jaar voor hun trouwen had hij Aukje ontmoet. Ze kenden elkaar als dorpsgenoten natuurlijk al langer, maar op de kermis van dat jaar scheen uit een vluchtige vrijage een serieuze verkering te groeien.

Aukje was toen achttien jaar en haar ouders kwamen snel tussenbeide. ‘Aukje moet maar niet meer met Abe meegaan,’ had haar moeder gezegd. Dat scheen genoeg te zijn. Abe werd te verstaan gegeven dat hij niet welkom was en hij verhuurde zich bij een boer ver weg, bij de zee.

Op twee dingen hadden de ouders niet gerekend: de slimheid van hun dochter en de vasthoudendheid van de vrijer. Aukje regelde met de postbode dat brieven uit het kleine zeedorpje voor haar apart gehouden werden. Zij haalde ze dan zelf af in het kleine postkantoor, dat tevens kruidenierswinkel was. Ze schreven elkaar enkele brieven per jaar. In die brieven vertelde hij over zijn toekomstplannen: sparen en een boerderij huren, hard werken en dan een eigen bedrijf kopen. Aukje geloofde in het succes en ze schreef het hem in een stijve deftige stijl op blaadjes van een schoolschrift met een haperende, spetterende kroontjespen, heimelijk op haar schemerige kamertje.

In het jaar 1900 was alles heel snel gegaan.

Ze ontmoetten elkaar weer bij het schaatsenrijden en ze waren onmiddellijk weer tot over hun oren verliefd.

Aukje zag niemand anders dan haar Abe en Abes wereld heette Aukje. ‘Op oud ijs vriest het snel,’ zeiden de belangstellende dorpelingen. Het duurde merkwaardig lang eer de dorpskletspraat de ouders van Aukje bereikte. Toen brak de storm in alle hevigheid los. Atema schold zijn dochter voor al wat mooi en lelijk is en zijn vrouw zat er stijf en strak bij.

Aukje liet het allemaal rustig over zich heen gaan en zei toen kalm dat haar besluit vast stond, ze zou met deze man trouwen, met of zonder toestemming van haar ouders.

Pier Atema bulderde zijn dochter toe dat zij nog niet eens meerderjarig was, maar zij antwoordde dat zij de tijd had, ze kon wachten. Dit onverwachte verzet, deze ongehoorde koppigheid van zijn anders zo volgzame dochter bracht Pier Atema helemaal van zijn stuk. Zij

wist zelf ook niet waar ze de moed vandaan haalde. Haar broer Tjalling hield zich op de achtergrond.

Aukje ging onverschrokken de deur uit met haar schaatsen en ze had een heerlijke middag met Abe. Hij had groot nieuws. Notaris Tjebbes adverteerde dat er tegen mei aanstaande grote en kleine kapitalen te leen waren van particulieren op solide hypotheek tegen billijke rente. Bovendien wist Abe dat de boerderij naast de Atema's te huur zou komen. Hij wist haar zonder moeite te overtuigen dat dit hun grote kans was. Ze vertelde hem niet van de ruzie thuis. Samen bouwden ze voort aan hun luchtkasteel, voortzwierend over het ijs door het wijde land.

Na het invallen van de dooi mocht Abe bij de Atema's thuis komen. De verhouding bleef koel, maar om opspraak te voorkomen stemden de ouders in met het huwelijk. Vooral nu Abe vastbesloten scheen hun buurman te worden, konden ze hem maar beter als schoonzoon accepteren. Waardering voor zijn plannen kreeg hij van niemand. Achter zijn rug spraken ze over hem als een fantast en dagdromer, in zijn tegenwoordigheid zwegen ze over de zaak.

Met het verlopen van zijn contract in mei kreeg Abe de handen vrij om de boerderij te huren. Al zijn spaargeld had hij nodig voor de allerbelangrijkste aankopen en daarboven moest hij nog zware schulden maken. De trouwerij werd op de zestiende gesteld en moest met het nodige vertoon van rijkdom van de kant van de Atema's gevierd worden. Zij betaalden de trouwerij, zij zouden zorgen dat dat in ieder geval geen armoedige bedoening zou worden. Daarna zochten Abe en Aukje het zelf maar uit. Als Aukje beslist wilde trouwen, als zij zo graag de armoede inging, dan deed ze dat maar. Abe had liever het bedrag van de trouwerij in zijn bedrijf gehad en dan maar een eenvoudige bruiloft, maar hij had niets te vertellen en het was duidelijk dat Aukje de mooie trouwdag wel fijn vond.

Toen het huwelijk ingezegend was, dominee zijn ongelukkige preek beëindigd had en de gemeente met geringe achterstand op het orgel het laatste lied had uitgegalmd, was de stoet naar buiten gekomen. Knipperend tegen het felle licht stonden ze daar op de drempel van de kerk en toen deed Abe iets waar iedereen nog jaren over zou praten: hij kuste haar zomaar waar iedereen bijstond. Zij wist dat het schandalig was en ze vond het heerlijk.

In de bovenzaal van de dorpsherberg stond de maaltijd gereed. Er waren toespraken en rijmwensen, een oude oom zong een dubieus liedje met een onduidelijke melodie en Watse werd een half uur te vroeg zat.

De hoofden werden roder, de stemmen luider, alleen de bruidegom raakte geen druppel drank aan. Hij rookte een sigaar en hield een mooie toespraak, waarin hij alle onaangename dingen van die winter onvermeld liet. Hij eindigde met een liedje in het Fries:

Myn Auk is in famke
Sa sêft as in lamke
En yn de eagen fan my
Ek sa kreas as in bij

O, hie'k sa'n famke
As myn Auk, as myn lamke
'k Bisloech se yn goud
Dat swiet ljeave bout.*)

Zijn schoonvader vond het toen wel genoeg. Hij stond met veel lawaai op en stampte de deur uit. Omdat het melkenstijd was zoals hij zei. Iedereen wist dat dit onzin was, want zijn knecht Douwe Kooistra zou die dag alle koeien melken. Aukjes moeder verdween ook snel. Tjalling volgde aarzelend.

De oude oom probeerde met een paar luide grappen er nog wat stemming in te brengen. Het lukte niet meer. De meeste ooms en tantes stapten op. Folkert en Joukje zaten wat verloren aan het eind van een tafel en Watse had van de hele wereld al geen weet meer. Hij zat met een domme glimlach voor zich uit te staren, wachtend op nog een glas jenever.

Er was geen feestelijk versierde sjees voor bruid en bruidegom, geen juichend vertrek.

Arm in arm, wat onwennig nu in hun nette kleren op zomaar een doordeweekse dag, liepen ze het dorp uit. Ze passeerden zwijgend haar ouderlijk huis en betraden hun eigen erf.

Het was er nog een grote bende. De vorige bewoner had van alles laten slingeren. Het huis moest nog grotendeels ingericht worden.

*) Mijn Auk is 'n meisje
Zo zacht als een lammetje
En in mijn ogen
Ook zo proper als 'n bij

O had ik zo'n meisje
Als mijn Auk, als mijn lammetje
'k Besloeg haar in goud
Die lieve schattebout.

Maar in de weide liep vee, hun vee.

Ze stapten binnen.

In de opkamer, bij de bedstede verkleedden ze zich. Lachend zag hij haar mooier worden bij elk kledingstuk dat ze aflegde en voor ze haar daagse kleding aan had kunnen trekken om met hem vóór de avond de koeien te melken, trok hij haar naar zich toe en zegende zelf het huwelijk in zonder lange preek, zomaar overdag met beide bedsteedeuren open.

Hoofdstuk 3

Jan en Pier werden geboren in 1901 en 1902.

Het stond pake Atema niets aan dat zijn eerste kleinzoon niet naar hem vernoemd werd. Abe en Aukje hielden zich echter aan de ongeschreven wet dat jongens eerst vernoemd worden naar de vader van vaderskant, een regel die zeker opging als de te vernoemen grootvader al gestorven was.

'Het dorp' vond dat er weinig reden was de oude Jan Bakker in een kleinzoon te doen voortleven en zo had iedereen weer iets om over te praten. Toen Jan spoedig gevolgd werd door Pier kwam er van de Atema-kant meer belangstelling.

Voor Pier was er een echte zilveren geboortelepel met zijn naam en geboortedatum er in: Pier Bakker, 28 mei 1902.

Voor het overige leefden de twee gezinnen langs elkaar heen. Aukje en Abe hadden het arm.

Naast het boerenbedrijf had Abe ook de melkrijderij voor de zuivelfabriek gekregen. Tweemaal daags reed hij in een groot gebied de boerderijen af om volle melkbussen af te halen en lege neer te zetten. Het was zwaar werk en Aukje had daardoor naast haar huishouding nog veel in de boerderij te doen, maar het leverde de noodzakelijke vaste verdienste om leningen af te betalen en tegenslagen op te vangen.

Aukje klaagde nooit, hoe zwaar het ook was.

Haar ouders wisten hoe het er bijstond, maar ze staken geen hand uit om te helpen. Ze had het zo gewild, dan zou ze het ook zo krijgen. Aukje kwam haast nooit bij haar moeder, hoewel de boerderijen slechts vijfhonderd meter uiteen lagen.

De grootmoeder kwam zelden bij haar kleinkinderen. Over beide gezinnen hing als een dreigende wolk de woede van de grootvader, die het zijn dochter nooit vergeven zou, dat ze hem niet gehoorzaamd had. Hij leidde zijn bedrijf met nog straffer hand en hij werd somberder en humeuriger.

De jongens groeiden voorspoedig op.

Jan, wat stil, een gewillig kind, dat al jong met de grote mensen 'meewerkte'.

Pier, ongeduriger, vol fantasieën en gekke invallen.

Op een dag in de hooitijd, toen men bij wijze van hoge uitzondering op beide boerderijen samenwerkte om de overvloedige hooioogst op tijd

binnen te krijgen, was Pier bij beppe Atema in de keuken. Ze maakte gort met rozijnen voor de mannen en vrouwen op het land en ze bakte pannekoeken.

De zevenjarige Jan hielp naar beste vermogen zijn vader en moeder en de anderen tot grote tevredenheid van pake Atema, die steeds meer in Jan en steeds minder in zijn naamgenoot Pier zag.

Beppe had het druk met de pannekoeken.

Pier zat op een hoge stoel bij de keukentafel. Beppe stuurde hem met een zeef en een pan naar buiten om bij de pomp rozijnen te gaan wassen voor de gort. Pier draafde er mee weg.

Bij de pomp proefde hij eens van de rozijnen. Die smaakten heerlijk.

Hij waste en zeefde en proefde nog eens.

Toen beppe riep of hij al klaar was, waren er al heel wat van die heerlijke rozijnen verdwenen. Om de pan niet zo leeg te laten lijken waste Pier snel wat mooie, kleine kiezelsteentjes en mengde die door de rozijnen.

Beppe merkte niets. De mannen op het land des te meer.

Met luide verwensingen spuwden ze de steentjes in het rond. Pake was woedend. Hij dreigde de kruidenier of wie dit maar geleverd had met de meest verschrikkelijke straffen.

Gelukkig kwam het niet tot een grondig onderzoek, waaruit zeker gebleken zou zijn bij wie de schuld lag, want er brak een hevig onweer uit.

Toen men druipnat de laatste voer hooi binnenreed was iedereen doodmoe en praatte men niet meer over de ongelukkige maaltijd.

De jongens waren zo'n acht, negen jaar, toen Pier op een warme zomerdag ontdekte, dat je je best in het gevaarlijke kanaal kon wagen als je een paar flinke pollen met veen en gras van de kant afbrak om je mee drijvende te houden.

Eerst gingen ze een meter uit de kant waar je nog staan kon op de slijkerige bodem, daarna werd het twee meter en op zeker moment was Jan midden in de vaart.

Daar ontglipte hem een van de twee grote pollen waarop hij dreef. Hij zakte onder water, gilde, slikte een hele golf in en zou zeker verdronken zijn als de stationschef van het naburige dorp niet toevallig in de buurt was geweest.

De man zat op zijn vrije middag te vissen, hoorde het geroep van de jongens en roeide snel naderbij. Hij was net op tijd om Jan te redden. De jongens smeekten hem niets tegen hun ouders te zeggen.

De stationschef deed dat, maar stelde één voorwaarde: ze moesten elke dag naar het station komen voor zwemlessen.

Alleen dat deel van het verhaal werd thuis verteld.

De volgende dag begon de zwemles. Kleding was niet nodig.

De chef zei hoe ze het moesten doen, bond ze een stevige lijn om en stuurde ze het water in, in de diepe put achter het station. Hij schreeuwde met luide stem aanwijzingen.

Zakte een van beide jongens te lang weg dan sleurde hij hem aan de lijn naar de kant. Na wat hoesten en blazen begon het weer van voren af aan.

In één zomer konden de jongens zwemmen.

Een maand voor hun vader naar Canada vertrok waren Jan en Pier aan het kievitseieren zoeken. Het was op 16 maart. Ze hoopten het eerste ei te vinden, daar kreeg je veel geld voor en ze zetten je naam in de krant.

Er stond een stevige westenwind en er dreigde regen.

Pier haalde Jan over op het hooiland van Barend van der Wielen te gaan zoeken.

‘Als hij ons ziet, krijgen we gedonder,’ zei Jan. ‘Je weet, dat je niet op hooiland mag lopen.’

‘Dat weten de kieviten ook,’ zei Pier. ‘Ze zitten juist in het hoge gras.’

Het zat ze niet mee.

Ze waren nog maar nauwelijks op het land van Van der Wielen, of daar kwam hij al aan. Luid scheldend en vloekend joeg hij de jongens weg.

Pier dacht slim te zijn. Hij holde hard weg, maar voorbij een oude schuur hield hij stil en beduidde ook Jan te stoppen. Even later knikte Pier. ‘Nu is hij weg.’

Ze liepen terug... zo in de armen van Barend van der Wielen. Alleen door snel weg te duiken en zo hard mogelijk te rennen konden ze aan de harde knuisten van de boer ontkomen.

Hijgend bleven ze op veilige afstand staan.

Jan wilde naar huis.

‘Nee,’ zei Pier, ‘we gaan door, hier ligt dat eerste keivitsei.’

Achter wat struikgewas aan de slootkant verscholen ze zich.

De boer bleef in de buurt, hij rekende er op dat Pier terug zou komen. Zo loerden ze geruime tijd naar elkaar.

‘Wat doen die eenden gek,’ zei Jan. Hij wees naar vijf eenden die zo plat mogelijk op het water lagen. De lucht was nu donkergrijs en

dreigend. Elk ogenblik kon er een vreselijke bui losbarsten.

'We moeten naar huis,' zei Jan.

'We blijven hier,' zei Pier.

Ze bleven.

Barend van der Wielen keek eens naar de dreigende lucht en zocht een schuilplaats in het wankele w.c. tje aan de slootkant. Hij wist best dat de jongens daar nog op een afstandje zaten en riep spottend: 'Hier is een afdak, als je ook schuilen wilt...' Zijn stem verwoei in een ongewoon hevig windgeraas.

Even leek het stiller te worden en toen barstte het hevigste noodweer los, dat de jongens ooit beleefd hadden. Het regende zo hard, dat ze binnen een minuut doornat waren. Hevige windstoten joegen fluitend over het land.

De jongens lagen plat op de grond.

'Kijk daar,' schreeuwde Pier. Over de boerderij van Van der Wielen woei een heel kippenhok over het dak naar de andere kant. Diezelfde wind kreeg vat op het 'húske' bij de sloot en eer iemand wist wat er gebeurde lagen húske en boer in de vaart.

De jongens waren eerst te verbouwereerd om iets te zeggen. Toen sprong Pier op en voerde drijfnat een vreugdedans uit.

Dakpannen en dikke takken vlogen nog door de lucht en de jongens konden haast niet op hun benen blijven staan.

In de brede sloot worstelde de druipnatte boer zich uit de resten van het nuttige bouwsel en waadde scheldend naar de kant.

Vier dagen later vond Pier in het hooiland van Barend van der Wielen een kievitsei. Verheugd holde hij er mee naar de meester om te vragen wat hij moest doen, om de beloning te krijgen.

Meester De Jong keek hem in zijn woonkamer van over de krant aan. 'Het eerste kievitsei, Pier? Dat is gister bij Workum gevonden.'

Pier kreeg nog wel een gulden voor zijn ei, maar de grote verrassing was er af. Hij wist zeker dat het er de zestiende ook al gelegen had.

Zoals hij toen naar huis gelopen was, wat verslagen en teleurgesteld, zo liep hij nu door Rotterdam achter zijn moeder aan. De korte afstand van de boot naar het huis van zijn tante. De korte afstand van de boot die zo ver ging.

Hoofdstuk 4

Op het schip stond Abe tussen de dicht opeengedrongen passagiers aan de railing. Hij zag niets anders meer dan dat groepje mensen op de kade.

Aukje in haar Fries kostuum viel erg op in de grauwe groep achterblijvenden. Ze zag er rank, meisjesachtig haast, uit.

Jan reikte al tot haar schouder, zwaarder, plomper dan zijn moeder. Aan haar hand hield ze Pier, klein, tenger, in zoveel dingen het evenbeeld van zijn moeder.

Abe schreeuwde haar naam boven het lawaai uit, even maakte ze haar hand los van Pier en zwaaide met twee armen. Hij zag nu alleen haar nog, vergat de kinderen en bleef haar naam schreeuwen. Hij liet zijn tranen de vrije loop.

Het beeld van de vrouw die hij zo onherroepelijk verliet verwaasde in de tranen, het werd één met de rommelige achtergrond van kisten en vaten op de kade. De kade werd één met de stad, de huizen, de bruggen en temidden van dit alles Aukje, een lichte stip met haar witte muts in het grauw van de stad.

Of ze hem nog zag wist hij niet, hij bleef zwaaien.

Vooral omdat hij in de afgelopen dagen en weken alleen maar aan de toekomst had gedacht, was hij vrij zorgeloos naar dit afscheid toegeleefd. Zoals zo vaak, besefte hij de realiteit pas toen die er was.

Pas op dit moment besefte hij in volle omvang wat hij achterliet, wist hij, dat hij niet zonder haar, zonder zijn jongens kon en nu was het te laat, er was geen terug meer. Hij liet zijn armen zakken en omklemde met kracht de houten railing.

‘Het moet, het moet,’ mompelde hij schor, ‘het kon zo niet doorgaan.’

Op het tussendek waren de Oosteuropese landverhuizers nog druk bezig alles te redderen. Slechts enkelen keken naar de wal, niemand wuifde of riep, ze lieten niets en niemand achter.

Toen ze zo ver gevaren waren, dat andere gebouwen en schepen de kade aan het gezicht onttrokken, gingen de meeste passagiers naar binnen om hun hut in orde te maken.

Abe bleef aan dek. Hij staarde, nietsziend, naar de havens en de drukte op de rivier. Hij was nu alleen, nu kwam het op hem aan.

Hij moest er voor zorgen dat ze het beter kregen.

Wat waren ze er in al die jaren mee opgeschoten, dat ze van de vroege ochtend tot de late avond gezwoegd hadden?

Abe herinnerde zich die rampzalige augustusmaand in 1911, toen op volkomen onverklaarbare wijze de helft van zijn koeien doodging. Dat was juist in de tijd toen het er naar uit ging zien dat ze eindelijk genoeg geld zouden hebben om, met een flinke hypotheek, de boerderij van de kerk te kunnen kopen. Abe en Aukje hadden een zogenaamde ‘kerkeplaats’, een boerderij, die eigendom is van de plaatselijke kerk en Abe wist dat het kerkbestuur plan had een of meer boerderijen te verkopen.

Door de veesterfte van 1911, die slechts enkelen trof en waar geen verzekering tegen hielp, waren ze weer even ver als bij hun trouwen in 1900.

Het medeleven van zijn schoonouders beperkte zich tot een nors: ‘Zo is het boerenleven.’ Zwager Tjalling zei helemaal niets. Hun vee bleef gezond.

Ze drongen er wel op aan dat de kadavers snel verwijderd zouden worden.

Bij alles wat Abe deed voelde hij altijd de stille kritiek van zijn schoonfamilie. Ook Aukje leed daaronder, hij wist het, al spraken ze er nooit over.

Als pake aan de grens van hun weiden aan de slootkant stond voelde je zijn priemende blik. Je wist dat hij de distels op je velden telde, toekeek als je de koemest op het land verspreidde.

Wat waren de Atema's nieuwsgierig geweest, toen Abe voor het eerst een schip vol laagveen liet komen om zelf turf te maken. Op een stuk land met planken afgezet, schepten ze de bruine bagger, lieten die drogen na eerst op blote voeten de grootste kluiten fijngetrapt te hebben. Later sneden ze korte turf uit de halfdroge modderkoek. Dan al die turven drogen in de wind en je had met heel veel werk goedkope brandstof. Ook Aukje en de jongens baggerden vrolijk mee.

Het zou eigenlijk op die mooie zomerdagen een groot feest geweest zijn voor alle vier als daar niet vlakbij de Atema-state lag als een boosaardig insect met wuivende populierenpoten rond het hoge schuurlijf en met de kleine woonhuiskop nog net zichtbaar.

Dat hun dochter zo moest slaven en zwoegen was erg. Maar dat hun arbeiders dat zagen was te veel voor de trotse Atema's.

Toch was Abe er van overtuigd, dat Aukje niet ongelukkig was. Ze werkten voor zichzelf en ze hadden met de familie en het dorp niets te maken. Of wel? Bleef het niet steken, nog steeds bij allerlei gelegenheden herinnerd te worden aan de vader die mislukt was, aan de broer die een vrijbuitersleven leidde?

Dorpsroddel is zelden zo onhoorbaar of ze doet pijn. Abe wist dat

zijn kinderen nog aangekeken werden op de fouten van een grootvader, die ze nooit gekend hadden en een oom die ze vrijwel niet kenden.

Het maakte Abe vaak kribbig en neerslachtig, als hij moest ervaren, dat men hem niet beoordeelde op eigen werk, op eigen kwaliteiten, maar altijd in relatie tot zijn voorgeslacht.

Aukje hielp hem daar dan wel weer over heen, al viel het haar de laatste jaren moeilijker. Haar gezondheid liet te wensen over. 's Winters lag ze vaak wekenlang ziek te bed. De dokter schreef medicijnen voor, keek ernstig en bleef vaag. Abe was er vast van overtuigd, dat Aukje kerngezond zou zijn als ze in een andere omgeving zou komen, als ze wat minder zorgen had. Hier bleven ze in het zelfde kringetje ronddraaien, zelfs hun kinderen zouden er nog niet uitkomen.

Staande op het bovendek van de Pisa, op weg naar Canada, zag Abe het nu weer heel duidelijk. Wat hij deed was goed. Het was de redding van wat hem het liefste op aarde was: zijn vrouw en zijn kinderen. Heel zijn arrogante schoonfamilie kon naar de drommel lopen. Het achterlijke, konkelende, Friese flutdorp mocht wat hem betrof met een grote knal naar de maan geschoten worden, om daar in de stinkende walm van half-christelijke achterklap verder te rotten. Hij zou zijn gezin een beter, een vrijer leven bieden. Hij zou dat nieuwe leven vinden in het nieuwe land met de vele mogelijkheden.

Hij was er naar toe gegroeid, naar deze oplossing van hun uitzichtloos bestaan.

Twee jaar geleden, een paar maanden na de grote tegenslag, had hij een advertentie gezien in de krant. Met grote letters stond er CANADA en iets kleiner daaronder: het land der 20e eeuw. Dan een wijd landschap met een opkomende zon achter oogstende boeren, een spoorweg, een kerkje en elevatoren. In het midden van de prent een man met een breedgerande hoed die tegen een boers mannetje zei:

> ‘Wenscht gij een voorspoedig bestaan
> Verlossing van zware pacht en van duur,
> onvruchtbaar land?
> Komt dan tot ons!!!
> Sluit U aan bij de velen en wacht niet
> tot de kansen verkeken zijn.

Bij de adressen eronder stond Van der Werff en Co te Leeuwarden, daar kon men alle inlichtingen krijgen.

Korte tijd later was er een voorlichtingsbijeenkomst, waar meer bijzonderheden werden gegeven over de mogelijkheden van emigra-

tie. Na het melkrijden spande Abe het paard voor een plat, licht karretje, nam brood mee en reed naar de plaats waar de lezing gehouden werd.

Het was de achterzaal van een dorpsherberg. Op stijve rechte stoelen zat een aantal mannen te wachten, tot het begon. Achter in de zaal was een jongen bezig een grote projectielantaarn op te stellen. Op het toneel stond een houten raamwerk waar het projectiescherm opgespannen werd.

Abe schoof zwijgend aan bij een rij mannen midden in de zaal. Enkelen, die uit hetzelfde dorp kwamen, spraken zacht met elkaar, verder hing er een gedrukt zwijgen als bij een begrafenis vóór het binnendragen van het lijk.

Langzaam vulde zich de zaal met mensen, meest mannen en een enkele vrouw. Sneller vulde zich de zaal met een dichte rook uit tientallen pijpen en sigaren.

Na ongeveer een kwartier kwam er een man voor het doek staan. Hij droeg een gekleed pak met hoge boord en omgeslagen punten, waaronder een plat zwart dasje in een stijf vest verdween. In Stadsfries richtte hij het woord tot de aanwezigen. Het was niet duidelijk of het Van der Werff was of Co of nog iemand anders. Hij gaf het woord aan de spreker van die avond, een man die in rad Hollands een enthousiast verhaal over Canada begon af te steken.

Hij noemde prijzen, regelingen om vrijwel gratis grond te krijgen, reismogelijkheden en inkomens en gaf hoog op van de gunstige kansen die er voor ondernemende boeren waren in het nieuwe land. Hij praatte maar en praatte maar over bushels graan, over oogstmachines, over elevatoren, zich niet realiserend dat hij vrijwel uitsluitend veehouders tegenover zich had. Het publiek liet de woordenstroom over zich heen gaan.

Toen de spreker even stopte om een slokje water te drinken, fluisterde de man die de avond geopend had, hem wat in.

De spreker mompelde enkele verwarde klanken, griste een ander papier uit zijn tas en begon een even snel en even geestdriftig betoog over de unieke mogelijkheden voor de veeteelt in Canada. Daarna was er pauze. Belangstellenden konden folders bij de spreker halen en nadere vragen stellen.

Abe haalde ook zo'n boekje en stak het in zijn zak, hij zou het thuis wel lezen. Velen vroegen de spreker bijzonderheden over soort vee, grasopbrengst, melkopbrengst en vetgehalte, waarop de ongelukkige spreker weinig duidelijke antwoorden wist te geven. Zijn kennis eindigde bij de rand van het papier waarop zijn tekst stond.

Na de pauze toonde men beelden van het nieuwe land met de ‘toverlantaarn’.

Boeren op het land met grote machines en veel mensen en paarden de oogst binnenhalend, een man die bij de spoorlijn zijn graan afleverde en daarvoor een stapel geld uitbetaald kreeg, ruime houten boerenwoningen in de immense wijdheid van het prairieland, onafzienbaar grote kudden vee en een man met een enorme vis, volgens de spreker gevangen in de rivier achter het huis.

Wat Abe het meest trof was op vrijwel alle afbeeldingen de enorme ruimte. De ruimte en de blije gezichten van de mensen.

De spreker repte niet over de koude winters, over de droogte en de hitte van de zomer, over de miljarden muggen en vliegen in de bossen. Wel roemde hij de mooie schepen van zijn maatschappij, beschreef gloedvol de interessante treinreis in speciale kolonistentreinen en drukte iedereen bij het verlaten van de zaal een biljetje in de hand met de naam van zijn firma en de data van de eerstvolgende afvaarten.

Peinzend reed Abe in het donker naar huis. Het paard vond de weg haast zonder hulp en Abe had alle tijd om na te denken.

Het zou wel allemaal niet zo makkelijk zijn als dat drukke Hollandertje verteld had, maar toch, die beelden logen niet. Die ruimte was er, die grote oogst haalden ze daar binnen, al dat vee liep daar en zo te zien had één man daar meer koeien dan hier een heel dorp vol boeren bij elkaar.

Hij grijnsde. Zou je die smoelen op Atema-state eens moeten zien als ze een brief van hem ontvingen: ‘Hoe gaat het met jullie, met ons is alles best en met onze vijfhonderd koeien ook.’

Ze zouden hun ogen niet geloven. ‘Vijfhonderd koeien? Heeft Abe vijfhonderd koeien en wij hebben er maar vijftig? Hoe is dat nu mogelijk?’

‘Ja, ouwe zuurpruim, dat kan Abe, als hij maar de ruimte krijgt. Dat kan hij met zijn vrouw en zijn jongens als je ze eerst maar een eerlijke kans geeft.’

Abe lachte. Zonder erg had hij hardop gepraat. Het paard was van schrik in een sukkeldrafje geschoten vanuit de trage stap, die het oude beest gewoonlijk liep.

Abe lachte. Hij sprong rechtop, stond als een veldheer op het wrakke karretje en vuurde zijn bejaarde paard aan tot groter snelheid. Over de donkere landweg bolderden ze voort, terwijl flarden wolk voor de maan langs joegen en zo bereikte hij uitgelaten zijn boerderij, waar alles al donker was.

Hij leidde het paard naar de wei en ging het huis in. De hond Beike

kwam hem al tegemoet en stopte vertrouwelijk zijn natte snoet in zijn hand. Hij streelde het beest, praatte er mee en ging stil het huis in.

Aukje draaide zich om in de bedstede.

'Ben je daar weer?'

Hij stak de olielamp aan. Zij knipperde in het licht, bleek en moe. Hij trok een stoel bij de lamp en pakte het reclameboekje dat nog ongelezen in zijn zak zat.

'Ben je nog wat aan de weet gekomen?' vroeg ze slaperig.

'Ik zal het je voorlezen,' zei hij.

Zij geeuwde, hij merkte het niet, klaar wakker en enthousiast over de nieuwe mogelijkheden.

Hij streek het gekreukte papier glad en las: 'Het is moeilijk oude buren en vrienden te verlaten. Het proces van ontwortelen en overplanten is pijnlijk, maar veel gezinnen doorstaan dit ter verbetering van hun levensomstandigheden. En als dan eindelijk de belangrijke beslissing dapper is genomen komt de vertegenwoordiger van de Canadese regering te hulp om advies te geven over de vervoersmiddelen, wat men mee moet nemen, kortom hij staat de nieuwe bewoners van zijn mooie en gastvrije land met raad en daad terzijde. Zowel bij de haven van vertrek als bij aankomst staan regeringsambtenaren klaar om de immigranten te helpen en welkom te heten. Als er vijftig of meer met één trein reizen gaat er iemand van de immigratiedienst mee om erop toe te zien dat het de immigrant aan niets ontbreekt. Gaat men bijvoorbeeld naar het noord-westen dan vindt men op alle grote stations inlichtingenkantoren en geriefelijk nachtlogies, gratis voor alle immigranten bij eerste binnenkomst in het land. Zo biedt Canada een hartelijke ontvangst aan allen die haar kust zoeken en aan haar uitnodiging gehoor geven.'

Abe wachtte even, benieuwd naar Aukjes reactie.

Zij reageerde lauw, slaperig en hij, nog klaar wakker, ging er fel tegenin, eiste dat zij zou luisteren, meepraten, meedenken. Ze klaagde dat ze moe was en wilde slapen.

Hij verweet haar altijd moe te zijn. Er vielen bitse woorden over en weer. Hij viel scherp uit tegen haar familie, scherper dan hij het ooit gezegd had en zij huilde. Haar huilen maakte hem razend. Woedend blies hij de lamp uit, kleedde zich uit en klom in de bedstede. Zonder verder nog een woord te zeggen draaide hij zich met een ruk van haar af.

Het was stil overal.

Verweg in het dorp sloeg de torenklok twaalf uur.

Zij wachtten allebei in de zware stilte op de regelmatige ademha-

ling van de ander, die zou aanduiden dat de slaap de opwinding en de boosheid overwonnen had.

Na een uur praatte hij weer, zachtjes ditmaal.

Hij vertelde in de duisternis wat hem benauwde in hun bestaan van hard werken zonder uitzicht op verbetering met de altijd voelbare afkeer van schoonfamilie en dorp, voor de jongen ‘die niet uit een goed nest kwam’.

Ze luisterde, zei hem niet alles zo somber te zien. Ze zouden er wel weer bovenop komen. ‘In Canada is het ook niet alles,’ zei ze. ‘Wie weggaat op zoek naar gouden bergen vindt niks anders dan roestige spijkers.’

Na een lang gesprek troostte ze hem in de koesterende warmte van haar schoot, waarna ze insliepen, moe, tevreden en met een hoofd vol plannen en gedachten.

Een tijdlang spraken ze niet meer over emigratie.

Het leven van alledag eiste alle energie, alle aandacht op. Pas tegen nieuwjaar begon Abe er weer over.

Een neef van hem, Piet Joustra, reisde op kosten van de Canadese regering het land af om overal te praten over de mogelijkheden van emigratie. Er was een kleine reizende tentoonstelling van produkten van het land, er waren foto's en boeken. Een man zong het bekende lied: ‘Amerika o land van dromen en wensen’, dat wel niet direct over Canada ging maar toch mooi de stemming er in bracht.

Abe was weer zonder Aukje.

Hij had zijn neef niet meer gezien sinds deze in 1905 geëmigreerd was. Wat zag hij er goed uit. Hij droeg een goed zittend pak met een opvallend leren jasje. Buiten had hij net zo'n hoed op als de Canadees in de advertentie en hij praatte met veel Engelse woorden door het Fries en het Hollands heen.

Neef Piet had het erg druk op de tentoonstelling. Iedereen stond hij opgewekt te woord, vooral als ze hun naam op een lijst wilden schrijven. Dat waren de mensen die serieuze plannen hadden voor emigratie en Piet Joustra kreeg vijf dollar per emigrant van de Canadese regering boven zijn reis- en verblijfkosten. Dit wist Abe niet. Hij wist ook niet dat de grote boerderij, waar Piet afbeeldingen van liet zien een modelboerderij bij Toronto was, waar zijn succesvolle neef evenveel eigendomsrecht op had, als op het goud in de kluis van de Nederlandse Bank. Het duurde lang eer Abe zijn neef apart kon spreken.

Toen dat eindelijk lukte vroeg hij hoe het hem in Canada vergaan was de afgelopen zes jaar.

‘Goed Abe, heel fine, zoals je kunt zien.’ Met een breed gebaar wees Joustra op de foto's van de grote boerderij.

‘Is dat hele spul van jou?’ Abes stem trilde haast van bewondering.

Piet boog zich vertrouwelijk naar hem over, superieur als oudere neef en man van de wereld. ‘Niet meer,’ zei hij met een knipoog. ‘I sold the whole lot, het hele spul... verkocht.’

Abe keek hem stomverbaasd aan.

‘Ja, zo gaat dat bij ons,’ schepte Joustra op. ‘Je bouwt wat op en als het goed loopt doe je het weer aan een ander over. Je bent pionier, vastzitten is niet goed voor een mens. Ik wilde good old Friesland nog weer eens terug zien, so ik nam deze job, nou reis ik op kosten van de government, you know, alles vrij en als ik terug ben zie ik wel weer.’

Abe was onder de indruk. Dus dat kon dan toch maar in Canada. Moest je hier eens om komen.

‘Ben je niet getrouwd?’ vroeg Abe.

Piet Joustra lachte breed, legde vertrouwelijk zijn hand op Abes arm en zei: ‘Daar kom ik ook voor, een goeie vrouw zoeken, die heb je daar niet, niet zoals hier. Een vrouw die aanpakken wil, dat heb je nodig.’

‘En hoe is het daar nu met het klimaat? Is dat echt zo gunstig?’

‘O ja, de boel wil wel groeien. Maar je moet wel rekenen, de winters zijn lang en koud. Veel kouder dan je het hier meemaakt, maar als je je er goed op kleedt is het best uit te houden. Het is een droge kou. Eerlijk, ik heb hier veel meer last van drie graden vorst dan overthere van dertig graden. Alleen de blizzards, die zijn gevaarlijk. Je moet weten, dat zijn sneeuwstormen en dan sneeuwt het zo hevig en waait het zo hard dat je werkelijk geen hand voor ogen kan zien. Een vriend van mij in Manitoba zat het eerste jaar op een stuk land in de buurt van Morse. Hij woonde daar met een jongen uit Schotland. Op een dag brak er zo'n sneeuwstorm los. Ze hadden genoeg eten en drinken en brandstof voor weken, dus ze konden het best uithouden. Maar die jongen verwachtte post en nu is het zo bij ons, je moet zelf je post afhalen en kom je niet op tijd dan sturen ze alles gewoon terug. Dus op een gegeven ogenblik toen de storm wat luwde zei hij: “Ik ga naar de stad voor de post.” Mijn vriend zegt nog: “Blijf liever hier, als het weer erger wordt verdwaal je.” Die jongen gaat toch weg en de storm steekt na verloop van een aantal uren weer op. Wat denk je dat er gebeurt?’

Abe wist het niet.

‘Die jongen is op de terugweg van de stad overvallen door de blizzard. Op geen tweehonderd meter van hun blokhut is hij in een rondje blijven lopen, neergevallen en doodgevroren. Twee dagen later

vonden ze hem, de brief in zijn handen. Het is een hard land, man, maar als je je verstand gebruikt en van aanpakken weet kun je het er ver brengen.'

Piet stond op. Het levende bewijs van een echt Canadees succesverhaal. Er waren weer mensen voor hem. Zijn lijst namen groeide zichtbaar.

Weglopend herhaalde hij in de richting van Abe: 'Als je van aanpakken weet kun je het ver brengen.' En toen luid lachend: 'Alleen moet je in het westen geen kiespijn krijgen, want een tandarts is er niet te vinden.' Of deze mededeling terugging op een eigen pijnlijke ervaring zei hij er niet bij.

De praktische Abe knoopte het echter in zijn oor en bij zijn uiteindelijke reisbagage was ook een stevige, glimmende kiezentang!

Zover was het echter nog lang niet.

Een tweede lang gesprek met Aukje over emigratieplannen kon haar nog niet enthousiast maken.

'Piet Rootsje is niet in zijn eerste leugentje gestikt,' zei ze. Ze noemde Joustra bij de bijnaam die hij in het dorp had voor zijn vertrek naar Canada. Hij had hier nooit een boerderij gehad, slechts twaalf ambachten en dertien ongelukken. Dat hij nu zomaar een groot bedrijf zou bezitten en dat weer even vlot van de hand kon doen, wilde er bij haar niet in. Abe was op dat punt veel goedgeloviger dan zijn vrouw.

Al met al kreeg Joustra de naam van zijn neef Abe niet op zijn lijst. Joustra vertrok in maart 1912. Voor zijn vertrek liet hij een adres in Canada achter waar Abe hem altijd kon schrijven.

'En als je komt, geef ik je alle hulp die je maar nodig hebt,' verzekerde Joustra hem.

De eigenlijke beslissing viel nog onverwacht in mei 1912.

Op zaterdagavond in de scheerwinkel sprak een oude man Abe aan, toen de barbier hem juist onder het mes had.

'Je schoonvader heeft jouw plaats van de kerk gekocht, hè?'

Het werd Abe zwart voor ogen. 'Wie zegt dat,' mompelde hij, voorzichtig om niet gesneden te worden.

'Dat weet iedereen,' zei de oude man. 'Dat doen jullie zeker om het in de familie te houden.'

Abe bromde iets wat op een bevestigend antwoord kon lijken. In werkelijkheid kookte en raasde het in hem.

Die ouwe smeerlap van een Atema!

Daar was niets over gezegd. Nog vorige week hadden ze een van die taaie, verplichte bezoeken gebracht bij zijn schoonouders en ze had-

den geen mond open gedaan over hun plannen.

Nu was pake Atema zijn pachtheer, kon hij die oude tiran huur betalen. De schoft was in staat de pacht te verhogen als hij de verbeteringen, die Abe de laatste jaren had aangebracht, ging rekenen.

Uiterlijk kalm rekende hij af en verliet met grote stappen de scheerwinkel, waar de verzamelde dorpsoudsten nog lang stof tot praten hadden.

Woedend beende hij naar huis, smeet met de deuren en bulderde zijn vrouw toe. Wit van schrik hoorde ze zijn woedende uitval aan. Ze was even ontdaan als hij en verzekerde hem nergens van te weten. De jongens waren al naar bed.

'Houd je toch stil,' zei Aukje zacht. 'Zo maak je de kinderen nog wakker.'

'Ik zal zeggen wat ik zeggen wil. Laat ze maar horen wat een achterbakse schoft hun pake is, laat ze maar horen hoe we getrapt en gekoeieneerd worden door dat volk. Straks is die ouwe hier de baas, dan mag hij proberen me het zwijgen op te leggen. Maar ik verzeker je, dat ik hem liever de strot afsnijd dan hem te gehoorzamen, dat varken.' Zo raasde hij door.

Aukje stond bleek tegen de deur als om de geluidstroom af te dammen voor haar kinderen. Ze was in hevige tweestrijd tussen de liefde voor haar man en haar trouw aan de familie, die hij grof beledigde. Ze opperde voorzichtig dat het misschien de bedoeling was de plaats aan hen te geven. Voor die opmerking had hij slechts hoongelach. Hij beende met grote stappen door de kamer en sloeg bij elke zin hard op de tafel tot zijn hand er pijn van deed.

Langzaam bedaarde hij en begon weer over emigratie.

Zij luisterde en zette koffie.

Die nacht viel de beslissing. De volgende dag al ging er een lange brief op de bus naar Piet Joustra in Canada.

De relatie met Aukjes ouders bleef slecht. Over de motieven van de aankoop van de boerderij werd niets gezegd omdat ze er niet naar vroegen. Of het een idee van Tjalling was, die al vaker gezegd had dat zij meer land moesten hebben, of dat de oude Atema het zelf bedacht had, werd niet duidelijk. Ook niet of Atema er wellicht de bedoeling mee had om de emigratie van zijn dochter, waar al wel eens terloops over gepraat was, te voorkomen. In ieder geval bereikte hij ermee dat de emigratie in versneld tempo doorging.

Tegen juni kwam er antwoord van Joustra.

'Kom eerst zelf over,' schreef hij. 'Zoek je plek en laat pas daarna je vrouw en kinderen overkomen. Neem niet te vel bagage mee, een

stevig werkpak is wel aan te raden, maar neem geen werkbroeken en dergelijke mee, die kun je beter hier kopen. Draag een paar stevige schoenen maar koop verder niets bijzonders. Breng liever een flinke bundel dollars mee, dan kleren. Koop je treinkaartje niet in Holland, want dan bedriegen ze je. Als je bij het station de immigratiekaart toont, die je bij het verlaten van de boot krijgt, geven ze je een kaartje tegen lager tarief. Reis op de boot tweede klas. Het is iets duurder, maar je reist veel geriefelijker en bij aankomst in Canada kom je veel gemakkelijker door de immigratiecontrole, zodat je een betere plaats in de trein hebt en minder troubles met officials en zo. Zoek werk op een boerderij, leer de taal en kijk goed rond. Als je een beetje gewend bent ontdek je wel spoedig een mogelijkheid ergens voor jezelf te beginnen.'

Aan het eind van de brief herhaalde hij zijn aanbod van hulp. Ditmaal minder uitvoerig dan hij het enkele maanden eerder had gedaan.

'Ik zal je zoveel mogelijk helpen, misschien kan ik wel naar de boot komen, als ik weet wanneer je komt, maar je zult begrijpen dat ik niets met zekerheid kan zeggen. Ik kan helaas niet financieel borg voor je staan. Ik kan op het ogenblik mijn geld moeilijk vrij maken. Als je echter na vijftien februari reist hoef je slechts 25 dollar bij je te hebben en ik neem aan dat je wel wat meer mee zult brengen.'

Hij eindigde zijn lange brief met hartelijke groeten en tot ziens.

Het ontging Aukje niet dat Abes neef in de brief veel voorzichtiger was met beloften dan enige tijd tevoren. Van het verhaal over geld dat hij niet vrij kon maken geloofde ze niets.

Abe zette echter koppig door en Aukje volgde aarzelend. Tegenover de buitenwereld hield ze zich groot.

Haar moeder vertelde ze niet meer dan strikt nodig was. Ze voelde zich vaak moe en die winter had ze weer wekenlang ziek gelegen. Het enthousiasme van Abe was wel hartverwarmend. Aukje begon te geloven dat hij gelijk zou hebben met zijn voorspelling, dat zij in een ander klimaat snel helemaal beter zou worden. De kinderen luisterden aandachtig naar de verhalen van hun vader over het nieuwe land, waar ze rijk zouden zijn, rijk op een eigen boerderij.

Zo was het april 1913 geworden.

Abe Bakker voer langs Hoek van Holland, een eenzame figuur op het bovendek van het stoomschip Pisa.

Langzaam schoven ze tussen de strekdammen door. Links en rechts duinen en strand.

De deining van de Noordzee werd voelbaar.

Abe huiverde in zijn jekker.

Hij sloeg de kraag op en bleef aan dek tot de duinen oplosten in een grijze horizon.

Hoofdstuk 5

In huis bij tante Jeanette bleef het stil. Pier verveelde zich. Jan zat wat in een boekje te lezen.

Moeder liep met rood-behuilde ogen rond en tante redderde wat in de keuken. Het liep tegen etenstijd en aangezien oom Wietse tussen de middag niet thuis kwam hadden oom en tante de voor hun gasten vreemde gewoonte pas 's avonds warm te eten.

Tante Jeanette keek in de broodtrommel. ‘Pier, wil jij even naar de bakker gaan?’

Daar had Pier wel oren naar. Hij was liever buiten dan in huis bij al die sombere mensen. Hij kreeg geld en tante legde hem uit waar hij de bakkerswinkel kon vinden. Dat wist Pier al van vorige bezoeken, maar hij luisterde toch geduldig. Vrolijk liep hij alle trappen af en klapte opgelucht de voordeur achter zich dicht.

Hij haalde diep adem. Zo, dat was dat.

Hij stopte het geld diep in zijn broekzak en ging linksaf het smalle straatje in.

Er kwam een visvrouw met een zware handkar aan. Moeizaam duwde ze de kar voort. Ze moest de brug over en Pier hielp ongevraagd. Samen werkten de vrouw en de jongen de kar over het ophaalbruggetje. ‘Dank je wel,’ zei ze en met de steunen van de kar piepend op de keien bolderde ze de volgende straat in. Pier vervolgde zijn weg.

Door een smal steegje kwam hij op de Zuidblaak. De hoge bomen waren nog kaal en er blies een kille wind. Er lagen rijen kleine zeilschepen van vissers en beurtschippers. Er reden trams aan beide kanten van het water. Een logge vuilniswagen met grote wielen en brede assen achter en kleinere wielen voor ging langs de huizen, langzaam voortgetrokken door een zwaar, plomp paard. Met een brede zwaai kiepten de vuilnismannen het afval in de kar. Pier vond het een gezellige drukte.

De bakkerswinkel was vlakbij. Het verse brood werd in een papiertje gewikkeld en Pier betaalde met het precies afgepaste geld dat zijn tante hem had meegegeven.

Hij kon nu langs dezelfde weg terug gaan, maar dan zou hij binnen vijf minuten weer thuis zijn en daar had hij helemaal geen zin in. Hij liep langs het water, passeerde een brug en kwam bij de Leuvehaven.

Daar zag hij iets heel merkwaardigs. Er stond een groentekar bij de huizen. De koopman was druk bezig een klant te bedienen toen achter

zijn rug ineens het paard begon te lopen. De man gaf een schreeuw, keek boos om zich heen, zag niets verdachts, hield het paard in en hielp zijn klant verder.

Dichterbij komend zag Pier een paar jongens om de hoek van een steegje loeren. Eén had een bel in de hand. Toen de groenteboer niet keek belde de jongen luid. Het paard schrok op uit zijn dommelende houding en bracht met een ruk de kar in beweging. Het beest had jarenlang dienst gedaan voor de paardetram en was gewend op een belsignaal te lopen. Pier lachte om deze gekke vertoning. De koopman schreeuwde weer en het paard kwam aarzelend tot stilstand.

De woedende groenteboer zag de lachende Pier voor de dader aan en gaf hem een harde draai om de oren. De jongen schrok enorm van deze onverwachte klap en huilde van schrik en verontwaardiging. Het brood viel op straat, vlak bij een grote paardehoop. Omstanders bemoeiden zich ermee.

‘Hé groentejitzer, ken je wel, 'n kleine jongen slaan met je grote klauwe,’ riep een man dreigend.

De nu van alle kanten belaagde groenteboer riep uit dat het maar eens uit moest zijn met dat gejen. Altijd hadden ze het op hem voorzien die rotjongens, dat tuig dat altijd langs de straat zwierf en niet beter wist te doen dan hard werkende mensen te pesten.

Pier zocht met roodgloeiend oor het brood.

Een vrouw met een grote boodschappentas raapte het op. ‘Kijk nou wat je gedaan hebt,’ riep ze verontwaardigd uit en toonde Piers belager het brood. ‘Helemaal vuil, moeten die mensen dat eten?’

De man mompelde weer wat over straattuig, maar kreeg van de omstanders geen steun.

‘Wou jij beweren dat dit een Rotterdams jongetje is?’ riep er een. ‘Je ziet toch zeker zo dat ie van het boerenland is.’

‘Waar kom je vandaan?’ werd Pier gevraagd.

Het brood afvegend noemde Pier zijn dorp. De vraagsteller had er kennelijk even moeite mee de naam aardrijkskundig te plaatsen. Lang duurde zijn aarzeling niet. ‘Zie je nou wel,’ zei hij triomfantelijk, ‘die jongen ken jou nooit gepest hebben, die woont helemaal in Drente.’

‘Friesland,’ verbeterde Pier zacht.

‘Dat zei ik toch, een rot end weg,’ zei zijn beschermer onverstoorbaar en tot de groenteboer: ‘Je ken die jongen beter schadevergoeding geven en een andere keer eerst even nadenken voordat je je handjes zo los laat wapperen.’

De groenteboer haalde zijn schouders op, gaf Pier twee centen en bemoeide zich met zijn paard en wagen.

De menigte ging tevreden uiteen, het recht had gezegevierd. Nog wat onthutst door dit voorval liep Pier door. Bij een bakkerskar kocht hij een krentenbol en met kleine hapjes etend ging hij verder.

Zo kwam hij weer bij de kade waar zijn vader vertrokken was. Er stonden nog steeds veel sleperswagens. De voerlieden waren kennelijk nog niet bereid hun staking op te geven. In groepjes praatten ze over hun eisen en over het verdere verloop van de staking.

Een aantal scheen te aarzelen, ze wilden liever maar weer aan het werk. Een der slepers sprong op zijn kar en hield een vurig pleidooi om het niet op te geven, om door te staken. Pier bleef luisteren.

De jongens die het paard hadden laten lopen, waren hem gevolgd. Ze hadden gezien wat er gebeurd was en ze hadden ook gezien dat Pier een lekkere krentenbol aan hun grap had overgehouden. Dat hij door hun schuld ook een harde klap had gekregen vergaten ze. De beloning van iemand die met hun heldendaad niets te maken had, vonden ze maar niets.

De aanvoerder van het troepje, een roodharige jongen, had een idee.

Terwijl Pier, nietsvermoedend, naar de man op de kar luisterde, sloop de jongen op hem toe en sloeg hem onder de uitroep ‘drollenbakker’ het brood onder de arm vandaan. Hij holde weg, maar kwam niet ver, want Pier rende hem woedend achterna, sprong hem op zijn rug en over de grond rollend sloeg hij zijn tegenstander waar hij hem maar raken kon.

De jongen was groter dan Pier, maar door de onverwachte drift van de kleine Fries verrast, was hij even volkomen weerloos en toen de toegeschoten mannen hen uit elkaar haalden had hij er flink van langs gekregen.

Enkelen hadden gezien wat er gebeurd was en de sympathie van de menigte ging ook dit keer naar de kleinste der vechtenden.

‘Zo koppie koperdraad, daar hebbie een mooi blauw lampie,’ stelde een der mannen deskundig vast.

‘Met zijn witte smoel is het straks net de Nederlandse vlag,’ meende een ander.

Met zijn hand op een pijnlijk oog, trok Piers verslagen aanvaller grienend en scheldend terug.

Pier klopte zich schoon en keek waar zijn brood nu weer was. Een der sleperspaarden schrokte net met smaak de laatste brok op van het brood dat al voor de tweede maal die dag over de Rotterdamse keien was gegaan.

Verschrikt riep Pier dat het ‘hynder’ z'n brood aan het ‘opfretten’

was. Hij vergat helemaal om Hollands te praten. De mannen begrepen hem toch wel.

Ze zagen wel in, dat hij moeilijk zonder brood thuis kon komen. Na een ochtend praten en niets doen leek iedereen wel blij dat er nu een overzichtelijk probleem opgelost moest worden.

Eén had er een idee. Hij hield een langsrijdende schillenboer aan, praatte wat met hem en kwam triomfantelijk met een gaaf brood uit de schillenwagen aanlopen.

'Hier,' zei hij, 'geef dat maar aan je moeder. Wat die rijke lui op maandag weggooien, daar ken een gewoon mens nog wel een week van eten.'

Pier pakte het brood aan. Het was wat hard, maar het leek wel schoon en het was in ieder geval beter dan niets.

Nu maar langs de kortste weg naar huis. Dat viel echter niet mee.

Een eindje verderop stond de roodharige met zijn bende en het was duidelijk dat ze niet veel goeds in de zin hadden. Pier probeerde ongezien langs de huizen een zijstraat te bereiken. Dat lukte niet. Aan het gejoel hoorde hij al direct dat ze hem achterna kwamen. Hij zette het op een lopen en rende zo hard hij kon naar huis.

Toen hij halverwege de zijstraat was, hoorde hij zijn achtervolgers alweer. Er waren er bij die sneller konden lopen dan hij. Pier vervloekte de ongemakkelijke, oude schoenen die hij droeg. Altijd als ze op hun 'zondags' gekleed gingen moest hij die afschuwelijke schoenen dragen, afdankertjes van Jan. Hij kwam niet snel genoeg vooruit. Er moest iets gebeuren. Hij rende een hoek om.

Daar zag hij de bakkerskar, waar hij een krentenbol gekocht had. De bakker bezorgde brood bij een der deuren. Naast het huis was een lage schutting.

'Pas even op mijn brood,' riep Pier de verbaasde bakker toe. Zo snel hij kon klauterde Pier over het schuttinkje en bleef aan de andere kant stil afwachten wat er verder zou gebeuren. Daar hoorde hij de jongens al: 'Hé baas, hebbie een klein knulletje zien langskomen?'

'Die kant op,' zei de bakker, 'zoek je hem dan?'

'Hij heb me broer geslagen,' riep er een. Het geluid verwijderde zich in de richting die de bakker had aangewezen.

Pier keek voorzichtig over de schutting.

'Kom er maar uit,' zei de vriendelijke bakker, 'pak je brood en maak dat je wegkomt.'

Pier klom over de schutting en terwijl de bakker alweer bij zijn klanten was nam hij het brood uit de kar en haastte zich naar huis. Toen hij al op de brug over de Wijnhaven liep zag hij in de verte zijn

achtervolgers. Zij zagen hem niet en onopgemerkt bereikte Pier het hoekhuis, waar tante Jeanette aan het lange touw de deur opentrok.

‘Ben je daar eindelijk,’ riep ze. ‘We waren al bang dat je verdwaald was.’

Toen voelde Pier pas dat er iets met het brood was: het was zacht en warm. De trap opgaand kneep hij nog eens in het brood, het was werkelijk vers, gooiden de mensen dat nu weg? En ineens begreep hij dat het brood van de schillenboer nog in de bakkerskar moest liggen. Hij zei niets over zijn belevenissen. Mem zag gelukkig niet dat zijn kleren minder netjes zaten, tante Jeanette was blij dat het brood er eindelijk was en Jan zat nog steeds plaatjes te kijken en te lezen.

Ze aten lekker. Tante Jeanette zei dat er op maandag toch maar niets ging boven een heerlijk vers brood.

De volgende dag gingen Aukje en haar beide jongens terug naar Friesland. Een lange treinreis, uren achtereen op ongemakkelijke houten banken.

Ze had weer niet veel geslapen. Haar gedachten waren bij Abe op zee. Zou het goed met hem gaan? Zouden ze geen storm hebben? Bij de vermoeidheid van de afgelopen dagen, kwamen nu nog de uren in de trein. Alles deed haar zeer, ze hoestte veel. Laat in de middag waren ze op het kleine stationnetje in het lege Friese land. De laatste kilometers liepen ze.

Op de boerderij was Douwe Kooistra, de knecht van de Atema's, aan het werk. Dat was volgens afspraak.

Aukje en de kinderen konden op de boerderij blijven tot de dag van vertrek en Douwe zou het bedrijf aan de gang houden. Het was zeer waarschijnlijk dat pake Atema het pas gekochte land bij het eigen bedrijf wilde voegen, misschien trok Douwe in het huis als Aukje vertrokken zou zijn, maar niemand wist dat zeker. Ook Tjalling werd daar buiten gehouden.

De oude Pier Atema besliste zulke dingen zelf, daar had hij niemand bij nodig. Als het zover was konden anderen het horen, dat was dan nog vroeg genoeg.

Aukje ging meteen naar bed.

Beppe was er al. Pier verbaasde zich daar over. Toen heit nog thuis was kwam beppe nooit zomaar naar hen toe.

De waarheid was, dat beppe zich ongerust had gemaakt over hun lange wegblijven en toen ze haar dochter zo bleek en moe terug zag komen, zag ze dat er wel reden was voor ongerustheid. ‘Kind, kind, wat zie je er uit,’ zei beppe.

Ze stuurde de jongens de deur weer uit en hielp haar dochter te bed. Resoluut en doelmatig als altijd, maar met meer tederheid dan ze in jaren getoond had. Aukje liet alles maar over zich heen komen. Ze wilde niet meer eten, ze liet zich toestoppen en voor het eerst in vele dagen sliep ze. Een diepe droomloze slaap waarin een lichte blos haar witte gezicht een onnatuurlijke glans gaf.

Beppe nam de jongens mee naar Atema-state. ‘Jullie eten vandaag maar bij pake en beppe, mem is wat moe.’ Zwijgend volgden de jongens.

Pier moest Beike op hun eigen erf achterlaten. De hond was hem vrolijk tegemoet gehold toen ze terugkwamen. Pake wilde echter geen andere hond dan zijn eigen valse herder op zijn erf en als pake iets niet wilde, gebeurde het niet. Beike keek zijn jongste baas na tot deze achter de bomen bij Atema-state verdween, daarna liep de hond het huis in en ging voor de bedstede liggen, op wacht bij de enige die achterbleef.

Beppe warmde voor haar kleinzoons een restje op van het middagmaal: overvette aardappelprak met urenlang gestoofde kool, de hele keuken rook ernaar.

De jongens aten het zonder morren en zonder smaak.

Pake was intussen ook binnengekomen en wijdde zich zwijgend aan zijn avondboterham. Hij informeerde niet hoe het geweest was, vroeg niet naar hun reisbelevenissen of de gezondheid van zoon en schoondochter in Rotterdam. Hij hoorde zwijgend de mededeling aan dat Aukje sliep, accepteerde de aanwezigheid van zijn kleinzoons aan zijn tafel en scheen verder niet meer in het geval geïnteresseerd.

Na de prak werkten de jongens nog elk een groot bord karnemelksepap met stroop weg en daarna stuurde beppe ze weer naar hun moeder.

‘Als ze nog slaapt, maak je haar niet wakker, hoor,’ zei beppe. ‘Als het jullie bedtijd is, kom ik nog wel even langs.’

Jan liep het land in. Pier ging rechtstreeks naar de boerderij terug.

Beike spitste de oren toen hij bekende voetstappen op de weg hoorde. De hond holde naar buiten en kwam Pier vrolijk blaffend tegemoet. Samen liepen ze om de boerderij heen.

Pier keek eens in de eendenkorven of er ook eieren in lagen. In twee korven broedde een eend, verschrikt opkijkend naar Pier, verder was alles leeg.

Pier bleef bij de nog kale vruchtbomen achter het huis staan. De hond wrong zich aanhalig tegen hem aan en Pier streelde de harige hondesnoet.

De zon stond als een fletsrode bol vlak boven de horizon. Over het vlakke land kwam Jan aanstappen, langzaam, met bedachtzame, grote stappen, een boer. Jan zou nooit ergens anders aarden dan hier.

De boeren hadden het vee nog binnen. Het land lag er kaal en troosteloos bij.

Pier voelde zich triest.

De hond keek naar hem op. ‘Ja Beike,’ zei hij, ‘heit is weg, hij is nu op de oceaan en we zien hem het hele jaar niet weer.’

Hoofdstuk 6

Abe vergat het afscheid en alle emotie daaromheen vrij snel. Er was meteen zoveel dat zijn aandacht vroeg. Hij was voor het eerst op zee.

Zijn boeltje uitpakken in zijn hut was niet veel werk.

Hij had een ruimte van ongeveer twee bij drie meter waarin een wastafel, die met kannen water gevuld moest worden, een kleine tafel met stoel, een kast en een bed dat overdag met riemen aan de wand gebonden zat.

Alles wat hij niet direct nodig had liet hij in de koffers, waarvoor tussen de wand en het tafeltje ruimte was. Boven het tafeltje was een patrijspoort. Hij ging daar zitten en keek naar buiten.

Nu was hij echt op weg.

De golven passeerden grijs-groen met kleine witte schuimkoppen. De horizon deinde gelijkmatig op en neer. In de hoogste stand was een-derde van het uitzicht water en de rest lucht met jagende wolken, als het schip terugviel liep het uitzicht vol zee met een streepje lucht.

Abe bleef er lang naar kijken, het maakte hem kalm, slaperig haast. Als je uitzicht beperkt was tot één rond raampje wat zag je dan veel. De wolken en de golven altijd eender en toch steeds wisselend, een streep zonlicht over het water als de ereloper voor een hoge gast en langzaam over het beeldvlak voortschuivend een paar vissersscheepjes, hoog opgetild of laag weggedoken in het rusteloos zeeoppervlak.

Een harde tik op de deur. ‘De maaltijd wordt binnen een half uur geserveerd in de eetzaal, mijnheer Bakker.’

Abe deed snel open. Een jongen van een jaar of zestien, in een helder wit jasje, stond in de gang.

‘Ik kom,’ zei Abe, ‘waar is de eetzaal?’

‘De gang door, trap af en dan recht voor u, mijnheer.’ De jongen liep door, een lijstje met hutnummers en namen in de hand.

Abe verliet zijn hut en besloot nog even aan dek te gaan kijken. Hij deed zijn jekker aan. Dat was ook wel nodig. Er stond een straffe koude wind.

Met grote stappen klom hij de smalle trap op naar het sloependek. Hier woei het nog harder. Het uitzicht over de zee was er imposant. Zo ver het oog reikte zag hij water, met daarop slechts enkele schepen. Abe hield zich stevig vast aan de leuning, want hij was nog lang niet gewend aan de bewegingen van het schip. In de luwte van een der grote pijpen stond een man. ‘Houd je maar goed vast, anders waai je er nog af,’ riep hij Abe vrolijk toe.

Abe kwam bij hem staan.

‘Waarheen gaat de reis? Alleen maar naar Engeland of ook naar Canada?’

‘Canada,’ antwoordde Abe. ‘Quebec.’

‘Dan zijn we de komende tijd reisgenoten, ik ben Jan van Spronsen op weg naar Montreal.’

Abe stelde zich ook voor en voegde er aan toe, dat hij ook verder reisde dan Quebec, maar dat zijn bestemming nog afhing van de berichten die zijn neef in Canada zou hebben.

‘In de buurt van Montreal woont een man uit ons dorp, Naaldwijk,’ zei Van Spronsen, ‘hij heeft er een tuinderij en daar kan ik werken. Later wil ik dan voor mezelf beginnen.’

‘Getrouwd?’

‘Nee, ik ben nog vrijgezel. Trouwen heeft de tijd, eerst maar eens vaste voet krijgen, dan zie ik wel weer verder.’

‘Dat is verstandig,’ antwoordde Abe. ‘Wij hebben al dertien jaar verloren. Als we meteen geëmigreerd waren, zouden we het nu beter hebben. Maar ja, wat wist je in die tijd van Canada, of van Amerika? Je hangt te veel aan je eigen streek, aan je eigen dorp. Ik ben blij dat de knoop nu doorgehakt is. Mijn jongens zullen het beter krijgen dan ik.’

Zo praatten ze met elkaar tot er beneden een gong klonk.

‘We zullen maar eens kijken wat de pot schaft,’ zei Jan van Spronsen. ‘Misschien moeten we wel veertien dagen op scheepsbeschuit leven.’

Dat viel nogal mee. De maaltijd bestond uit stevige, eenvoudige kost. Zuurkool die dag, met een flink stuk gerookt spek.

Abe en Jan namen een tafel bij het raam, waar voor vier mensen plaats was. Het was tamelijk leeg in de eetzaal. In het midden zat de in Rotterdam zo luidruchtige heer Baumann. Hij had een tafeltje alleen vanwaar hij als een veldheer de zaal rondkeek.

Er was plaats voor ongeveer dertig mensen, maar er zaten er slechts negen. Een ouder echtpaar, drie Franssprekende Belgen, een sombere man alleen, Baumann, Abe en Jan. Abe vroeg aan de bediende of er niet meer passagiers waren. ‘Er liggen er al een paar zeeziek op bed, mijnheer,’ zei de jongen, ‘en de meeste passagiers voor de eerste en tweede klas komen in Portsmouth aan boord.’

De officieren aten bij de weinige eersteklaspassagiers in een andere eetzaal.

Op de tafel waren kruiselings latten geplaatst om het schuiven van de schalen tegen te gaan. Abe verbaasde zich er over dat er al mensen zeeziek waren. Het was gewoon een prettig deininkje. Hij was nooit

eerder op zee geweest en hij genoot er van. Het eenvoudige comfort van de tweede klas zonder overbodige luxe was voor hem een ongekende weelde. Je heerlijk laten verzorgen en verder niets doen.

'We hebben het hier net zo goed als de koeien op stal,' zei hij tussen twee vorkvrachten zuurkool door.

Van Spronsen keek hem vragend aan.

'Ja,' zei Abe, 'eten en drinken wordt je gebracht, de ligging is goed en verder heb je niets te doen.'

'Gelukkig hoeven we geen melk te geven,' zei Jan. Hij glom van het vet en schepte zich nog eens op uit de grote schaal stamppot. Hij liet net als de Belgen, een paar tafels verder, een glas bier komen en ontdekte op dat moment dat Abe niet meedeed.

'Ik drink het nooit,' zei Abe. 'Ga gerust je gang, ik lust het niet, misschien zou ik er zelfs wel zeeziek van worden.' Ze lachten er allebei om.

Zeeziek zijn. Ze hadden er allebei voor de reis wel aan gedacht, maar dat leek voor deze stevige magen uitgesloten. Hadden de ongelukkigen die nu in hun kooien lagen te kreunen deze twee zien eten, dan zouden ze zeker groen uitgeslagen zijn. Als zeelucht twee stevige eters hongerig maakt heeft de kok eer van zijn werk.

Die eer kreeg hij niet van Herr Baumann.

Voorzichtig keurend lichtte Baumann het deksel van de schaal, mompelde verrukt: 'Sauerkraut' en schepte op.

Reeds bij de eerste hap wierp hij vertwijfeld de vork neer en riep de bediende. 'Das ist doch kein Rauchspeck! Das ist gepökelt!'

De jongen stond er even wat bedremmeld bij. Met driftige bewegingen smeet Baumann de lappen spek op zijn bord en duwde het de jongen in handen. 'Ab! Ich muss sofort etwas besseres haben.'

De jongen verdween naar de keuken en bezorgde nieuw spek, dat de lastige gast beter naar de zin was.

Even later weer veel geschreeuw omdat het bier te lauw en te oud was.

Het nagerecht, stijve griesmeelpudding met krenten, schoof hij verontwaardigd terzijde. Zoiets lustte Herr Baumann niet.

Abe en Jan hadden daar niet zo'n moeite mee. Toen alles op was keken ze tevreden uit over de zee en rookten een sigaar.

'Het is net zondag,' zei Abe. 'En dan hoef je nog niet eens te melken hier.'

'We nemen het er nog maar eens van,' zei Jan. 'Als we aan de overkant zijn krijgen we het nog arm genoeg in de eerste tijd en alles wat we nu eten is al betaald.'

Hij vertelde over de man bij wie hij zou gaan werken. Hij had alle brieven gelezen die de man aan zijn familie schreef en hij wist hoe arm je het daar kon hebben. ‘Maar als je van aanpakken weet kun je daar vooruit komen, dat heb ik wel begrepen. Bij mij thuis denken ze dat ik gek ben, maar als ik over een jaar of tien rijk ben praten ze wel anders in Naaldwijk.’

Abe vertelde over zijn werk, over de pachtboerderij en de veesterfte. De familiegeschiedenis liet hij er uit, al kon Jan uit enkele opmerkingen wel begrijpen waar de schoen wrong.

Ze gingen uiteen met een ‘zie je straks wel weer’, alsof ze elkaar al jaren kenden. Ondanks het leeftijdsverschil van ruim vijftien jaar en hun totaal verschillende afkomst was er een vertrouwelijkheid alsof ze samen school gegaan hadden.

Abe liep een gang door, een trap af en kwam zo op het derdeklasdek. Het was alsof je in een andere wereld stapte. Zo rustig als het boven was, zo druk was het hier.

Overal stonden, zaten of liepen mensen. Het krioelde er van de kinderen. Er hing in de slaapverblijven waar hij even binnenkeek een doordringende lucht van braaksel, vuile lichamen en rook. Er waren aparte slaapzalen voor mannen en vrouwen. De kooien bestonden uit blokken van negen bedden, drie naast elkaar, drie boven elkaar

Buiten zaten oude en jonge vrouwen in uitheemse kleding op banken en kisten, allemaal met een hoofddoek om, die het gezicht grotendeels verborg. Kleine meisjes gingen als miniatuurvrouwtjes gekleed en de jongens droegen ook al dezelfde soort petten als hun vaders en grote broers. De mannen bekeken Abe achterdochtig, de vrouwen nieuwsgierig, meteen de blik afwendend als hij hun kant uitkeek.

Alleen een oude grootmoeder staarde hem recht in het gezicht. Abe had niet de indruk, dat ze hem echt zag. Ze zat nog in vrijwel dezelfde houding als waarin ze in Rotterdam van de handkar getild was en ze leek gewoon te wachten tot ze er was.

Abe ging terug naar het dek der bevoorrechten, zestig gulden en twintig treden boven de anderen.

Hij liep nog wat heen en weer op het tweedeklasdek. Het uitzicht op de nog altijd woelige zee raakte vertrouwd alsof hij al dagen voer in plaats van uren.

Er kwam een ander passagiersschip langs in tegenovergestelde richting. De mensen op de twee langs varende schepen keken en wuifden.

‘De boot van Dover naar Oostende,’ zei een stem naast Abe. Het

was de man die tijdens de maaltijd somber voor zich uit had zitten kijken. Hij stelde zich voor als De Winter en bleek op weg naar Winnipeg in opdracht van enkele grote beleggers, die voor hun geld Canadese grond wilden kopen.

'Ik maak deze reis al voor de derde keer,' zei hij somber. 'De eerste keer is het wel leuk, maar nu heb ik 't wel bekeken. Het menu ken ik al uit mijn hoofd.'

Het was even stil. 'Als we maar geen storm krijgen,' vervolgde De Winter, 'want daar kan ik niet tegen. Een beetje wind is niet erg, maar een storm... dan worden we allemaal zeeziek.' Hij verviel in een broedend zwijgen.

Abe wilde juist weglopen toen De Winter onverwacht een hand op zijn arm legde en hem ernstig aankeek. 'Heb je geld?' vroeg hij.

'Nee, niet veel,' antwoordde Abe voorzichtig.

'Jammer,' zei de ander. 'Dan krijg je het erg moeilijk. Je hebt geld nodig daar.

Of geluk,' voegde hij er aarzelend aan toe, op een toon alsof hij zeggen wou: 'Maar geluk heeft niemand.'

Abe was verbaasd over de vertrouwelijkheid van deze man, die hij nog nooit ontmoet had, die hem ineens met jij en jou aansprak en die praatte als een soort waarzegger, die het allemaal duidelijk voor zich ziet, maar er ook niets aan kan veranderen.

'Zonder geluk vaart niemand wel,' zei Abe ontwijkend.

De Winter keek hem ernstig aan alsof hij over deze wijsheid diep na moest denken. Abe wist nu wat er zo opvallend was aan deze man. Met zijn droevige hangwangen en melancholieke bruine ogen leek hij precies een grote jachthond en hij keek net zo droevig als Abes hond Beike bij het vertrek uit Friesland.

'Geluk moet je hebben,' zuchtte De Winter, 'maar wie heeft er geluk?' Plotseling veerde hij op uit zijn neerslachtige houding. 'Kijk, de rotsen van Dover.'

Abe keek in de aangewezen richting. Onder het grijze wolkendek was een smalle streep wit te zien. Er kwamen meer mensen aan dek. Ook beneden riep men elkaar in onverstaanbare talen iets toe wat waarschijnlijk 'land in zicht' betekende of zoiets. Het leek wel of de arme drommels daar beneden dachten dat ze al in Canada waren, zo opgewonden raakten ze.

Als een goed berekend theatereffect brak opeens de zon door de wolken en zette de hele kuststrook in felle gloed. Het leek nu veel dichterbij. Bovenop de witte rotswand zagen ze vuurtorens, huizen en kerktorens. Meeuwen cirkelden krijsend om het schip. Met volle zei-

len gleed een statige driemaster voorbij, vorstelijk voortstuivend voor de wind.

Naarmate ze dichter bij Dover kwamen nam het aantal schepen toe. Veel stoomschepen, net als de Pisa grote roetwolken uitstotend. Daar tussendoor kleine en grote zeilschepen, laatste herinnering aan een tijd die snel voorbij zou zijn.

Ze passeerden Dover op een paar mijl uit de kust en voeren verder naar Portsmouth, waar ze pas in de nacht aan zouden komen.

Het werd kouder. De wind nam af en menige zeezieke kwam voorzichtig naar buiten om verlangend te kijken naar de vaste wal.

Ook Willy Baumann was er bij. Hij stapte de trap af en begaf zich naar het derdeklasdek om daar net als Abe eens wat rond te kijken.

Een landverhuizersgezin zat op kisten en koffers voor de trap, zodat er nog maar weinig ruimte was om te passeren.

Baumann bleef op de derde tree staan en keek verstoord neer op het groepje aan zijn voeten. Toen men geen aanstalten maakte hem ruim baan te geven wond hij zich daar zichtbaar over op. Boven de brede bontkraag van zijn zware winterjas liep zijn hoofd rood aan en hij schreeuwde: ‘Packen sie sich doch weg verdammtes Judenvieh.’

De als jodenvee aangesprokenen maakten zwijgend een klein doorgangetje vrij. Met de neus in de wind stapte Baumann tussen hen door. Dat was niet zo slim, want een klein jongetje duwde een knoestige wandelstok tussen de koffers door en Baumann tuimelde met de beweging van het schip mee naar voren. Bij de railing werd ditmaal ongevraagd plaats voor hem gemaakt, zodat hij languit over het dek ging. De passagiers boven lachten, de mensen beneden keken zwijgend toe hoe Baumann overeind krabbelde en scheldend terugging naar de trap.

De bel voor het avondeten leidde de aandacht af.

Baumann kwam wat later aan tafel, iets stiller dan 's middags.

Die avond ging Abe vroeg naar bed. Hij liet het gordijntje voor de patrijspoort open om zo vanaf zijn bed naar de lucht te kunnen kijken. Het maanlicht werd grillig verdeeld door lage wolken, af en toe was het helemaal donker, dan ineens lichtte het weer op en zag hij ook sterren. Hij voelde zich even moe als na een dag hard werken.

Toch lukte het niet in slaap te komen. Hij was nog niet gewend aan het lawaai van de machines, dat zelfs hier hoorbaar was. In bed liggend leek het geluid veel doordringender. Ook het stampen en slingeren van het schip leek erger dan overdag. Hol klonken de voetstappen van mensen die over het dek liepen. Stemmen van matrozen klonken luider dan overdag.

In de kleine besloten ruimte van zijn scheepshut leek dit reizen vreemd, onwerkelijk. Hij trachtte zich voor te stellen hoe het nu bij Aukje zou zijn. Ze was nog in Rotterdam wist hij. Het leek allemaal veel verder weg, veel langer geleden. Boven het machinegeraas uit klonk gehuil van kinderen.

Langzaam zakte hij weg in een toestand van half slapen, half waken. Geluiden vervaagden, in de ronde opening van de patrijspoort zag hij het gezicht van Aukje als in een oud medaillon. Hij glimlachte naar het droomgezicht van zijn vrouw, een jonge vrouw, de voetstappen op het dek werden haar hartslag en alle stemmen riepen haar naam en de zijne.

Toen hij wakker schrok wist hij niet hoe laat het was, ook besefte hij niet meteen wat hem gewekt had.

In de hut was het nog aardedonker, slechts een zwakke lichtvlek deed vermoeden dat achter het ronde raam de nieuwe dag begon. Toen hoorde hij het geluid dat hem gewekt had: zware dreunende slagen. In het schip?

Weer dreunde het over de zee, felle lichtflitsen. Even zag hij in die lichtflits door de patrijspoort het silhouet van een schip. Abe kleedde zich snel aan en haastte zich naar buiten.

Het was koud. Aan de oostelijke horizon was een smalle streep licht, daarboven lichtgrijze, grijs-blauwe, donkergrijze en zeer donkere tinten van de wijkende nachthemel.

Tegen de lichte rand staken zwarte silhouetten van oorlogsschepen af. Vlammen en lichtflitsen toonden de kanonschoten, nog voor ze gehoord werden. Andere schepen beantwoordden het vuur. Deze schepen voeren dichterbij. Grote sombere kolossen vurend uit alle geschut.

Met grote snelheid stoomden ze voorbij. Seinlampen flitsten aan en uit. Abe wist niet wat hij er van denken moest. Was er oorlog? Maar dat kon toch niet? Er kon toch niet zomaar ineens oorlog zijn? Je las wel veel in de kranten over de Balkanoorlog, maar daar hadden zij toch niets mee te maken?

De schepen in de verte leken stil te liggen, maar waarschijnlijk leek dat alleen maar zo door de grote afstand.

Plotseling kwam hun een klein oorlogsschip achterop. Hevig stampend stoof het vlak achter de Pisa langs. Abe zag de matrozen aan dek en een Engelse vlag, wapperend in de wind. Een seinlamp flitste aan en uit. Met een scherpe wending kwam het scheepje recht op hen aan en voer al seinend vlak voor de Pisa.

Abe hoorde en zag dat de motoren van de Pisa met volle kracht achteruit sloegen. De twee schepen misten elkaar net. Het oorlogsschip verdween, de Pisa bleef vrijwel stil liggen.

'We zitten in een marineoefening,' zei een bekende stem naast Abe. Het was De Winter. 'We zullen wel moeten blijven liggen tot ze uit de buurt zijn,' vervolgde hij somber. 'Dat geeft dan heel wat vertraging.'

Inderdaad waren op het voordek matrozen bezig en even later ging de Pisa met luid geratel van kettingen ten anker.

Het scheepsgeschut bulderde nog onheilspellend, maar volgens De Winter schoten ze slechts met oefenprojectielen.

In het grauwe licht van de zeer vroege morgen voeren de dichtstbijzijnde schepen verder in de richting van het land. Er was daar kennelijk een doorvaart, want de een na de ander verdween uit het gezicht. Het werd weer stil op de grote zee.

De doorvaart bleek het brede water te zijn tussen het eiland Wight en de Engelse kust.

Bijna alle passagiers waren door het ongewone rumoer gewekt. Opgewonden bespraken ze met elkaar het ongewone schouwspel en niemand dacht meer aan slapen.

Toen men al heel vroeg aan het ontbijt zat, werd het anker weer gelicht en voer de Pisa verder naar Portsmouth.

Een loods kwam aan boord om het binnenvaren te leiden. In de loop van de ochtend meerden ze af aan een houten pier ver van de oorlogsschepen, die nog onder stoom lagen verderop in de baai. Abe stond vrijwel voortdurend aan de railing om niets te missen.

'Ga je mee de wal op?' Het was Jan van Spronsen die dat vroeg.

'Kan dat dan?'

'We hebben tijd genoeg, we varen pas vanavond uit, misschien zelfs vannacht of morgenochtend.'

De ervaren heer De Winter bevestigde dit. 'Maar,' voegde hij er aan toe, 'je kunt net zo goed hier blijven, want er is niets aan.'

Abe en Jan wilden dat dan toch eerst nog wel eens zelf zien. Ze verlieten het schip en kwamen in een rommelige havenbuurt terecht. Het was er grauw, vuil en druk. Bij het oversteken raakte Abe bijna onder een kar omdat hij er niet op verdacht was dat de mensen links reden. In een bredere straat reed een paardetram met een open bovenbalkon. Ze hadden geen Engels geld, dus konden ze geen ritje maken met dit wonderlijke vervoermiddel. Ook konden ze niet binnenstappen in een van de vele cafés, wat Jan wel speet, maar Abe niet. Ze liepen nog wat rond en kwamen tot de conclusie, dat De Winter dit

keer gelijk had met zijn sombere voorspelling.

‘Laten we maar terug gaan,’ zei Abe.

Jan hield het ook wel voor bekeken.

Het probleem was nu de weg terug te vinden. Driemaal verdwaalden ze. Met enige moeite waren ze uiteindelijk op hun uitgangspunt terug: de brede winkelstraat.

Abe stelde voor de weg te vragen aan een politieagent. Het had er echter alle schijn van dat alle agenten van Portsmouth dienst hadden in andere wijken. De tram stopte en er stapten twee jongedames uit met veel koffers.

‘Zal ik het hun eens vragen,’ zei Jan.

‘Dan kunnen we iedereen wel gaan vragen,’ zei Abe, die taalproblemen vreesde.

‘Zij zien er veel leuker uit dan iedereen,’ vond Jan.

De meisjes wenkten een rijtuig en ze hoorden iets zeggen van ‘ship... Paisa’.

‘Joh, Abe, ze moeten naar ons schip,’ riep Jan en hij stapte er meteen op af. Abe volgde aarzelend.

‘Hé, you go... ship,’ zei Jan.

Een van de meisjes draaide zich om en keek hem wat hooghartig, gereserveerd aan.

‘We go to a ship indeed,’ zei ze, ‘but I don't see that it is of any importance for you.’

‘Oh good,’ zei Jan, die maar de helft had begrepen.

‘We also ship... weten de weg niet meer... eh... zoek you know.’

‘Come on, Molly, hurry up,’ zei het andere meisje dat al in het rijtuig had plaats genomen. Zij had een tamelijk spits gezichtje, dat wat pinnig uit een modieus reishoedje stak. Het meisje dat met Molly werd aangesproken aarzelde nog. Ze was tamelijk klein, had een rond gezichtje en leek wat vriendelijker dan haar vriendin.

Abe deed een stap naar voren. ‘Boot... Canada,’ zei hij.

Het meisje Molly keek verrast naar Abe die ze nog niet had opgemerkt. ‘Do you mean the steamer Pisa that is bound for Quebec?’ vroeg ze.

‘Ja, Quebec, we zoeken de boot, we zijn de weg kwijt.’

Het meisje begreep even weinig van wat Abe zei als hij van haar woorden begreep, maar ze vond dat hij er aardig uitzag en stelde haar vriendin voor de twee mannen mee te nemen in het rijtuig, om te zien of ze misschien naar hetzelfde schip moesten.

De koetsier werd ongeduldig en hoewel de vriendin het maar matig

waardeerde nodigde Molly de beide mannen uit mee te rijden. Ze praatte honderduit, zonder begrepen te worden. Buiten de woorden: Canada, Quebec en boot, konden ze elkaar niet veel vertellen.

Gelukkig kwam het schip al spoedig in zicht en Abe en Jan wezen verheugd dat ze terecht waren.

Het spichtige meisje glimlachte nu zelfs ook en uit de vele woorden van Molly en de ander, die Jenny genoemd werd, maakten Abe en Jan op dat ze alle vier met hetzelfde schip zouden varen. Ze hielpen de koffers van het rijtuig tillen en de meisjes rekenden af met de koetsier.

Twee agenten passeerden hen.

Ze letten er niet op. Ze waren zo druk bezig met de koffers, dat ze niet zagen dat de agenten over de loopplank aan boord gingen. Het rumoer op het schip ging in het havenlawaai verloren.

Pas toen Abe en Jan elk met twee zware koffers de loopplank naderden zagen ze dat er iets aan de hand was.

Op het benedendek was een enorme opwinding onder de landverhuizers. Ze wezen naar boven en bespraken luid iets wat allen scheen te interesseren.

Spoedig werd duidelijk wat dat was.

Op het tweedeklasdek verschenen de agenten met Willy Baumann tussen zich in. Hij sputterde hevig tegen en schreeuwde luid dat het een schande was, dat hij de consul zou waarschuwen. Zwijgend duwden de agenten hem de trap af en voerden hem vervolgens resoluut naar een gereedstaand gesloten rijtuigje met tralies voor de ramen.

Abe begreep niet wat dit te betekenen had.

Eenmaal aan boord werd dit al spoedig duidelijk. Baumann werd in zijn land gezocht wegens oplichting en diefstal. Hij had willen ontsnappen naar Canada om zo zijn gerechte straf te ontlopen, maar de politie was hem op het spoor gekomen. In Rotterdam waren ze net te laat. Een telegram naar Portsmouth betekende het einde van de reis voor Herr Baumann. Er was niemand aan boord die het onverwachte vertrek van deze passagier betreurde.

Matrozen namen de zware koffers over van Abe en Jan en de twee Engelse meisjes verdwenen naar hun hutten.

Er kwamen meer passagiers aan boord. Bijna allemaal voor de tweede klas. De derde klas was al vrijwel vol en eerste klas voeren slechts weinig mensen. Er werd ook nog vracht ingeladen.

Abe ging naar zijn hut om een brief naar huis te schrijven. Van De Winter had hij gehoord dat er voor het vertrek gelegenheid zou zijn post te versturen.

Hoofdstuk 7

In zijn hut zat Abe aan het kleine tafeltje. Hij had briefpapier, een potje inkt en een pen van de steward gekregen en de man had hem gezegd, dat over een uur de post al opgehaald zou worden.

Abe keek door de patrijspoort, aarzelend hoe te beginnen. De datum stond al op het papier: dinsdag 22 april 1913. En bovenaan met duidelijke letters: Lieve Aukje. Hij had zijn best gedaan op de krullen van de hoofdletters en het was zelfs gelukt de meeste letters op de regel te houden, dik en dun, precies zoals meester het hem vroeger geleerd had.

En nu? Er was zoveel te vertellen, er was al zoveel gebeurd en zoveel te zien geweest waar zij zich helemaal geen voorstelling van kon maken. Hoe moest je dat op papier krijgen in een uur tijd?

Op de kade was het nog steeds erg druk. Abe keek er naar, pakte de pen op, doopte in en begon zomaar te schrijven.

> Deze brief komt uit de Engelse haven Portsmouth. Het is hier druk en vuil. Met een Hollander, die ook op het schip is, ben ik de stad in geweest. We waren bijna verdwaald. Sommige straatjes zijn hier net zo smal als het pad achter de kerk en dan zijn er zoveel, dat je er op het laatst geen raad meer mee weet. Er rijden rare trams en in de haven liggen veel oorlogsschepen. Vannacht waren die op elkaar aan het schieten op zee, niet echt, het was een soort oefening. Het is min weer, eerst veel wind, nu af en toe regen. Ik ben niet zeeziek, hoor, dat gaat best. Het eten is goed en je krijgt hier genoeg. Mijn hut heb je gezien voor het schip vertrok. Het is een goed bed en je kunt mooi naar buiten kijken. Hebben jullie een goede reis gehad? Op het moment dat ik dit schrijf zit je nog in de trein denk ik, het is bijna twaalf uur. Het oude horloge doet het ook op zee goed, hoor, alleen zijn hier in Engeland alle klokken verkeerd, ze lopen een uur achter. Ik denk dat ze helemaal een beetje achter lopen hier. Als je ziet hoe ze hun paarden inspannen, dat kan veel eenvoudiger en in het langs lopen zag ik in de huizen dat ze geen van allen een goede kachel hebben, ze stoken open vuurtjes net als de oude Friezen waar meester wel van vertelde vroeger. Dat zal in Canada wel beter zijn. Zodra ik in Quebec ben schrijf ik je weer, waarschijnlijk schrijf ik al eerder en post de brief in Canada. Dan moet het schip niet teveel schommelen, want anders komt de inkt uit het potje.

Doe iedereen de groeten. Als de koeien kalveren let dan op Froukje 3, het is nog een jong beest en dat is wel eens moeilijk. Het beste met jou en met de jongens, en jongens: Jullie moeten maar goed op jullie Mem passen, dan zien we elkaar gauw weer in het nieuwe land.
Abe

Hij keek naar het dicht beschreven vel papier, met de letters steeds sneller en haliger achter elkaar en de naam er krasserig onder. Hij vouwde het vel en deed het in de enveloppe, waarop hij met zorgvuldige hand het adres schreef. Alleen al het neerschrijven van het woord Friesland gaf hem het gevoel oneindig ver weg te zijn, onbereikbaar ver in een andere wereld.

Hij gaf de brief af en betaalde de steward.

Jan van Spronsen was nergens te zien. Abe liep zomaar wat rond over het schip, rookte een sigaar en trof Jan pas weer aan de maaltijd.

Aan de andere kant van de eetzaal wuifde Molly, Jenny knikte hen vriendelijk toe.

Met een paar oude kranten ging Abe naar zijn hut, waar hij lezend in slaap viel. Hij werd pas weer wakker toen het schip vertrok. Hij haastte zich naar het dek om het uitvaren te zien.

Net als in Rotterdam waren hier veel wuivende en huilende mensen op de kade, alleen zagen de stad en het landschap er omheen er hier anders uit. Ze voeren langs het eiland Wight met zijn hoge rotsen. Het was een landschap zoals Abe nog nooit had gezien. Hij bleef er naar kijken, ook toen de andere passagiers alweer naar binnen gingen.

‘Hello’, klonk het naast hem.

Het Engelse meisje Molly stond naast hem, vriendelijk lachend. Abe zei: ‘Dag’, en verder niets.

Zij begon een praatje, maar hij begreep haar niet. Af en toe ving hij een woord op dat wel Fries leek en dan knikte hij en herhaalde het. Door zelf Fries te praten werd hij door haar beter begrepen en zo kwamen ze er toch wel een beetje uit. Ze lachte veel en wees hem dingen op de kust waar ze langs voeren, zoals een groep opvallend puntige rotsen die vanuit het eiland Wight ver in zee stonden.

Zij had een bruine, gazen shawl om haar hoed gedaan en onder de kin vastgeknoopt, want het woei nog flink. Ze zag er leuk uit, vrolijke bruine ogen in een fris, rond gezichtje met springerig krullend haar, dat eigenwijs onder de flatteuze hoed uitkwam. Ze was klein en zeker niet dik. Onder de strak getailleerde wintermantel liet zich een goed

figuurtje raden. De gong luidde voor het eten.

Ze stapten samen naar binnen en bij een onverwachte beweging van het schip nam ze zijn arm om niet te vallen. Ze bleef met hem gearmd lopen, ook toen het gevaar van vallen niet meer bestond.

Jan van Spronsen zag met enige verbazing Abe gearmd met Molly de eetzaal binnen komen. Molly stelde voor dat ze met hun vieren één tafel zouden nemen en wilde Abe al mee nemen naar de andere kant van de eetzaal.

'Nee, laat maar,' weerde Abe af. 'Ik zit hier wel goed en jij, Jan?'

'Ik ga hier ook niet weg,' zei Jan, 'maar als ze hier bij willen komen is het mij best.'

'Dat moeten ze zelf weten,' vond Abe.

Jan, die wel een paar woordjes Engels sprak zei Molly, dat ze bij hen aan de tafel kon komen als ze dat wilde. Molly wilde kennelijk wel, want ze zat al en wenkte heftig naar haar vriendin. Ze stelden zich nu officieel voor: Molly Sparks en Jenny Fisher, verpleegsters op weg naar een ziekenhuis in Montreal.

Jan kon zich aardig redden met de taal. Hij had als zestienjarige wel eens een paar reizen met fruit- en groenteschepen naar Engeland gemaakt en met hulp van de meisjes ging het steeds beter. Abe zat er wat verloren bij. Hij ergerde zich aan zijn onvermogen zich begrijpelijk uit te drukken.

Dit gevoel van machteloosheid, van verloren te zijn in een vreemde omgeving had hem voor het eerst bekropen in Portsmouth toen ze de weg kwijt waren. Hoe zou dat straks in Canada zijn? Hij had er zich nog niet eerder het hoofd over gebroken. Piet Joustra had hij er wel naar gevraagd, maar die zei: 'De taal leren, dat gaat vanzelf, er is niets aan.'

Abe merkte nu wel dat het niet vanzelf ging. Daarstraks buiten met Molly begreep hij wel zo'n beetje waar ze het over had. Ze wees de dingen aan en vaak begreep hij door de uitdrukking van haar levendige gezichtje al wat ze zei of bedoelde. Nu aan tafel ging het allemaal veel te vlug. Als Jenny praatte deed ze haar mond haast niet open. Jan scheen zich uitstekend te amuseren, vooral met Jenny, die warempel al een paar maal gelachen had.

Abe hield zijn aandacht maar bij het eten en liet het gesprek aan zich voorbijgaan. Hij keek eens de eetzaal rond. Het was nu veel voller. De Winter zat nog op hetzelfde plekje en aan het tafeltje naast hem was een zeer spichtige dame gekomen, die met zuinige hapjes een onvoorstelbare hoeveelheid voedsel wegstouwde alsof ze uitgehongerd was.

In de hoek bij de Belgen zaten een man en een vrouw van rond de dertig, die genoeglijk aten zonder zich van hun omgeving iets aan te trekken. Het was alsof ze hun boerenkeuken mee hadden genomen en nu net deden als thuis, gemakkelijk op de tafel leunend, het hoofd iets scheef naar voren boven het bord, vork of lepel rustig heen en weer reizend van bord naar mond.

Molly trok Abes aandacht door hem op de arm te tikken. ‘You don't understand us, do you?’

Abe keek op de tafel wat ze zocht en hield haar de groenteschaal voor.

Molly lachte en schudde haar hoofd. ‘No, no.’ En toen langzaam: ‘You do not speak English.’

‘Nee,’ zei Abe. ‘Engels no, no English.’

‘I can teach you, if you want to learn the language.’

Abe snapte er niets van.

‘Ze zegt, dat ze je Engels wil leren,’ zei Jan.

‘O,’ zei Abe en hij knikte Molly toe, ‘ja dat lijkt me wel goed, ik ken geen woord van dat gekke taaltje van jou en in Canada praten ze dat allemaal heb ik gehoord.’

Nu begreep Molly er niets van en ze lachten er allebei om.

‘Ik denk dat ik maar les neem bij Jenny,’ zei Jan met een knipoog naar Abe.

‘Hoezo?’ zei deze wat onnozel. ‘Jij kent toch al Engels?’

‘Och, je bent nooit te oud om wat te leren,’ vond Jan en hij stapte op met Jenny.

Abe en Molly bleven aan tafel en zij begon meteen met de les. Ze wees de tafel aan en de dingen op de tafel en noemde het Engelse woord. Abe zei het na en zij verbeterde weer wat hij zei. Het was moeilijk. Als hij vijf woorden geleerd had moest hij ze allemaal een paar keer herhalen om ze niet te vergeten.

Toen de bediendes de tafel afruimden stopten ze er mee. Molly beduidde dat ze haar koffer nog uit moest pakken en Abe ging rustig een sigaar roken in een van de twee grote salons. Hij keek er over de zee uit. Het werd al snel donker.

Overal op de kust flitsten vuurtorens en lichtbakens aan. Het schip had het al vertrouwde geluid van stampende machines, en voetstappen op ijzeren dekken. Er was binnen niet veel te merken van wind, de deining was veel minder dan de eerste dag op de Noordzee.

Abe haalde een kop koffie aan de bar, rookte zijn sigaar, keek naar de kust en naar andere schepen en had het best naar zijn zin.

Emigreren was zo gek nog niet.

In een hoek van de salon trachtte De Winter een gesprek aan te knopen met de jongedame, die aan het tafeltje naast het zijne gegeten had. Zij antwoordde slechts zuinigjes en scheen niet erg om een praatje verlegen. Na enige tijd stapte ze op en De Winter begon tegen Abe een lang verhaal over grondprijzen in Canada.

Abe probeerde het te volgen, maar De Winter gebruikte andere oppervlaktematen, sprak over acres, sections en townships en noemde dollarprijzen, zodat het voor Abe een onoverzichtelijke zaak bleef.

De Winter liet zich een glas jenever brengen en bood er Abe ook een aan. Abe bedankte. ‘Het is heel goedkoop hier aan boord,’ zei De Winter.

‘Dat zal wel,’ zei Abe. ‘Ik drink nooit.’

‘Wil je dan misschien koffie?’

‘Nee, ik heb al gehad.’

Verbaasd over zoveel soberheid nipte De Winter aan zijn boordevolle glas, smekte goedkeurend en dronk het toen in één teug leeg. ‘Op één been kun je niet staan,’ zei hij. ‘Ik neem er nog een op je gezondheid.’ Hij stond op om naar de bar te gaan.

‘Je doet maar wat je niet laten kan,’ zei Abe, die ook wegliep. Bij de deur draaide Abe zich om. ‘Misschien is het per fles nog wel goedkoper.’

De Winter reageerde voor zijn doen ongewoon luidruchtig. Hij riep dat dat bijna geen verschil maakte. Het liet Abe koud. Hij haalde zijn jekker uit zijn hut en ging naar buiten. Daar voelde je de wind wel degelijk.

Hij sloeg de kraag op en beklom de trap naar het sloependek. Het was nu helemaal donker. De kust was alleen te zien aan de vuurtorens en aan de lichten van een stad in de verte.

Hij hoorde voetstappen. Diep weggedoken in haar mantel kwam Molly naar hem toe.

‘That's Torquay,’ zei ze en ze wees naar de lichten. ‘I am from Torquay,’ voegde ze er aan toe en verduidelijkend: ‘My home, there.’

‘O,’ zei Abe zonder er veel van te begrijpen.

‘House... there.’

‘Je huis?’

‘Yes, my house, my home.’

Ze stond dicht bij hem. Er waren tranen in haar ogen.

Hij wist niet of het van de kou kwam of dat ze huilde. Hij kon het zich wel voorstellen. Als hij zo langs Harlingen zou varen, zou hij ook wel een brok in de keel krijgen.

Vertrouwelijk zei hij: ‘Je moet maar zo denken, het is overal wat, hier laat je wat achter, daar vind je weer wat nieuws. Als je een paar dagen weg bent, vergeet je alles, dan begint het nieuwe leven.’

Zij begreep hem niet, maar luisterde met kriewelig welbehagen naar zijn zware stem, die zo zacht vriendelijke dingen zei. Zij antwoordde hem in het Engels, onbegrepen antwoorden op onbegrepen mededelingen. Zij spraken ieder voor zich over de eigen dingen, over wat hen zelf bezig hield.

De stad verdween, de kust was weer donker.

‘Night,’ zei Molly, ‘dark night.’

‘Nait,’ herhaalde Abe, ‘dat zeggen ze in Groningen als ze iets niet willen.’ Ze begreep hem niet, herhaalde het woord en leerde hem weer een paar andere woorden.

Ze lachten om elkaars vergissingen en misverstanden en pas uren later gingen ze verkleumd maar tevreden naar beneden.

Bij dit grappige, knappe Engelse meisje voelde Abe zich tien jaar jonger. ‘Je bent een leuk meisje om kermis mee te houden,’ zei hij. Met de paar woorden die hij nu kende legde hij uit wat hij bedoelde. Ze meende hem te begrijpen en lachte erg ondeugend. ‘Oh you naughty boy,’ zei ze. ‘A girl for fun you mean.’

‘Ja kermis vieren,’ zei Abe.

‘Not now “kermis”, later perhaps.’

Ze stonden in de gang waar de meeste hutten waren. Het was er behaaglijk warm na de koude buiten. Een petroleumlamp gaf net voldoende licht om te merken hoe donker het gangetje was.

Plotseling sloeg ze haar armen om zijn hals en op haar tenen staand kuste ze hem vol op de mond, liet hem even onverwacht weer los en glipte met een ‘good night’ haar hut in.

Abe was wat beduusd.

Hij ging naar zijn eigen hut. Het duurde lang voor hij insliep.

De volgende dagen zagen ze elkaar vaak. De lessen werden steeds langer, ze lachten veel en begrepen elkaar steeds beter. Aan tafel vertelde Molly aan Jenny en Jan dat Abe zo'n goede leerling was, wat de anderen met een veelbetekenend lachje aanhoorden.

Het was mooi weer, soms zaten ze zelfs uit de wind aan dek in de zon. Zij vertelde over haar jeugd in Torquay en later in Portsmouth waar ze veel armoede gekend had, over de opleiding in het ziekenhuis en over een kleine erfenis die haar in staat stelde haar geluk te beproeven in het nieuwe land.

Hij was minder spraakzaam en dat kwam niet alleen door zijn

gebrekkige kennis van het Engels. De gedachte aan thuis hield hij wat op de achtergrond. Hij voelde zich niet schuldig tegenover Aukje. Je kon toch niet de hele reis met een stijf gezicht recht op je stoel blijven zitten? En leerde hij niet een heleboel Engels?

Maar de kus in de gang was al meteen een gewoonte van elke avond en het afscheid bij het sputterend olielichtje duurde steeds langer. Het kostte hem steeds meer moeite zich van haar los te maken.

'How about "kermis" Abe?' vroeg ze.

Hij streelde haar, kuste haar nog eenmaal op het voorhoofd en zei: 'Good night.'

Molly ontdekte ook hoe goedkoop de drank was en ze nam steeds vaker een flesje bier bij het eten. Soms praatte ze met De Winter, die haar vertelde hoe lekker jenever is.

Abe ergerde zich daar aan en zei er ook iets van.

Ze deed hooghartig en zei dat het hem niets aanging. Ze mocht doen wat ze wilde, hij had niets over haar te vertellen.

De Winter deed al die dagen vergeefse pogingen toenadering te vinden tot de magere miss Flint, die aan de tafel naast hem nog steeds enorme maaltijden verzwolg, zonder één moment onfatsoenlijk te schransen en zonder een ons vetter te worden.

Bij de veel toeschietelijker Molly had hij meer succes. Zij dronk een glas jenever met hem en nog een en zelfs bij het derde glas had ze er nog geen last van.

Die avond zei Abe haar niet welterusten, de les had die dag kort geduurd en hij ging op tijd naar bed.

Tegen de ochtend had hij een merkwaardige droom.

Hij was in een grote, lege ruimte. Aan het eind stond een soort troon en op die troon zat Molly. Over de vloer van gladde plavuizen rende hij met grote stappen naderbij. Hij zag haar steeds duidelijker, maar naarmate haar gezicht beter zichtbaar werd, verouderde het. Het frisse jonge meisje werd een verlept oud wijf. Hij aarzelde, stond stil en begon te zinken, steeds sneller tot hij op de bodem van een diepe put lag waar Aukje hem overeind hielp. Hij werd wakker met de tranen nog op de wangen. Het duurde lang voor hij de droom kon vergeten en tot de ochtend sliep hij rusteloos.

Aan het ontbijt ontbrak Molly. Jan en Jenny speelden na het ontbijt een kaartspel en Abe liep wat heen en weer op het dek.

Molly zocht hem daar op. Ze was wat bleker dan anders, maar verder was er niets aan de hand. Ze gingen gewoon door alsof er niets

gebeurd was. Toch hing er dreiging in de lucht.

De Winter nodigde Molly 's avonds weer aan de bar uit en Abe verbood haar te gaan. Zij werd daar woedend over en stapte driftig naar de bar waar ze demonstratief op een barkruk naast De Winter ging zitten.

Abe liep weg.

Wat er verder gebeurde wist hij niet.

Hij stapte wat heen en weer op het sloependek, half en half hopend, dat ze boven zou komen zoals op die eerste avond. Dan weer zag hij de droombeelden voor zich en hoopte dat ze weg zou blijven.

Hij ging weer vroeg naar bed en lag met wijdopen ogen in het donker te staren, luisterend naar de al vertrouwde geluiden van het schip.

Tegen elf uur werd er op de deur van zijn hut geklopt. Het was Molly.

Ze stapte meteen naar binnen en viel hem om de hals, een doordringende dranklucht verspreidend.

‘Come on darling, let's have kermis,’ zei ze.

Hij duwde haar van zich af. ‘Go to bed,’ zei hij. ‘Sleep, go to bed.’

Zij bleef zachtjes kreunend tegen hem aan hangen en wilde hem kussen en strelen en smeekte in zijn bed te mogen. Wat ze allemaal zei was voor Abe grotendeels onduidelijk. Haar dronkenschap en verdere bedoelingen waren echter overduidelijk.

Hij maakte er kort en goed een eind aan, opende de deur en zette haar op de gang.

Enigszins ontnuchterd wankelde ze naar haar eigen hut, waar ze De Winter ontmoette, die ook verre van nuchter was. Hij opende de deur heel galant voor haar en sloot die ook weer... aan de binnenkant.

Abe staarde met open ogen in de duisternis boven hem. Er was vrijwel niets te horen.

De duisternis was zo intens, dat zelfs de patrijspoort niet meer scheen dan een grijzige schotel in een inktzwarte massa. Het licht dat nog van buiten in de hut binnendrong, was slechts een mildere vorm van de duisternis binnen. Voorwerpen waren niet te zien, alleen de spiegel glansde vaal bij het raampje.

Abe begreep zichzelf niet, noch de toestand waarin hij zich bevond. Wat was er met hem? Wat had hij als man van zesendertig, vader van een gezin, met dat meisje te maken? Hij mocht haar graag. In haar nabijheid vielen de jaren van hem af als een lastig pak, dat je al te lang meegezeuld had. Haar initiatief in dit liefdesavontuur had hem ver-

rast, maar hij was er graag op ingegaan. Het was een ongekende sensatie zo bemind te worden. De dagen leken uren en tegelijkertijd was het alsof ze elkaar al jaren kenden, of het altijd zo geweest was, altijd zo zou blijven. Hij wist niet eens precies meer of ze nu vijf, zes of zeven dagen geleden uit Engeland vertrokken waren. Alles daarvoor leek nog oneindig veel verder weg, alsof het nooit bestaan had. Toch was het nooit echt uit zijn gedachten geweest. Hij had Molly elke avond tot aan haar hut gebracht, hij had haar deze nacht op de gang gezet, omdat er dat andere, die ander was. Heel diep in zijn hart wist hij dat geen tien Molly Sparks hem van Aukje konden weghalen en tegelijk verlangde hij naar dat vrijmoedige, vrolijke Engelse meisje.

'Je schiet er niets mee op, het heeft geen zin,' dacht Abe. 'Het is net als bij drank: eerst beneveld, dan hoofdpijn.' Hij zag mensen voor zich uit Friesland, mannen en vrouwen waarvan de dorpsroddel wist te melden, dat 'ze iets met elkaar hadden'. Hij kon er zich niet een herinneren die er gelukkiger door leek. Mannen die op marktdagen in de stad opschepten over de vrouwen die ze bezochten. Hij kende er verscheidene, die na een poosje naar de dokter moesten, liefst in een ander dorp.

Abe was al lang los van de kerk. Zelfs toen de uiterlijke vorm nog bewaard werd was hij er al los van. Hij had geen godsdienstige of kerkelijke bezwaren tegen overspel. Het was voor hem meer iets dat niet eerlijk was tegenover de ander, geen zin had, niets uithaalde. Het ontnam je ook een vrijheid, die de vrijheid van het avontuurtje ver te boven ging.

Het leven was vreemd, onecht haast. Er waren maar weinig dingen, die er werkelijk op aan kwamen. Vrouw en kinderen bijvoorbeeld en dan nog, wat veranderden twee mensen in hun samenleven aan de wereld, waar vond je nog de sporen van het leven van je ouders? Een herinnering, een enkel erfstuk, soms een boerderij, land, meestal niets, een grafsteen met een perkje witte kiezel ervoor, of gewoon hoogopschietend gras.

Hij moest denken aan een voorval meer dan twintig jaar geleden. Hij was knecht bij een boer aan de zeedijk tussen Workum en Hindelopen. Hij werkte met een oudere boerenarbeider, vader van een gezin, op het hooiland. Samen haalden ze op een verre uithoek van het uitgestrekte bedrijf een laatste wagen hooi binnen. Er dreigde onweer, ze werkten hard, zwijgend. Toen ze het hooi bijna op de wagen hadden was het onweer in volle hevigheid losgebarsten.

Ze schuilden onder de wagen voor de hevige regen. De paarden werden echter onrustig door de felle donderslagen en Abe kwam

onder de kar vandaan om ze in toom te houden. Hij was binnen enkele ogenblikken doornat, maar het lukte hem de paarden te kalmeren. Juist op dat moment sloeg de bliksem vlak bij hen in en er rolde vuur onder de wagen. Hij had nog net tijd op een der paarderuggen te springen.

De dodelijk verschrikte beesten stoven er vandoor in een woeste ren dwars door greppels en sloten. De wagen hooi brak in een slootkant, Abe werd afgeworpen en de paarden renden verder met twee wielen en versplinterd hout achter zich aan.

De man die onder de kar had geschuild was gedood, de een zei door het vuur, de ander zei door de kar die over hem heen getrokken was. Abe dacht dat hij in een laatste poging om te vluchten was overreden.

Hij zag het weer voor zich en sterker dan toen verbaasde hij zich er over, dat hij was blijven leven, terwijl die ander dood was. Het had ook andersom kunnen zijn. Misschien had het wel andersom moeten zijn. De ander had een gezin, dat onverzorgd achterbleef, hij had toen nog niemand om voor te zorgen. Maar als het andersom had moeten zijn, als hij gedood had behoren te worden, dan leefde hij nu in geleende tijd, een restantje, dat toevallig over was. Dan moest dat toch zin hebben.

Los als Abe was van alle kerkelijke invloeden, had hij toch wel een sterk gevoel voor ordening in de schepping. Dingen gebeurden niet zomaar. Er moest een bedoeling achter steken. Als dat zo was had ook zijn toevallige redding, zijn geleende leven een zin en de enige zin die hij kon ontdekken was, dat het van hem afhing zijn jongens een beter leven te bieden in het nieuwe land. Hij moest de weg bereiden, die zij zouden gaan en daar hoorde Aukje bij en niemand anders.

Hij had geen spijt van wat er gebeurd was.

Duidelijker dan tevoren zag hij waar het om ging, wat hij moest doen.

Bij het regelmatige geluid van de scheepsmachines, gewiegd door de lange deining van de oceaan, sliep hij in.

Hoofdstuk 8

De volgende dag miste Abe voor het eerst in de hele reis het ontbijt. Na zich gewassen en geschoren te hebben ging hij aan dek en liep naar beneden. Dagenlang was hij niet van het tweedeklasdek af geweest.

Het was daar beneden een wereldje apart.

Ieder gezin had er zo'n beetje een eigen plekje afgezonderd. In een houten tobbe wasten een paar vrouwen kinderkleertjes, oudere kinderen stonden aan de railing of probeerden in de overvolle ruimten te spelen. De mannen hielden zich apart. Abe bekeek men als een bewoner van een andere planeet, men maakte nauwelijks ruimte voor hem.

In de slaapzalen stonk het.

Een vol, maar tamelijk vredig wereldje tussen twee werelden in, het oude land waar men alles achterliet, het nieuwe land met de beloften van rijkdom en voorspoed.

Terug op het eigen dek kwam Abe Molly tegen.

Hij wilde doorlopen, maar ze hield hem staande. Er waren meer mensen aan dek en met een hoofdbeweging vroeg ze hem zwijgend mee te gaan naar het sloependek.

Hij ging haar voor de smalle, steile trap op. Ze stonden weer op dezelfde plaats waar het allemaal begonnen was, een eeuwigheid geleden.

Ze zag er bleek en moe uit.

Hij leunde tegen de railing en keek uit over het water. Er was iets meer wind dan in de afgelopen dagen en er stond een behoorlijke golfslag. In eindeloze rijen rolden de grijs-groene golven met witte schuimkrullen aan in een vrijwel vast ritme van hoge en lagere golven.

‘Abe,’ zei Molly zacht. ‘I'm sorry.’

Hij keek haar aan en voelde medelijden. Ze leek nog een kind zoals ze daar stond, weggedoken in haar manteltje, met haar bleke gezichtje gevangen in de hoog-opstaande kraag. Het liefst had hij haar tegen zich aangedrukt om haar verdriet weg te kussen, maar hij herinnerde zich de eerste avond en bedwong zich.

Ze voelde zijn aarzeling en kwam dichterbij, wrong zich half tussen hem en de railing. ‘I love you, Abe, you are the only man that I really love.’

Hij duwde haar zachtjes terug. In het Engels trachtte hij haar uit te leggen wat hij die nacht overdacht had. Ze praatten er over tot de gong luidde voor de lunch. Hij dacht het haar goed duidelijk gemaakt te

hebben, maar toen ze naar beneden zouden gaan nam ze zijn hoofd tussen haar handen en fluisterde: ‘You love me, don't you Abe? Is that what you want to say?’

‘No,’ zei hij heftig, sloeg haar handen weg en riep: ‘I don't love you.’

Ze stond wit en geschrokken bij de trap, z'n stem verwoei in de wind, ze had weer tranen in haar ogen. Hij stampte woedend op het dek en riep nogmaals: ‘I don't love you en donder nou maar op.’

Ze zei niets terug en daalde beledigd de trap af.

Beneden wachtte De Winter haar breed lachend op. Abe wist niet of zijn geschreeuw gehoord was, waarschijnlijk wel. De Winter wilde Molly bij haar middel pakken en haar zo met een speels gebaar de laatste treden aftillen.

Zij riep hem iets toe wat Abe niet verstond en sloeg hem toen midden in zijn gezicht. Met trots opgeheven hoofd liep Molly naar haar hut en liet zich de hele dag niet meer zien.

Abe ging rechtstreeks naar de eetzaal. Eén gemiste maaltijd was genoeg.

De Winter verscheen wat later aan de maaltijd. Hij at wat men hem voorzette, zwijgend, broedend, vervuld van wraakgedachten.

In de loop van de dag kwam er meer wind. De matrozen sjorden alles wat op de dekken weg zou kunnen spoelen extra vast.

Abe was urenlang aan dek, hij volgde het werk van de mannen en genoot van de wind en de hoger wordende golven.

Het gaf hem een gevoel van bevrijding.

De kou deerde hem niet, van zeeziekte had hij geen last.

‘Dat wordt weer een vreselijke storm,’ zei een bekende stem naast Abe. Het was De Winter, die het werk van de matrozen somber gadesloeg.

‘De vorige reis duurde het drie dagen en drie nachten,’ vervolgde De Winter. ‘Iedereen was ziek, ik dacht dat we er allemaal aan gingen.’

Abe bromde iets wat op een antwoord leek.

De man klemde zich stevig aan de railing vast om op de been te blijven.

‘Ze zeggen dat je het best in de open lucht kan blijven om niet zeeziek te worden,’ zei hij. Het was al duidelijk dat ook dit hem niet zou helpen, hij werd al bleek. Waarschijnlijk kwam hij ook niet speciaal aan dek om zeeziekte te voorkomen want hij gaf onverwacht een heel andere wending aan het gesprek.

‘Die Engelse meid deugt niet als je het mij vraagt,’ zei hij.

Abe zweeg.

‘Het is er een van de straat. Het zal mij benieuwen of die del toegelaten wordt, ze zijn daar erg streng op tegenwoordig.’

Abe hoorde dit allemaal met toenemende ergernis aan. ‘Kerels die zo'n kind volgieten met jenever, zouden ze beter kunnen wegsturen,’ zei hij boos.

De Winter haalde zijn schouders daarover op. ‘Ze werkt ze gemakkelijker weg dan ik,’ zei hij, ‘die meid is meer door de wol geverfd, dan je denkt. Die deugt niet, let maar eens op mijn woorden.’

‘Ik hoef jouw woorden niet,’ zei Abe, ‘ik let wel op je daden en laat je dit gezegd zijn: als jij het nog eens waagt dat kind te na te komen met je drank en je gore praatjes, dan krijg je een pak slaag zoals je het van je levensdagen nog niet gehad hebt.’

Hij stapte driftig weg. Boos om wat De Winter gezegd had en nijdig over zijn eigen reactie. Waarom liet hij die kerel niet gewoon kletsen? Wat had hij met Molly Sparks te maken? Waarom noemde hij haar een kind, terwijl hij toch donders goed wist dat ze ook voor hem in de eerste plaats een vrouw was, een vrouw waar hij fel naar kon verlangen. Wat was hij voor een dwaas om zich verantwoordelijk voor haar te voelen? Hij ging naar zijn hut en bleef een poos op zijn kooi liggen.

Het schip werd steeds hoger opgetild en dieper neergesmakt, af en toe waren er hevige schokken voelbaar, alles wat in de hut niet stevig vast zat begon te schuiven. Op de gang was heel wat geloop, er waren al veel zeezieken. Het zou overal een vreselijke smeerboel worden. Abe moest er niet aan denken hoe het nu in de overvolle derdeklas slaapzalen en verblijven toe zou gaan.

Hij voelde zijn maag wel, maar werd gelukkig niet misselijk. Hij bleef maar stil liggen en sliep zelfs een poosje.

Bij het avondeten kwamen er maar weinig mensen aan tafel. Jan van Spronsen kwam wel eten, maar Jenny was doodziek zei hij. Over Molly praatten ze niet, ze liet zich ook niet zien.

De storm woedde nog in volle hevigheid.

De passagiers mochten niet meer aan dek komen, want het gevaar van over boord slaan was te groot. Grote golven sloegen met kracht neer op de boeg, het schip schudde en slingerde, richtte zich na elke aanval weer op en terwijl het water met kracht over het benedendek en langs de scheepswanden wegstroomde klapte alweer een volgende watermassa neer.

Jan voelde zich ook niet zo lekker en ging maar liever naar bed,

zodat Abe vrijwel alleen achter bleef. Eerder op de dag had hij van het natuurgeweld genoten, nu was het echt niet leuk meer. Ze gingen een angstige nacht tegemoet.

Abe praatte nog wat met een Schots echtpaar, waarvan de man als mijnwerker in Brits Columbia zou gaan werken. Ze waren de mensen, die vanaf het vertrek uit Engeland aan tafel en in de salons zich zo huiselijk gedroegen. Zoals Mary Mc Gregor daar zat te breien was het net alsof ze hun huisje in het Schotse dorpje gewoon meegenomen hadden aan boord. Ze namen alles maar zoals het kwam. De storm scheen hen ook niet te deren. John rookte onverstoorbaar zijn pijpje en hield hele verhalen in zijn moeilijke dialect. Elke belangrijke mededeling werd door zijn vrouw onderstreept met een stereotiep: 'That is certainly true.'

Het viel Abe mee, dat hij al zoveel begreep van wat John Mc Gregor in het Engels vertelde. Ook lukte het hem steeds beter zelf te zeggen wat hij wilde zeggen. Piet Joustra kreeg toch wel gelijk: met de taal viel het best mee.

Tegen tien uur keek John op een zeer groot horloge, dat hij met een plechtig gebaar tevoorschijn haalde en kondigde aan dat dit zijn laatste pijp zou zijn voor die dag. Mary knikte en liet haar breiwerk rusten. Het leek een ritueel dat gevolgd behoorde te worden door het ophijsen van klokgewichten, wegbrengen en afwassen van kopjes en het sluiten van voor- en achterdeur voor de nacht.

Abe zou juist opstaan toen de deur van de salon opensloeg en een van de Oosteuropese mannen binnenstormde. Hij riep onbegrijpelijke dingen en toen niemand hem verstond, herhaalde hij zijn woorden steeds luider.

Al zijn geschreeuw had alleen tot gevolg dat de steward kwam, die wel iets van de taal van de man begreep. Abe bleef nog even bij de deur staan, toch wel nieuwsgierig wat er nu wel aan de hand was.

'Zijn vrouw krijgt een baby,' zei de steward tegen Abe. 'Er schijnt iets mis te gaan. We moeten de twee verpleegsters maar wakker maken, misschien dat zij iets kunnen doen.'

'De een ligt zelf doodziek op bed,' zei Abe. 'De ander misschien ook wel.'

'Miss Sparks is niet ziek,' zei de steward, 'ze heeft eten in haar hut laten brengen.'

Hij ging weg om Molly te waarschuwen.

Binnen een paar minuten kwamen ze samen terug.

Molly was bleek en had rood-behuilde ogen, ze keek Abe niet aan. De steward vertaalde zo goed en zo kwaad als het ging wat de aan-

staande vader zei. Molly luisterde aandachtig.

'Is er hier nog ergens een hut vrij?' vroeg ze.

De steward aarzelde.

'Die vrouw kan niet beneden blijven,' stelde Molly resoluut vast. 'Het is daar veel te vol.'

'Hut 24 is in gebruik als linnenberging,' zei de steward, 'maar of ik die...'

Molly liet hem niet uitspreken. 'Goed, maakt u die hut dan in orde. Wij halen de vrouw naar boven.' Ze zei het op een toon die geen tegenspraak duldde. Vriendelijk, maar resoluut zette ze iedereen aan het werk. Abe en John Mc Gregor nam ze mee naar beneden.

Langs twee steile trappen kwamen ze binnendoor in de derdeklasafdeling, waar een doordringende stank hing van natte kleren, braaksel en vuile mensen.

De man wees hen de weg.

In de vrouwenslaapzaal was alles in rep en roer. De vrouw waar het om ging lag bleek en stil op een benedenbed. Molly onderzocht haar en praatte zacht en geruststellend met haar. Ofschoon de vrouw waarschijnlijk geen woord Engels verstond, glimlachte ze toch even. Plotseling klemde ze zich met beide handen aan de beddepalen vast en kreunde van pijn.

'Ze moet snel naar boven,' zei Molly.

Abe en John namen de vrouw tussen zich in en droegen haar weg, terwijl Molly aanwijzingen gaf. De man maakte ruim baan voor hen.

Met grote moeite kregen ze haar de smalle trappen op.

Boven stond de steward al klaar en bracht hen naar hut 24 waar in korte tijd alles gereed gemaakt was.

Molly vroeg warm water, handdoeken en meer schoon linnengoed. Ze zette de aanstaande vader de deur uit en vroeg Abe om haar te helpen. Iedereen deed wat ze zei.

Ze praatte met de vrouw en ondanks het taalverschil slaagde ze er in haar gerust te stellen.

De vrouw sliep zelfs even in.

Molly maakte alles zo goed mogelijk klaar, waste haar handen en gaf Abe aanwijzing dat ook te doen. Daarna moesten ze wachten.

'Heb je dit vaker gedaan?' vroeg Abe.

'Alleen als assistente, en jij?'

'Ik heb twee kinderen,' zei Abe. 'En een stal vol koeien,' voegde hij er lachend aan toe.

Er kwam meer warm water, gelukkig in afgedekte ketels want in een open bak sloeg het er aan alle kanten overheen. Hier in deze kleine hut

moesten ze zich goed vasthouden om niet van de ene kant naar de andere geslingerd te worden. De zorgzame steward bracht hete koffie.

De vrouw ontwaakte weer en kreeg ook te drinken. Ze lag een poos heel rustig en toen begonnen de weeën weer.

Molly praatte veel op een vriendelijke, zangerige toon, alsof ze het tegen een klein kind had. Ze vroeg om extra kussens en schikte die zo goed mogelijk.

Ver na middernacht werd het kind geboren.

Ondanks de bekrompen ruimte en de geringe hulpmiddelen werd het een vlotte bevalling, zonder bijzondere problemen. Molly deed alles samen met Abe. Met de jonge moeder waren ze verheugd toen ze haar een schoongewassen, flinke dochter in de armen konden leggen.

Er was nog heel wat te redderen en al die uren, voor, tijdens en na de geboorte moesten ze zich steeds schrap zetten of vasthouden. Ze waren doodmoe.

De jonge vader nam de wacht bij zijn vrouw en dochter, zittend op de grond, met de rug tegen de muur en zijn benen tegen het bed.

Molly en Abe vonden in de eetzaal een stevig ontbijt klaar staan. De steward was ook niet naar bed geweest. Het liep al tegen zessen en volgens een van de matrozen, die in de eetzaal kwam, begon de storm te luwen. Abe merkte daar nog niet veel van.

Om half zeven liepen Abe en Molly stevig gearmd, elk steunend tegen de wand, voorzichtig door de volkomen verlaten gang. Molly keek nog even bij haar patiënt en vond het hele gezin daar in diepe rust.

Bij de deur van Molly's hut stonden ze stil, het was haast net als op de avonden in de week tevoren.

Verwachtingsvol keek Molly naar Abe op.

Hij wist dat nu alles weer van voren af aan kon beginnen. Door een onverwachte beweging van het schip viel ze tegen hem aan. Ze klemde zich aan hem vast en dat was niet alleen om niet te vallen.

Hij voelde haar lichaam warm tegen zich aan, duwde haar zachtjes weg en zei: ‘Good night, Molly.’

‘You don't hate me, Abe, do you?’

Hij zuchtte en keek haar aan. ‘Nee,’ zei hij, ‘ik mag je graag Molly, maar meer ook niet.’

Ze begreep hem niet omdat hij Nederlands sprak, ze keek hem vragend aan.

‘Good girl Molly,’ zei Abe en liep door naar zijn eigen hut.

Molly stapte in haar bed en ze sliep in met de gedachte: wat bedoelde hij nu: ‘you are a good girl’ of ‘be a good girl’?

Op verzoek van Molly bleef de moeder met haar baby in hut 24, waar van alle kanten cadeautjes naar toe gingen.

Mary Mc Gregor breide met dubbele snelheid en ook anderen lieten zich niet onbetuigd.

Na de storm bleef het dagenlang rustig, zo rustig, dat het moeite kostte zich te herinneren hoe het gestormd had. Molly en Jenny namen samen de zorg voor moeder en kind op zich. Ze deden het zo graag, dat het ze speet toen de jonge moeder al op de derde dag weer aardig op de been was en bijna helemaal voor zichzelf kon zorgen.

Abe zag Molly alleen nog bij de maaltijden. Ze waren dan vriendelijk voor elkaar, meer niet. Wat Abe betrof was de periode Molly Sparks voorbij.

Hij praatte nu weer veel meer met Jan van Spronsen.

Jan probeerde hem over te halen met hem mee naar Montreal te gaan en daar op de tuinderij te gaan werken. Abe aarzelde. Er zou voor hem in Quebec bericht liggen van Piet Joustra over werk in Ontario. Misschien was Piet er zelf wel om hem af te halen. Hij wist nog niet wat hij doen zou. Je kon toch een man als Joustra, die heel veel moeite voor hem had gedaan, niet zomaar laten staan?

Abe zat soms uren te praten met de gezellige Mc Gregors of met andere passagiers. Het was nu veel kouder, er dreef vrij veel ijs in zee. Niemand hield het lang uit aan dek. In alle gesprekken klonk meer en meer verlangen door naar het nieuwe land. Ze wilden nu eindelijk wel eens aankomen. De reis duurde al twee weken.

Hij schreef een brief naar huis, die met hetzelfde schip terug zou gaan naar Nederland.

> Lieve vrouw en kinderen,
> De reis zit er bijna op. We varen nu heel rustig op Canada aan. Iedereen is blij dat de zee zo kalm is. We hebben een vreselijke storm gehad. De golven kwamen wel zo hoog als een kerktoren. Je kon op het dek niet meer wezen. Alles wat los zat vloog je om de oren. In die storm heeft een van de vrouwen uit het derdeklasruim een kind gekregen. We hebben haar uit dat overvolle hok naar boven gehaald. Wat een smeerboel was het daar. Je begrijpt niet hoe de mensen het volhouden. Een beest heeft het nog beter dan die arme mensen. Die vrouw en haar kind zijn nu weer terug. Ze zijn er goed aan toe. Ik ben gister nog beneden geweest. Na de storm is alles opgeruimd. Nu is het er wel weer uit te houden. Toch zullen ze daar beneden allemaal blij zijn als we eindelijk in Canada komen. Voor zestig gulden meer heb je een

> veel beter leven. Wij krijgen goed te eten en je slaapt allemaal apart. Met de andere passagiers kan ik het goed vinden.

Hij aarzelde, zou hij iets over Molly schrijven?

> Er zijn er wel die teveel drinken, dat is niet zo leuk. Het meest trek ik op met Jan van Spronsen, een man uit Naaldwijk. Van een Engelse verpleegster heb ik al wat Engels geleerd. Dat komt straks goed te pas. Ze praten daarginds allemaal Engels moet je denken. Met Fries en Hollands kom je niet zo ver. Deze brief kan met hetzelfde schip terug naar Nederland. Je zult hem dus in de tweede helft van mei ontvangen. Dat is nog vóór je verjaardag, Pier. Je wordt al elf jaar. Ik hoop dat je met Mem en Jan een mooie verjaardag zult hebben. Weet je al wat je krijgt? Heit weet het ook niet. Mem zal er wel voor zorgen, dat het iets moois is, dat komt best voor elkaar. Ik moet nu deze brief maar voorlopig eindigen. Over een paar dagen schrijf ik wel verder.

Op de dag dat ze voor het eerst land zagen stond iedereen aan de railing.

Vuurtorens, vissersdorpen, geschilderde houten huizen, kerktorens, men wees het elkaar aan en giste naar de namen.

Alleen De Winter vertoonde zich niet. Voor hem was het niets nieuws.

Ook wat de medepassagiers betrof hield hij het voor gezien. Hij bemoeide zich met niemand meer, zat uren aan de bar of werkte aan eindeloze rapporten met tabellen en reeksen cijfers.

Molly deed alsof hij lucht was en hij toonde voor haar slechts kille minachting.

Ze voeren in de nacht de St. Laurens rivier op.

Na al die weken water, water en nog eens water, was het een heerlijke sensatie weer land te zien aan weerskanten.

De zeer brede rivier was nog vol drijfijs, zodat ze tamelijk langzaam vooruit kwamen. Iedereen raakte er opgewonden van. Nu waren ze er bijna.

Eindelijk zagen ze de stad Quebec met de hoge, oude gebouwen, de vele schepen, de kranen, de drukte.

Hoog op de heuvel een prachtig kasteel, daaronder een oud stadje met smalle kronkelende straatjes. Voorbij en achter het kasteel de grote stad.

Abe had nog nooit zoiets gezien.

Die avond schreef hij in zijn brief:

> We zijn aangekomen. We kunnen nog niet van het schip, maar de stad is wel te zien. Er ligt een groot kasteel hoog op de berg. Arme paarden die in deze stad werken. Met een dubbelspan kom je haast niet tegen die steile straten op en als ze naar beneden gaan moet de voerman uit alle macht remmen om geen ongelukken te maken. Morgen ga ik aan land. Ik zal jullie schrijven als ik werk heb. Morgen zie ik Piet Joustra, dan hoor ik wel waar ik heen kan. Het zal wel lukken. Ik wens jullie het allerbeste.

Ze konden pas de volgende dag bij de immigratieautoriteiten terecht. Niemand mocht van boord.

Hoofdstuk 9

Meteen al bij het ontwaken voelde Abe dat dit een bijzondere dag zou worden.

Vanaf zijn kooi keek hij nog eens zijn hut rond, voor het laatst. Door de patrijspoort had hij precies uitzicht op het grote kasteel bovenop de rots van Quebec.

De zon scheen en tegen een strakblauwe lucht leek het Chateau Frontenac een sprookjespaleis.

Abe hield het in bed niet meer uit. Vandaag zou hij voet aan wal zetten in het nieuwe land. Vandaag begon de toekomst!

Hij was niet de eerste die aan dek verscheen.

Vooral op het benedendek was het al een drukte van belang. Het leek wel of alle tussendekpassagiers bepakt en bezakt klaar stonden om van boord te gaan. Zij hadden ook alle reden om er snel af te willen. Wat voor Abe een periode van ruim twee weken luxe en comfort was geweest, betekende voor de Oosteuropeanen beneden een ellendige tijd, die ze maar liever zo snel mogelijk zouden vergeten.

Op de kade was het al druk. Veel karren met sterke paarden, enkele vrachtauto's en verder havenarbeiders, voorbijgangers en twee politieagenten.

Abe keek of Piet Joustra er misschien bij was, maar hij kon hem niet ontdekken.

Op het achterdek gingen de luiken al open en met een grote hijskraan begon men van de wal af vrachtgoed uit het schip te takelen. De arbeiders op de kade riepen in een onverstaanbaar taaltje iets naar de matrozen, die met gebaren en Engelse woorden antwoordden. Ze schenen elkaar toch wel te begrijpen want het werk ging door.

‘Hello, Abe, ook al vroeg op,’ zei een vertrouwde stem in het Engels naast hem.

‘Good morning, Molly,’ zei Abe zonder op te kijken.

Ze trok hem aan zijn arm en dwong hem haar aan te kijken. ‘Hé, je bent toch niet boos?’ vroeg ze.

‘Boos? Welnee, waarom.’

‘Je doet zo knorrig. Good morning, Molly,’ imiteerde ze overdreven somber. En meteen lachend: ‘Je hebt toch zeker geen hekel aan me?’

Abe glimlachte. ‘Nee, waarom zou ik een hekel aan je hebben?’

‘Het was een fijne reis, Abe. Je bent erg lief geweest, ik zal het nooit vergeten.’

‘Nee, nee, dat zal wel niet, het was ook een heel eind,’ zei Abe, een beetje verlegen met de situatie. Er waren nu meer mensen aan dek en sommigen stonden zo dicht bij, dat ze het gesprek best zouden kunnen verstaan.

Molly merkte dit ook. Ze stond nu vlak naast hem en zei zachtjes: ‘Je bent de fijnste man die ik ooit ontmoet heb.’ En nog steviger tegen hem aangedrukt, zacht lachend: ‘We hadden het nog veel leuker kunnen hebben samen, maar dan zou je nu veel meer een gewone man voor me zijn en dat ben je niet, hè Abe? Je bent een man van principes, je bent heel bijzonder.’ Ze lachte wel, maar Abe zag tranen in haar ogen. Hij wist niet goed wat hij er mee aan moest en deed een stapje opzij.

Ze zuchtte. ‘Je zult me wel een idioot vinden, Abe. Ik stel me aan als een dwaas, ik weet het, maar je bent de eerste, die ik echt helemaal vertrouw en nu moeten we zo meteen van het schip af. Ik ben bang, Abe.’ Ze praatte nu heel snel, half fluisterend. ‘Geloof me, Abe, ik ben bang. Je denkt misschien dat ik oppervlakkig ben en zo, maar dat is niet waar. Dat is allemaal maar aan de buitenkant. Ik ben eigenlijk erg gesloten. Ik durf me tegenover niemand echt vrij te uiten. En toen ik jou zag, was dat allemaal heel anders, Abe. Die avond, toen we wegvoeren van Engeland, toen voelde ik, dat jij heel anders bent, begrijp je dat, Abe?’

Abe knikte en zei vagelijk: ‘Ja, ja, ik begrijp je wel.’

En op heel andere toon: ‘Beneden beginnen ze al het schip te verlaten.’ En op zijn horloge kijkend constateerde hij opgewekt: ‘Over een uur gaan wij ook.’

‘En dan ben je van mij af,’ zuchtte Molly. ‘Dat zul je wel leuk vinden, hè?’

‘Ach nee Molly, natuurlijk zal ik dat niet leuk vinden, maar aan alles komt een eind, ook aan deze reis.

Nu zijn we hier en we hebben allebei werk te doen. Misschien zien we elkaar nog eens, misschien zien we elkaar nooit weer, dat weten we nu niet. Laten we zeggen dat het een mooie reis was, meer niet.’

‘Nee, meer niet,’ zei Molly en ze keek naar de stroom mensen die het schip verliet. Een man en een vrouw draaiden zich om en wuifden naar Molly. De vrouw droeg een bundel lappen in de arm.

‘Daar gaat de baby,’ zei Molly. ‘Ik zal hem missen, het is zo'n lief kind. Hoe waren jouw kinderen als baby, Abe?’

‘O, ongeveer zo,’ zei Abe en hij hield zijn handen op een afstand van veertig à vijftig centimer uit elkaar.

Molly stampte ongeduldig op het dek en zei: ‘Dat bedoel ik niet.

Hoe zagen ze er uit, hoe waren ze?'

Abe haalde de schouders op. 'Dat weet ik niet meer, klein en lelijk, geloof ik.'

Molly schudde heftig haar hoofd. 'Dat kan niet,' zei ze. 'Jij hebt vast heel mooie kinderen.'

En toen fluisterde ze hem toe: 'Zal ik je iets heel geks zeggen, Abe? Ik zou best een kind van je willen hebben. Zo'n lief, klein Hollandertje.'

Abe grijnsde. 'Het zou dan wel een Fries zijn,' zei hij.

'Goed, een Fries dan, wat dat ook moge zijn, een kleine Abe. Zou je dat leuk vinden?'

'Nee,' zei Abe, 'het is trouwens tijd voor onze laatste maaltijd hier aan boord en die moeten we niet missen.'

'Je bent helemaal niet romantisch,' zuchtte Molly gemaakt droevig. En toen ernstiger: 'Ik voel me bij jou zo op mijn gemak Abe. Ik geloof dat ik jou alles kan zeggen en dat je me nooit uit zou lachen of dat je zou denken "wat een gek kind is die Molly". Vind je me gek Abe?'

Ze waren naar de eetzaal gelopen. Abe hield de deur voor haar open. 'Je bent niet gek, maar je praat een beetje veel,' zei hij.

'Dan zeg ik niets meer,' zei Molly.

Aan tafel waren Jan van Spronsen en Jenny ook in een ernstig gesprek gewikkeld. Jenny had roodbehuilde ogen om het naderende afscheid.

'Ze heeft verdriet omdat de baby weg is,' zei Jan verontschuldigend. Er werd verder niet meer over gepraat.

Tijdens de laatste maaltijd aan boord voerde Molly het hoogste woord.

Na het eten kreeg iedereen haast.

Voor enkele passagiers werden grote bagagestukken van boord gedragen naar een houten loods op de kade, de meesten droegen zelf hun koffers.

Abe had ook geen hulp nodig.

Het terrein waar ze van boord gingen was helemaal afgezet met hoge hekken. Achter elkaar liepen ze naar de houten loods, Jan en Abe bij de voorste groep. De Winter een eindje achter hen en daarna Jenny en Molly.

In het gebouw leek het wel een veemarkt.

Manshoge hekken verdeelden de ruimte in gangetjes en vakken met aan het eind van iedere gang ambtenaren achter loketten. In de vier-

kante ruimten tussen de hekken stonden dicht opeen gepakt de landverhuizers, die al een uur eerder van boord gegaan waren. Ze hadden al die tijd moeten wachten. Het stonk naar vervuilde mensen en ontsmettingsmiddelen en er was veel lawaai van stemmen en huilende kinderen. Er was één gangetje vrij gehouden en hierdoor werden de tweedeklaspassagiers geloodst zodat ze in een wachtruimte kwamen vóór de mensen die al eerder van boord gegaan waren.

Abe keek of hij Piet Joustra zag, maar er waren alleen onbekende gezichten.

Als derde in de rij liep hij langs de loketten, waar hem allerlei vragen gesteld werden over herkomst en bestemming, hoeveel geld hij bij zich had, enz. Het ging snel en Abe had moeite alle vragen te begrijpen, want hij kende nog niet zoveel Engels en de meeste ambtenaren waren Franstalige Canadezen voor wie Engels ook een vreemde taal was.

In een apart kamertje volgde de medische keuring. Een arts werkte verveeld een serie vragen en controles af en stuurde hem toen door.

De bagage was intussen bij de douane gebracht en Abe zou daar juist heengaan, toen zijn aandacht getrokken werd door een hevig rumoer bij de loketten vóór de dokterskamer.

Abe was er vlakbij want het weggetje, dat ze tussen de hekken door moesten afleggen langs de loketten, de dokter, de douane en zo verder, voerde hen zigzaggend door de grote hal. Zo had het dokterskamertje twee deuren aan weerskanten van het hoge hek. Wie door de rechterdeur binnenkwam, ging er door de linkerdeur weer uit en stond dan aan de andere kant van het hek.

Bij het laatste loket vóór de dokter had Molly een hevige ruzie met De Winter. Ze zag wit van woede en krijste dat hij loog en dat hij een smeerlap was.

De Winter bleef er heel kalm onder.

De ambtenaar was duidelijk met de zaak verlegen.

‘U beweert dus, mijnheer, dat deze jongedame op het schip blijk heeft gegeven van een onzedelijke, losse levenswandel,’ zei hij in ambtelijke taal.

‘Ja,’ zei De Winter.

Molly kon geen woord meer uitbrengen.

‘Hebt u daar ook bewijzen van?’ De ambtenaar vroeg het met een effen gelaat.

De Winter boog zich vertrouwelijk naar het loket en gaf op gedempte toon bijzonderheden.

De ambtenaar knikte, maar wilde er kennelijk nog niet meteen iets

aan doen. ‘Waarom hebt u de kapitein hier niet in gekend?’ vroeg hij.

Jenny ontdekte Abe aan de andere kant van het hek en smeekte hem Molly te helpen. Abe wist niet eens waar het over ging. Hij begreep er niets van.

Jenny drong door de mensen heen terug naar het loket en begon een opgewonden verhaal tegen de ambtenaar.

De man zuchtte, werkte snel een paar mensen af om de dokter niet te laten wachten en liet toen Abe halen.

Een jongen van een jaar of zestien kwam met een sleutel naar een klein deurtje in het scheidingshek en liet Abe er door.

Hij wist nog steeds niet wat er nu eigenlijk aan de hand was. De Winter leek wat minder zelfverzekerd toen Abe er bij gehaald werd.

Molly huilde met lange uithalen, hysterisch schreeuwend in het plat Engels dialect van een havenstad.

Zonder Abe aan te kijken begon De Winter druk tegen hem te praten. ‘Het komt net zo uit als ik dacht,’ zei hij. ‘Ze willen die meid niet toelaten. Ja, daar zijn nu eenmaal wetten tegen, dat had ze eerder moeten bedenken.’

‘Wetten tegen wat?’ vroeg Abe. Hij herinnerde zich het gesprek de ochtend nadat De Winter Molly dronken had gevoerd en hij begon zich kwaad te maken.

Toen Molly zijn stem hoorde keerde ze zich om en wierp zich luid snikkend tegen hem aan. ‘Help me, Abe, help me. Ze zeggen dat ik niet deug en dat is niet waar, jij weet dat het niet waar is Abe, zweer dat het niet waar is, Abe.’

Abe probeerde haar wat te kalmeren en van zich af te houden. Hij geneerde zich om het middelpunt te zijn van deze overdreven vertoning.

Het werd hem nu wel duidelijk dat De Winter een gemeen spelletje speelde, al zag hij nog niet precies hoe het in elkaar zat.

Molly klemde zich aan zijn arm vast toen hij naar het loket ging.

‘Kent u deze dame?’ vroeg de ambtenaar.

‘Ja,’ zei Abe.

‘Is zij familie van u?’

‘Nee, ik ben alleen maar... Op het schip...’ Abe zocht naar woorden. Hij wilde uitleggen, dat hij Molly pas aan boord ontmoet had en verder niets met haar te doen had. Uit zijn gestamelde Engels begreep de ambtenaar echter heel iets anders.

‘Ah, u kent haar al langer. Kunt u voor haar goede gedrag garant staan?’

Abe begreep het Engelse woord voor garant niet, maar omdat de

man het een paar maal opgelucht en heel vriendelijk zei, knikte hij maar en zei ‘ja’, ook om van het gezeur af te zijn.

Molly hield op met huilen en omhelsde hem innig en dankbaar.

De ambtenaar vulde snel een formulier in en liet dat door Abe ondertekenen. Hij wist niet wat hij tekende, maar hij nam aan dat het zo in orde was.

Dat was het ook.

Molly kon door naar de keuring, ze mocht Canada in.

De Winter was verdwenen.

Door het poortje in het hek liet men Abe weer naar de andere kant gaan. De ambtenaar borg opgelucht het papier weg met de handtekening van Abe. Die buitenlanders, je had er wat mee te stellen.

Abe passeerde de douane zonder moeite en trof Jan in een volgende hal waar men treinkaartjes verkocht voor de kolonistentrein.

Jan vroeg of hij meeging naar Montreal, maar Abe aarzelde. Hij verwachtte Piet Joustra hier.

Joustra was echter nergens te zien.

Met hulp van Jan vroeg Abe of er misschien een brief voor hem was. Er kwam een briefkaartje te voorschijn met daarop slechts de woorden: ‘Ben zelf zonder werk op het ogenblik, kan je nu niet helpen. Veel geluk.’

Abe las dit simpele zinnetje wel drie keer eer het tot hem doordrong. Hij stond er verslagen bij.

Daar kwam je helemaal uit Friesland naar Canada en de man die je beloofd had te helpen bleef zomaar weg.

‘Kop op, Abe. Je gaat gewoon met mij mee,’ zei Jan. ‘Er is bij Montreal genoeg werk.’

Abe huiverde. Voor het eerst voelde hij de kou. Het leek wel alsof de dag lang zo stralend niet meer was. Hij nam zijn koffers op als een zwaarder last dan tevoren. Ze kochten treinkaartjes.

‘Daar zijn de meisjes ook,’ zei Jan.

Molly en Jenny kwamen door de douane.

Molly nog wel wat bleek, maar verder toch weer helemaal hersteld van de schrik.

Jan wist wat er voorgevallen was.

‘Zullen we even op ze wachten?’ vroeg hij.

‘Nee,’ zei Abe nors, ‘we gaan weg. Ik heb niets meer met haar te maken.’

Hij wist niet dat hij zich daarin vergiste.

Het stuk dat hij getekend had bevatte een verklaring dat hij zich persoonlijk garant stelde voor het goede gedrag van Molly Sparks

gedurende tenminste drie jaar na deze dag.

De immigratiewet verbood de toelating van een groot aantal mensen zoals: bedelaars en landlopers, lijders aan besmettelijke ziekten, lichamelijk en geestelijk gehandicapten, armlastigen, maar ook hoeren en pooiers, hoerewaarden en vrouwenhandelaars.

Het was ongebruikelijk dat er onder de tweedeklaspassagiers ongewenste personen werden aangetroffen en de ambtenaar die door De Winter over Molly was aangesproken was blij het lastige probleem opgelost te hebben voor zijn chef er aan te pas kwam. Hij was er in eerste instantie verantwoordelijk voor geen ongewenste personen toe te laten en als er nu nog moeilijkheden zouden komen met mejuffrouw Sparks, dan draaide iemand anders er voor op, iemand die er zelf voor getekend had: Abe Bakker.

Abe en Jan vonden hun trein in een station bij de rivier. Ze aten er een goedkoop maal en zochten hun coupé op. Ze installeerden zich voor de treinreis, die vele uren zou duren. De trein zou pas tegen de avond in Montreal aan komen.

Molly kwam toch nog in hun coupé. Jan ging even weg en praatte buiten met Jenny.

‘Abe,’ zei Molly, ‘misschien wil je me nu helemaal niet meer zien. Toch moet ik je nog één keer zeggen, hoe dankbaar ik je ben.’ Ze sprak nu weer het nette, aangeleerde Engels en niet het rauwe dialect, dat ze in haar woede gebruikt had. ‘Je bent de enige, die ooit voor mij opgekomen is, Abe. Je bent de enige, die iets voor mij betekent. Als ik je ooit zou kunnen helpen, of...’ Ze aarzelde. ‘Als je me op een of andere manier nodig zou hebben, kom dan. Je bent altijd welkom. Dit is mijn adres. Stuur me een kaart, als je weet waar je terecht komt.’

Ze frommelde een papiertje in zijn hand en omhelsde hem. Hij kuste haar als op hun beste avonden, daarna ging ze haastig weg.

Op het briefje stond haar adres in Montreal, met de woorden: houd me op de hoogte hoe het met je gaat. Ik zal je nooit vergeten.

Abe borg het briefje weg en dacht er niet meer aan. Er was zoveel te zien dat de aandacht afleidde. Ze reden Canada in!

Hoofdstuk 10

Het voorjaar buitelde uitbundig over het wijde Friese land. Op de weiden en langs de slootkanten het geel, het rood en het lichtblauw van de ontelbare bloemen.

Daarboven een strakblauwe lucht met statig voortzeilende witte wolkenschepen. Een leeuwerik, die vanuit de hoogte de lucht volzong, grutto's en kieviten, die dit met hun karakteristieke roep doorkruisten. Overal een gewemel van nieuw leven, dat een zomer aankondigde, waarop schijnbaar nooit meer een winter kon volgen.

Temidden van al deze vreugde een kleine jongen, die wat triest voortstapte op slechtzittende ‘zondagse’ schoenen in ‘zondagse’ kleren: Pier Bakker.

De kerkklok had al lang geluid voor de zondagochtenddienst. Zijn moeder was met pake en beppe naar de kerk. Jan rommelde wat rond bij de stallen, zoals gewoonlijk. Pier had zich bijtijds aan de lange, vervelende kerkdienst kunnen onttrekken. Hij mocht wandelen ‘als hij zijn kleren niet vuil maakte’.

Dat deed hij dan: wandelen zonder de kleren vuil te maken. Bedaard voortstappend langs de trekweg, helemaal alleen in de immense wijdheid van het Friese land.

Zijn hond Beike trippelde voor hem uit, snuffelend, nieuwsgierig en bereid elk moment met Pier er vandoor te hollen. Maar Pier holde niet, met deze schoenen kon hij niet hardlopen.

Pier hoopte dat hij op zijn verjaardag goede schoenen zou krijgen, waarop je net zo hard kon hollen als op klompen, of liever nog net zo hard als op je sokken, als je de klompen in de hand nam en je er als een hazewindhond vandoor ging.

‘Nog vier nachtjes slapen, Beike,’ zei Pier.

De hond spitste de oren en kwam kwispelstaartend naar hem toe.

‘En als ik dan goeie schoenen heb,’ fantaseerde Pier, ‘dan nemen we een grote aanloop en dan springen we zo over de zee naar heit, Beike.’

De hond blafte opgewonden en probeerde de jongen in het gezicht te likken.

Pier holde weg, hij kloste over een smal houten bruggetje dat een zijsloot overspande en liet zich aan de andere kant in het gras rollen, zonder aan zijn nette kleren te denken. De hond sprong om hem heen, hem speels aanvallend en telkens net te vlug voor Piers handen, tot de jongen zijn hond te pakken kreeg en tegen de grond drukte.

‘Heit heeft een brief geschreven, Beike, helemaal uit Canada. En er staat in hoe mooi het is op het schip en hoe het stormt op de oceaan. Volgend jaar ga je mee, Beike, mee op de zee.’ Pier lachte en liet de hond wegglippen.

Hij keek Beike na, vlak langs de grond. De hond verdween in het hoge gras en stoof er weer uit te voorschijn, een eindeloos spel, waar Pier steeds minder op reageerde, tot ook de hond het moe was en hijgend naast hem kwam liggen.

Pier rolde op zijn rug en staarde omhoog, naar de blauwe lucht, de vogels, de wolken. Hij wist niet of hij blij was of bedroefd om de brief die gister was aangekomen. Hij moest blij zijn: heit was veilig aan de overkant van de gevaarlijke zee. Maar tegelijk voelde hij een knagend verdriet: zijn heit was nu zo ver weg en het zou zo lang duren.

Plotseling stoof de hond op. Hij probeerde een eend te pakken te krijgen aan de waterkant. De eend fladderde luid kwakend weg, net op tijd. De hond had zo'n vaart dat hij pardoes in het water sprong. Pier was overeind gekomen. Hij lachte, toen hij Beike zag spartelen. De hond probeerde uit alle macht terug te zwemmen naar de kant. Dat lukte niet. Hij leek wel vast te zitten. Piepend en blaffend zakte hij weg in het water, kwam weer boven en verdween weer, wanhopig trappelend.

Pier trok snel z'n schoenen en z'n zondagse kleren uit en ging in z'n ondergoed het koude water in. Hij zwom naar de hond. Hij tilde Beike op en merkte toen wat er mis was. De hond zat met een achterpoot in een visfuik. Watertrappend maakte Pier de hond los en samen zwommen ze naar de kant.

De hond was het eerst op het droge. Hij schudde zich uit. Pier kreeg de spetters in zijn gezicht. Beike kwam kwispelstaartend naar hem toe.

Pier streelde hem. ‘Hoe moet ik nou naar huis toe? Mem ziet me aankomen met m'n natte goed.’

De zon was al lekker warm.

Pier kleedde zich helemaal uit en liet z'n ondergoed drogen op de kant. Hijzelf zat in het gras verscholen, het lange gras dat z'n blote lijf prikte. De hond holde alweer rond, klaar voor nieuwe grappen.

Na een uur trok Pier het klamme ondergoed weer aan en ging naar huis. Atemastate meed hij met een grote boog.

Thuis wilde Pier stilletjes naar boven sluipen, om ander ondergoed aan te trekken. Dat lukte niet. Zijn moeder zag en rook hem. Pier kreeg niet op zijn kop, zoals hij gevreesd had.

Mem trok hem snel de kleren uit en pakte schoon goed uit het

kabinet. Ze leek eerder verdrietig dan boos.

Pier vertelde wel wat er gebeurd was, maar ze scheen het nauwelijks te horen. ‘Heeft pake je niet gezien?’ vroeg ze een paar maal.

‘Nee, niemand,’ zei Pier. ‘Douwe Kooistra ook niet en Jan ook niet.’

Het leek wel of dit mems grootste zorg was en Pier voelde ook wel waarom. Iedereen was bang van pake en als Douwe het wist, of Jan, dan kon je er haast wel zeker van zijn dat ze het door zouden vertellen. Er was een geheim bondgenootschap tussen Pier en zijn moeder, zij tweeën tegen de anderen.

Aukje kreeg Pier weer netjes in de kleren, zonder dat iemand er iets van merkte.

‘Ga nu maar buiten spelen en zeg niemand wat je gedaan hebt.’

28 mei 1913.

Pier wordt wakker, als er al een brede baan zonlicht in zijn kamertje schijnt door het schuine dakraampje. Even ligt hij stil te kijken naar stof, dat danst in de lichtbaan, volgt een vlieg, die met woeste drift tegen het raam gonst. Jan slaapt nog, diep weggedoken onder de dekens. Een verwachtingsvolle blijdschap doortintelt Pier. Vandaag is hij jarig.

Voorzichtig glipt hij uit het bed, zonder zijn broer wakker te maken.

Op blote voeten naar beneden en daar staat hij in de kamer waar zijn moeder slaapt in de bedstede.

‘Mem, ik ben wakker.’

Met moeite ontwaakt Aukje uit haar diepe slaap. Ze ziet haar jongen daar zo alleen op blote voeten op de koude vloer staan. Ze hijst zich wat hoger op in de kussens, al moe voor de dag nog begint. Elke dag weer kost het haar moeite de dagelijkse bezigheden te beginnen. ‘Voorjaarsmoeheid,’ zei ze zelf. Ze verzweeg het voor anderen en zette door.

Deze ochtend was het erger dan anders. Pier leek ver weg te zweven in de kamer, zijn stem klonk ver: ‘Ik ben wakker.’

‘Da's mooi jongen,’ zei ze, ‘en kijk eens wat ik voor je verjaardag heb.’ Ze toonde een dikke blauwe trui, zelfgebreid.

Pier keek er naar en bleef staan waar hij stond. ‘Is dat voor mijn verjaardag, mem?’

Ze zag zijn teleurstelling. ‘Trek hem eens aan, jongen en laat mem eens zien of hij goed past.’

Hij liet zich in de trui hijsen. Aukje trok er nog wat aan, onhandig over de bedsteerand.

‘In Canada zal je een goeie trui nodig hebben,’ zei ze en zacht voegde ze er aan toe: ‘Schoenen zijn zo duur, Pier.’

Hij knikte en kuste haar.

‘Gefeliciteerd met je verjaardag, Pier,’ zei ze haast plechtig.

‘Mem ruikt zo vreemd,’ dacht hij. Hij zei het niet, hij wist niet waar de weeïg ziekelijke lucht, die zijn moeder uitademde op duidde.

‘Ga je nu maar aankleden,’ zei Aukje en ze kwam in haar lange nachthemd uit de bedstede.

Boven was Jan nu ook wakker. ‘Hier, dat is voor je verjaardag,’ zei hij en hij gaf Pier een zakmes, met daaraan een groot en een klein mes, een priem, een kurketrekker en een blikopener.

Pier was blij-verbaasd. ‘Wat een duur mes,’ zei hij, ‘hoe kom je daaraan?’

‘Geruild voor de eieren,’ zei Jan, alsof het niets te betekenen had en ging zich wassen.

Pier bleef achter op het kleine zolderkamertje. Hij knipte alle onderdelen van het wondermes open en klapte daarna alles weer dicht. Snel ging hij in het hoekje van de zolder kijken waar Jan zijn verzameling uitgeblazen eieren bewaarde. De doos was weg. Had Jan werkelijk zijn verzameling weggedaan om hem dit mooie mes te kunnen geven?

Beneden liet hij mem het mes zien, ze wist er al van. Aan tafel begon Pier er nog eens over. ‘Het is een mooi mes, maar je verzameling...’

‘Zeur niet, jongen,’ zei Jan ruw. ‘Die eieren kunnen toch niet mee naar Canada.’

Pier at met één hand en hield de andere hand op het mes in zijn broekzak, zo'n mooi mes.

Plotseling hoestte Aukje, lang en hevig. Ze hield een zakdoek voor haar mond en tot schrik van de jongens werd de zakdoek rood van het bloed.

Ze wendde zich af en zei met moeite, dat het niets te betekenen had. Ze probeerde de bedstede te bereiken, maar zakte in elkaar voor ze daar was.

‘Vlug, ga de dokter halen,’ zei Jan.

Zelf holde hij naar buiten en riep tegen Douwe Kooistra, dat beppe meteen moest komen. De twaalfjarige Jan gaf links en rechts bevelen alsof hij de boer was.

Pier schoot zijn klompen aan en holde naar het dorp.

Douwe nam eerst eens poolshoogte in de kamer en verdween toen op een sukkeldrafje naar de Atemastate.

Pier holde zo hard hij kon, hij trok zelfs zijn klompen uit, om op zijn

sokken sneller voort te kunnen. In het dorp deed hij de klompen weer aan.

Helder klonken zijn voetstappen op tussen de stille huizen en in het smalle steegje naast dokters huis.

Bij de achterdeur hoorde het dienstmeisje zijn verhaal aan.

Dokter kwam er ook al aan, het servet nog om de kin. ‘Ga maar naar huis, ik kom,’ riep hij.

Toen Pier halverwege was op de terugweg, stoof het rijtuigje van de dokter al voorbij, met Oene Pil op de bok. De koetsier van de dokter heette eigenlijk Woudstra, maar iedereen noemde hem Oene Pil.

Thuiskomend trof Pier daar beppe en de dokter in gesprek. Jan zat er stilletjes bij.

De dokter keek ernstig. ‘Ze zal de eerste tijd volstrekte rust moeten hebben,’ zei hij, ‘en zoveel mogelijk frisse lucht.’ Hij keek zoekend de kamer rond of er mogelijkheden waren voor geregelde ventilatie.

Pake stak zijn hoofd om de hoek en hoorde wat er aan de hand was. ‘'t Kind komt thuis,’ zei hij kortaf en verdween weer. Daarmee was de zaak beslist.

Aukje werd meteen vervoerd. Oene Pil en de dokter droegen haar naar het koetsje en zo reden ze naar Atemastate. Beppe stuurde de jongens naar school.

Ze vergat Piers verjaardag.

Meester op school vergat het niet. Hij had al gehoord wat er aan de hand was en hij zorgde er voor dat Pier toch nog een beetje feest had op zijn elfde verjaardag.

Toen de school uitging, moesten Jan en Pier naar pake en beppe. Mem lag tussen helderwitte lakens in een zijkamertje boven de hoge kelder met het raam wijd open. Ze sliep.

Pier mocht even kijken. Ze merkte niet eens dat hij er was. Bedremmeld keek hij naar dat witte gezicht tussen het losse donkerblonde haar. Ze kon wel dood zijn, zo stil lag ze. Beppe nam hem mee naar de keuken en gaf hem een paar warme, wollen sokken. Ze was hartelijker dan Pier haar ooit had meegemaakt. Hij bedankte haar schuchter. Beppes hartelijkheid bevroor, toen pake binnenkwam. Het was etenstijd. Over de zieke werd niet gesproken. In kille stilte at men.

Aukje lag stil in de hoge bedstede in het kamertje van haar ouderlijk huis, waar het raam wijd open stond. Ze was alleen.

In en om de boerderij waren de vertrouwde geluiden van het werk van alle dag. Door het raam zag ze, als op een groot schilderij, de

boerderij waar ze met Abe dertien jaar lang gezwoegd en geploeterd had.

Ze huilde.

Zonder verweer gaf ze zich over aan het verdriet om het verloren leven. Stil liggend in de hoge kussens stroomden de tranen haar over de wangen.

Ze had Abe niet alleen moeten laten gaan.

Ze lag hier aan de verkeerde kant.

Aan de verkeerde kant van de oceaan, aan de verkeerde kant van het weiland, dat de twee boerderijen scheidde, aan de verkeerde kant van het leven.

Ze was te zwak om zich te verzetten tegen dit uit het diepst van haar wezen opwellende verdriet. Alles ontviel haar, haar man, haar huis en straks haar kinderen.

'Abe,' kreunde ze. Het stijve laken verfrommelde in haar stijf dichtknijpende handen. Ze trok het los, bracht het naar haar mond, beet er op om niet luid te schreeuwen.

Met moeite ging ze rechtop zitten om beter uit het raam te kunnen kijken. Heftig trok ze de dekens om zich heen. Ze sloeg haar armen om de opgetrokken knieën, de dekens en lakens hoog om haar heen. Met de kin steunend op de dikke dekens keek ze maar steeds naar de boerderij waar ze misschien nooit meer terug zou komen.

'Abe,' prevelde ze weer. 'Waarom ben je er nu niet. Kom terug. Ik kan zo niet...' Ze kon het fatale woord niet uitspreken. 'O God, laat me beter worden, laat me beter worden voor mijn jongens, voor Abe. Ze hebben me nog zo nodig, God. Ik heb nog maar zo kort geleefd. Geef me de tijd. Heer, mijn werk af te maken. O God, het mag zo niet gaan, ik móet leven.'

Uitgeput zakte ze terug in de kussens. De vuisten nog gebald boven de lakens. Haar ademhaling ging moeilijk en deed pijn. Ze gaf niet om pijn. Ze zou alle pijn van de wereld willen lijden om te mogen leven. Heel helder en duidelijk zag ze hun boerderij. Het was alsof Abe elk ogenblik uit de staldeur kon komen. De jongens zouden hun spelletjes spelen. Pier, haar lieve Pier. Wat een dag om ziek te worden, zijn verjaardag.

Ze hoorde aan de geluiden in de keuken dat het middagmaal afgelopen was. Zachtjes ging de deur op een kiertje open. Pier stond op de drempel, klaar om weer naar school te gaan.

Geschrokken keek hij naar zijn huilende moeder.

'Kom maar binnen. Pier,' zei Aukje. 'Zo sta je op de tocht. Heb je het niet koud?'

Zwijgend schudde Pier het hoofd. Hij deed de deur zachtjes achter zich dicht.

'Kom maar even bij me zitten jongen.' Aukje schoof iets opzij en liet Pier naast haar zitten. Ze sloeg haar arm om haar stevige jongen en drukte hem tegen zich aan. Zijn hoofd rustte op haar arm. Samen keken ze naar buiten.

'Daar zitten we nou, jongen. Het is maar mal, hè, zo op je verjaardag.'

Pier knikte. 'Is mem erg ziek?'

'Nee, jongen, een beetje kou, die op de longen geslagen is.'

'Ja, mem, maar al dat bloed dan?'

'Dat is niet zo erg Pier, dat maakt dokter wel vlug weer beter.'

Ze zwegen.

'Heeft heit al werk in Canada, mem?'

'Dat weten we niet, jongen. Het zal wel. Heit weet overal wel raad op.'

'En... kunnen we nog wel weg, mem?'

Aukje glimlachte met pijn. 'Jawel, jongen. Als de zomer komt ben ik wel weer beter en dan gaan we volgend jaar naar Canada.'

Ze hoorden in de verte de torenklok.

Beppe riep: 'Pier, waar zit je? Je moet naar school!'

Pier en Aukje keken elkaar aan. Ze lachten als twee stoute kinderen.

'Ga maar gauw naar school, Pier.'

Pier gleed uit het bed. Aukje ging liggen. Pier dekte haar toe. 'Mem moet maar wat slapen, dat is beter.'

'Zo is 't Pier, van slapen en rusten wordt de mens beter.'

Ze lachten er allebei om.

Hij glipte weg. Even later hoorde ze zijn klompen op de weg klepperen. Een kleine jongen die naar school holde.

Beppe vond Aukje slapend. Voorzichtig schikte ze de dekens recht en keek naar haar slapende dochter. Ze schudde haar hoofd. Wat moest er van dat kind worden? Zo jong nog. Zacht sloot ze de deur.

Na schooltijd moesten Jan en Pier hun spullen van de boerderij halen. Ze kregen een bed op de zolder van Atemastate. Het leek een definitief afscheid van hun oude huis.

Eén boerderij verder, een wereld verschil.

Oom Tjalling sliep ook op de zolder. Hij had zijn kamertje aan Aukje af moeten staan. Hij accepteerde de terugkeer van zijn zuster zoals hij alles accepteerde: zonder commentaar.

De dominee kwam bij Aukje op bezoek.

Hij raadde haar grote bezorgdheid om Abe en de jongens. ‘Heb vertrouwen,’ zei hij, ‘menselijk zorgen is zo nutteloos.’

Het deed Aukje goed over haar angst te kunnen spreken. De predikant luisterde en sterkte haar door dat luisteren.

De dokter kwam elke dag. Hij praatte wat met Aukje, zonder de ware aard van haar ziekte te noemen. Frisse lucht en rust waren de medicijnen voor de zieke.

Frisse lucht kreeg ze genoeg, maar rust was er niet altijd bij. In haar stille kamertje hoorde ze alle geluiden in huis. Ze voelde de dreiging van een conflict om haar kinderen.

Al in de eerste week van hun gedwongen verblijf bij pake en beppe waren er moeilijkheden met de jongens. Met Jan nog het minst, al zag de strenge grootvader ook bij hem niets door de vingers. Met Pier was echter geen huis te houden. Hij zwierf het liefst ver weg en kwam alleen thuis tegen etenstijd. Als hij bij zijn moeder wilde zitten om haar voor te lezen of te vertellen over de dingen van de dag, werd het hem verboden, of slechts toegestaan voor zo korte tijd, dat er geen sfeer van rust en vertrouwelijkheid kon ontstaan. Een brief naar Holland, eind mei, bracht de voorlopige oplossing: Jan en Pier konden een maand of langer naar hun oom Wietse in Rotterdam.

Het was allemaal geregeld zonder de mening van de patiënt te vragen en Aukje was te zwak om te protesteren. Het zou wel beter zijn zo.

Ze sliep toen de jongens in hun zondagse kleren klaar stonden voor vertrek. Beppe vond dat ze maar moesten gaan. Het was niet nodig Aukje wakker te maken, vond ze. Ze sliep en ze had rust nodig. Pier zei niets terug.

Zodra beppe zich echter omgedraaid had glipte hij naar de ziekenkamer en vlak bij Aukjes oor fluisterde hij: ‘Mem we gaan weg.’

Ze werd wakker en omhelsde haar jongen. Ze huilden allebei en namen afscheid zonder iets te kunnen zeggen.

Beppe riep om Pier.

‘Ga nu maar, jongen, anders missen jullie de trein nog,’ zei Aukje.

Jan verscheen ook op de drempel. Hij groeide snel de laatste tijd en was eigenlijk al uit de zondagse kleren gegroeid, die hij voor de reis aan moest. Met zijn pet in zijn hand kwam hij bij zijn moeder, die hem door het haar streek en hem zacht de gebruikelijke dingen zei van ‘goed oppassen’ en ‘de groeten doen’.

Beppe stoorde hen.

De oude vrouw verbeet haar ontroering en minder snibbig dan gewoonlijk dreef ze de jongens naar buiten, waar Douwe Kooistra het paard al had ingespannen om de jongens naar het station te rijden.

In de stille ziekenkamer hoorde Aukje het hoefgetrappel van het paard, het ratelen van de wielen van het karretje en daarbovenuit een jongensstem die luid riep: ‘Tot ziens, mem!’

De kar ratelde de verharde weg op.

De jongens reisden zonder toezicht van volwassenen. Jan had de kaartjes in zijn zak en elk droeg een koffertje.

Het was niet moeilijk. Ze hoefden alleen in Leeuwarden over te stappen. Met hun grote petten op, de onvermijdelijke jas over de arm, ‘voor als er een bui kwam’, stonden ze daar wat verloren op het grote station. Ze waren veel te vroeg, zodat ze hun aansluiting beslist niet konden missen. Ze spraken weinig.

De hele reis was lang niet zo'n feestelijk avontuur als in april, toen ze met het hele gezin naar Rotterdam gingen.

Toen de trein eenmaal klaar stond stapten ze in, twee kleine, ernstige landverhuizertjes op weg naar het verre Holland.

In de coupé waren de mensen vriendelijk voor ze, vroegen waar ze heen gingen, gaven snoepjes, schudden het hoofd als ze hoorden over heit in Canada en mem zo ziek thuis en noemden hen flinke jongens.

Bij de vele stations tussen Leeuwarden en Rotterdam stapten er mensen uit, stapten er anderen in met dezelfde vragen en dezelfde opmerkingen. ‘Zo alleen op reis?’ De jongens zeiden tenslotte alleen nog maar ‘ja’ en dat bekortte het vervolg van het gesprek aanzienlijk. Bovendien isoleerden ze zich doelmatig van de overige passagiers door samen Fries te praten.

In Rotterdam haalde tante Jeanette hen van de trein en toen wachtte hen een verrassing: ze gingen met een taxi naar huis. Het was voor het eerst in hun leven dat ze in een auto zaten. De taxi had een afgesloten ruimte met ramen opzij, voor en achter, ongeveer als een rijtuig, en in de open lucht zat de chauffeur vóór hen als het ware op de bok. Met veel lawaai stoof de wagen weg met een snelheid van wel vijfentwintig kilometer per uur.

Van het drukke plein bij het Maasstation, waar nog minstens drie auto's stonden en veel rijtuigen en karren, ging het langs de Oosterkade en over twee bruggen naar de Wijnhaven. Pier kwam ogen te kort om alles in zich op te nemen en de feestelijke tocht was hem veel te gauw afgelopen.

Tante Jeanette was blij dat ze zo'n succes had met haar plannetje.

De jongens waren nu ineens veel blijer en vergaten hun verdriet om de gedwongen logeerpartij.

Toen oom Wietse thuis kwam uit school had hij nog meer opwindend nieuws: de jongens konden meteen de volgende dag al bij hem op school komen. De hoofdonderwijzer had elk een klas aangewezen.

Oom en tante deden enorm hun best het de jongens naar de zin te maken. Ze hadden spelletjes, legpuzzels en mooie boeken.

Die eerste dag bleven ze niet lang op na het eten, ze vielen haast om van de slaap.

'En morgen op school moet je goed wakker zijn,' zei oom Wietse.

In de weken die volgden moesten ze zich aanpassen aan het totaal andere leven in de stad.

Dagelijks hepen ze met oom Wietse naar de school. Een hoog, grimmig gebouw in een smalle straat. Aan de voorkant de kleine raampjes van toiletten en leermiddelenmagazijn, de leerlingeningang opzij en achter de school een plein met een grote kastanjeboom. Opzij en achter het schoolplein hoge huizen, drie etages met kleine balkons waaraan altijd wasgoed hing.

De klassen lagen alle aan de lichte achterkant. Toch was het er bedompter dan op hun dorpsschool in Friesland. Vooral als het geregend had rook het in de gangen onfris, de verschraalde lucht van zweet, natte kleren en urine, overheerst door de doordringende geur van lysol, als de schoonmaker geweest was.

In de klas konden de jongens goed meekomen. Met taal en rekenen deden ze niet onder voor de besten van hun klas. Soms lachten de kinderen om hun uitspraak, maar de meester verbood dat.

Met één jongen kon Pier het bijzonder goed vinden: Joop de Zwart. Joop was al bijna twaalf, hij was in de vijfde klas gekomen 'wegens leeftijd'.

In de klas liet de meester hem maar wat gemakkelijke sommen maken en verder deed Joop allerlei werkjes, want hij stond voor iedereen klaar, zolang het maar geen schoolwerk was.

Op straat was hij een grootmeester in het bedenken van spelletjes en kwajongensstreken. Hij nam Pier, 'die kleine', zoals hij hem noemde, vanaf de eerste dag in bescherming. Voor Pier was hij een onmisbare bondgenoot tegen de klasgenoten, die veel ruwer waren dan hij thuis gewend was.

Jan, een klas hoger, had het veel moeilijker. Hij sloot zich veel meer af, bleef hele woensdagmiddagen thuis zitten en had het slecht naar zijn zin. Hij haatte de stad, de drukte, de stank, het lawaai.

Pier zwierf met Joop de hele stad door.

Ze maakten van alles mee: een ongeluk waarbij het slachtoffer per rijwielbrancard naar het ziekenhuis vervoerd werd, een gevecht van vrouwen op de Schiedamse Dijk, waar een caféruzie op straat werd uitgevochten met hoedepennen, nagels en paraplu's, een arrestatie op diezelfde plaats, waar het publiek zich mee bemoeide, zodat de agenten met getrokken sabel ruim baan moesten maken.

Op marktdagen reden ze met veewagens mee tot buiten de stad en liepen dan het hele eind terug en zo vormden die junidagen van 1913 voor Pier een bonte reeks buitenissige belevenissen.

Op straat leerde hij zijn vriend aanroepen als Jopieieie, met een lange uithaal, waarop als antwoord kwam: Pieroéé.

Jopie had altijd geld op zak en Pier leerde, hoe hij daar aan kwam. Op de veemarkt vlak bij de school schepte hij mest in een oude emmer en verkocht het voor een cent een schep aan de deuren: ‘hardstikke goed voor de planten mevrouw’. Kooplui helpen op de markt, bestellingen wegbrengen voor de kruidenier op de hoek: het leverde allemaal een paar centen op, die met overleg en na veel wikken en wegen in snoep werden omgezet.

Pier leerde veel van Joop.

Ook in woordkeus en daar was tante Jeanette niet zo gelukkig mee. Oom Wietse lachte er maar een beetje om.

Jan trok zich terug in een nors stilzwijgen, kon uren in de brede vensterbank zitten, naar buiten kijkend, als iemand die wacht tot het over is.

Gelukkig voor hem was het eerder over dan ze gedacht hadden. De berichten uit Friesland werden steeds beter.

Mem knapte sneller op dan de dokter gedacht had. Ze was nu al halve dagen op en hoewel ze zeker nog een paar maanden moest rusten en niet zelf de huishouding zou kunnen doen, wilde ze de jongens toch wel weer graag terughebben op de boerderij. Voor oom Wietse kwam het eigenlijk wel beter uit. Hij moest over een paar weken examen doen voor de hoofdakte en had steeds minder tijd voor de jongens.

Zo reisden ze eind juli terug naar hun moeder.

Hoofdstuk 11

In Friesland regende het.

Er was geen kar bij het station, want pake was met Douwe Kooistra naar de veemarkt in Leeuwarden.

Jan stapte stevig door. Zelfs in de striemende regen, met een koude wind, die je meer aan de herfst dan aan de zomer deed denken, voelde hij zich gelukkig. Hij was weer thuis!

Pier kwam onwillig anderhalve pas achter hem aan. Hij mompelde pasgeleerde Rotterdamse scheldwoorden, om de natuur, de regen en de wind hartgrondig te verwensen. Het lukte niet zo goed.

In het wijde Friese land verloren de nieuwe klanken de forse ronding van de havenstad en het kwam Pier niet echt uit het hart. Achter deze bui wachtte zijn moeder en wat deed het er dan nog toe dat het regende en woei?

Ze troffen hun moeder op Atemastate in een haast uitgelaten stemming. Was het omdat pake de hele dag weg was? Kwam het doordat beppe naar een ziek familielid was, vele kilometers verderop? De afwezigheid van de dominerende grootouders gaf de jongens en hun moeder een zeker gevoel van vrijheid. Het was haast alsof ze gewoon thuis kwamen. Wat Aukje echter zo uitgelaten blij maakte was het gevoel weer te leven. Ze zag er veel beter uit. Vooral nu ze opgewonden was. Een levendige blos op de wangen en met blij tintelende ogen, zo wachtte ze haar jongens op.

Ze lachten alle drie en riepen door elkaar heen toen de jongens daar druipend in de stal stonden. Aukje haalde handdoeken en droge kleren. Het natte goed werd opgehangen en toen konden ze naar binnen gaan. Jan snoof tevreden de geur van de boerderij op. Wat rook het hier heerlijk!

In de keuken zei Aukje: ‘En ga nu eens zitten jongens, dan zal mem jullie eens wat laten zien.’

Uit haar schortezak haalde ze een dikke bundel papieren, hield die de jongens triomfantelijk voor en zei: ‘Een brief van heit.’

Het was alsof alle geluk tegelijk kwam; haar ziekte genezen, haar jongens terug en bericht van Abe.

‘Ik heb hem zelf nog maar heel vlug gelezen,’ zei ze. ‘Jullie gaan je boterhammen eten, dan zal mem voorlezen.’ Ze zette vlug brood, boter en kaas op tafel en ging toen als een ondeugend meisje in pakes grote stoel zitten.

De jongens aten en Aukje las.

Drummondville, 8 juli 1913

Lieve vrouw en kinderen,
Het is alweer twee maanden geleden dat ik in Canada aankwam en nu heb ik pas tijd om jullie een lange brief te schrijven en ik beloof je, dat het een lange brief zal worden! Tot nu toe kreeg je nog maar één brief van me uit Canada, maar nu is het zondag. De familie waar ik hier ben is naar de kerk (dat is een heel eind weg). Het werk waarvoor ik hier aangenomen was is klaar en ik heb een hele pot inkt, drie goede pennen en genoeg papier.
Daar gaan we dan!
Er is zoveel te vertellen, ik weet haast niet waar ik zal beginnen.
Ik ben goed gezond en ik hoop van jullie hetzelfde.
Probeer je eerst maar eens voor te stellen hoe ik hier zit. Het huis bestaat uit één ruimte en alles is van hout: de muren, de deuren, het dak. In deze ene ruimte staat in de hoek een tafel (daar zit ik nu) met twee lange banken zonder leuning. Tegenover me is een gootsteen met een pomp. En midden in de kamer staat een grote kachel. Die hebben we nu niet nodig, het is verschrikkelijk warm. Eten koken doet de boerin meestal buiten. Links zijn twee bedden in een soort open hokken, zoiets als in een paardestal, maar dan voor mensen. Er hangen allemaal roomse prentjes aan de wand want iedereen is hier rooms. Toch zijn het best aardige mensen. Het is alleen vervelend dat ze allemaal Frans praten. Aan boord had ik wat Engels geleerd en daar heb ik hier niets aan. Maar eten en drinken, dat begrijp je gauw genoeg en hard werken is in alle talen hetzelfde. Met de taal red ik me dus wel.
Hoe kom ik hier nu verzeild? Dat zal ik je vertellen. In Quebec was er van Piet Joustra alleen maar een een kort briefje, dat hij me niet kon helpen, hij is zelf werkloos en hij schreef dat ik me maar moest zien te redden. Daar sta je dan. Gelukkig kon ik met Jan van Spronsen mee naar Montreal. Jan werkt daar op een tuinderij en hij dacht dat er voor mij ook wel wat te doen zou zijn. Dat viel niet mee. Er was wel werk, maar dan heel slecht betaald. Ze denken hier: die nieuwe immigranten weten nog van niks, die krijgen we wel voor een hongerloontje. Daar voelde ik niets voor. Van een man op die tuinderij hoorde ik dat er een eind verderop mensen gevraagd werden bij de ontginning van bosland. Hij zei, dat dat goed betaald werk was en dat leek me wel wat.
Hij had het over Drummondville en ik dacht dat ik die afstand wel kon lopen. Dat viel tegen. Ik moest met de trein (en dat kost

geld). Drummondville zelf is een klein stadje, een paar straten met houten huizen. Ik heb er één nacht in een goedkoop hotel geslapen. Ik heb er nieuwe kleren gekocht en mijn oude plunje laten wassen. Wat ik nu draag is meest bruin, stevige stof, dat wordt niet zo vlug vuil en het gaat lang mee.
Om Drummondville heen is het allemaal bos. Er komt hier nooit een eind aan die bossen. Ik kan er erg naar verlangen eens een ruim weiland te zien, in plaats van altijd maar bomen. En dan de vliegen en de muggen! Die bijten nog gemener als strontvliegen bij ons. En ze zijn er de hele dag. 's Avonds zetten ze hier een emmer in de kamer met een bodempje zand en daarop takken. Als de takken goed branden gaan er allerlei bladeren en droog spul op en dat geeft zoveel rook dat de muggen er weg van blijven.
In Drummondville kwam ik de man tegen waar ik nu anderhalve maand bij gewerkt heb: Henri Blanchette. Ik zag hem bij een ijzerwinkel waar hij bijlen kocht en een schop en ik dacht zo: iemand die een bijl koopt, weet misschien waar ze bezig zijn met de ontginning van het bos.
Henri spreekt geen woord Engels (en ik maar een paar woorden en geen Frans) maar we kwamen er toch zo'n beetje uit. Hij bood me twintig dollar per maand met de kost en een bed als ik bij hem wilde werken.
Ik heb ja gezegd en we zijn nog dezelfde dag naar dit huis gegaan waar ik nu zit. Henri en Marie hebben drie kleine kinderen, twee meisjes en een jongen. Ze willen hier een bedrijf beginnen en dan moet je in dit land eerst een stuk bos rooien en je huis bouwen (dat heeft Henri vorig jaar gedaan) en dan ga je verder met bomen ruimen tot je een paar akkers en weiden hebt. Hij heeft me verteld dat ze jaren voor anderen gewerkt hebben en nu pas voor zichzelf kunnen beginnen. Het zijn beste mensen en twintig dollar met de kost is goed geld, maar er moest wel wat voor gebeuren. We stonden elke dag om vier uur al in het bos en als je 's avonds om negen uur bijna niets meer kon zien dan stopte je.
Zware bomen deden we samen. Elk aan een kant hakkend, tot er nog maar een dun stukje van de stam over is, dan gaat een van de twee door tot de boom valt. Het is de kunst de boom precies zo te laten vallen dat je hem gemakkelijk weg kunt slepen. Ze zijn te arm om een paard te kopen en zo hebben we bijna al het sleepwerk samen gedaan. Alleen voor de allergrootste stammen is er een man gehuurd met een paard, toen was het in een dag klaar. Kleinere bomen en struiken deden we niet samen, dan sta je

elkaar maar in de weg. Het is zwaar werk en het duurde een week of twee eer ik de slag te pakken kreeg. In het bos is het verschrikkelijk warm en je wordt gek van de vliegen. Een hoed met gaas helpt wel wat, maar meestal is dat te lastig bij het werk en te warm.
Al het omgehakte hout ging op grote stapels, dat wordt meest opgestookt in de winter. Na een week of drie hadden we een veld zo groot als een kaatsveld vrij van bomen en struiken. Toen moesten alle boomstronken en de wortels van de struiken er nog uit. Dat betekent met de schop de grootste wortels uitgraven, doorhakken en dan met een stevige boomstam de hele boel loswrikken. De uitgegraven stronken moesten ook weer op stapels gegooid. Als je een paard hebt gaat dat nog wel, maar wij moesten het allemaal zelf doen.
Gelukkig is het eten goed. 's Ochtends een stevig ontbijt met brood, eieren en pap, om twaalf uur een of andere dikke soep, spek, aardappelen en hete thee en dan na het eten een soort stroop in je theekop en daar brood in dopen. Die stroop komt uit de bomen, zeggen ze, maar dat snap ik nog niet zo erg. We praten niet veel, meestal zijn we te moe om veel te zeggen en je begrijpt elkaar toch haast niet. Na het eten een pijpje roken en dan maar weer verder tot een uur of zes, weer eten en 's avonds doorwerken tot het donker is.
Ik slaap op de zolder en zoals je wel kunt begrijpen heb ik geen moeite om in slaap te komen. Het was zo hard werken dat ik de afgelopen weken nergens anders tijd voor had dan voor eten, slapen en werken. Meestal gingen we ook zondags door. Maar goed, nu heb ik dertig dollar op zak, ik voel me gezond en ik kom niets tekort.
Gister was het werk klaar, eigenlijk vrijdagavond al. Nu komt er iemand het land ploegen en dan ligt het klaar. Het is niet voor mezelf, maar ik stap nu met een heel ander gevoel over dat stukje grond dan een maand geleden.

Henri heeft me betaald en ik ben voor het eerst in al die tijd weer eens in de stad geweest. Die paar straten lijken heel wat na al die weken in het bos. Ik heb een paar stevige laarzen gekocht, nog wat kleren en de inkt, de pennen en het papier voor deze brief.
Morgen trek ik verder. Ik wist dat Henri me na dit zware werk liever niet aanhield. Ze gaan nu het hoge gras dat hier en daar op open plekken groeit maaien en daarna als hooi wegbergen voor de winter en dat kan hij wel alleen af.

In Drummondville heb ik een man ontmoet die Emile Vassal heet. Hij heeft een verlaten watermolen ergens hier in de buurt gekocht. Als die molen gerepareerd is begint hij daar een graanmalerij. Er is hier geen graanmolen. De boeren moeten tientallen kilometers verderop met hun graan, dus er is veel geld te verdienen met een goede molen. Met Emile heb ik afgesproken dat ik tien dollar per maand zal hebben en kost en inwoning en dan het allerbelangrijkste: een aandeel in de winst! Als het goed loopt kan ik zo wel dertig of veertig dollar in de maand verdienen. Het zal je misschien verbazen dat ik nu ineens weer iets heel anders doe en dan de eerste tijd eigenlijk timmermanswerk, maar het is hier zo, je moet alles aanpakken wat je krijgen kan. Toen Emile me vroeg of ik verstand heb van timmeren heb ik ineens ja gezegd. Als ik er ben zie ik wel weer. Morgen ga ik er heen. Hij heeft de molen heel goedkoop van de vorige eigenaar kunnen kopen, die wilde er ineens niets meer mee doen. Het gaat hier soms raar, maar dat is mijn zaak niet. Emile is pas getrouwd. Zijn vrouw Lisa schijnt ook meteen mee te gaan, ik heb haar nog niet gezien.
Dit is voorlopig het einde van mijn verhaal, ik ga nu wat eten. Henri en Marie zullen voorlopig nog wel wegblijven. Het is verschrikkelijk warm. Op deze eerste echte rustdag na bijna twee maanden ga ik na het eten eens lekker slapen.
Groeten aan iedereen,
Abe

Aukje liet de brief voor zich op tafel liggen en zei: ‘Wat een mooie, lange brief en wat fijn dat heit zo gezond is, niet jongens?’

De jongens knikten.

‘Nu lust ik wel een kopje stroop met brood, mem,’ zei Pier. ‘Net als heit in Canada.’

‘Daar wacht je maar mee tot we in Canada zijn,’ zei Aukje. ‘Als de stroop daar zomaar uit de bomen komt zal het er niet zo duur zijn als hier.’

Ze praatten nog lang na over de brief en over Canada, het verre land, dat nu veel dichterbij leek.

Het bleef gezellig, tot beppe terug kwam. Toen kreeg iedereen weer haast. De terugkeer van pake was al een uur eerder voelbaar: haast om het eten klaar te krijgen, gespannen toezicht op de jongens. Toen de oude man binnenkwam, was alles weer als voorheen: somber en kil.

Ze bleven bij pake en beppe. Aukje was nog niet sterk genoeg om haar eigen huishouding weer helemaal zelf te doen. Er was zelfs sprake van dat ze tot de dag waarop ze naar Canada gingen bij pake en beppe zouden blijven.

Pier hoopte van harte, dat ze terug zouden gaan naar hun eigen boerderij, maar hij kon niet veel meer dan erop hopen en verder moest hij maar afwachten.

Op een dag werd duidelijk, dat ze nooit meer terug zouden kunnen.

Pake kwam handenwrijvend binnen en was op zijn manier uitbundig blij, dat wil zeggen dat hij al voor het eten een pijp stopte uit het rek met mooie stenen en houten pijpen achter zijn stoel. Het rek, waar op een koperen plaat gegraveerd stond: 'Het is geen man die niet roken kan'.

'Je moet je meubels voorlopig maar hier opslaan Aukje,' zei hij. 'Ik heb de plaats verhuurd.'

Pier zag zijn moeder verbleken. Ze wilde iets zeggen, maar pake liet haar niet aan het woord komen.

'Jullie kunnen hier blijven tot je naar Canada gaat en dan zien we wel wat je mee kan nemen. Als Abe spijt krijgt en terugkomt kan hij zo weer op de plaats, want de huur loopt tot aankomend mei.'

Het bleef stil in de ruime keuken waar iedereen al klaar zat voor de maaltijd. Beppe leek ook geschrokken.

Oom Tjalling mompelde iets onverstaanbaars en liep weg.

'Die er nu op komt is ook met de staart tussen de benen teruggekomen uit Amerika,' zei pake triomfantelijk. 'Ze denken wel dat ze daar gouden bergen vinden, maar dat valt ze tegen.'

Hij pufte grote rookwolken uit zijn prachtige kromme pijp, de mooiste uit zijn verzameling, kleurig beschilderd en met een metalen deksel. Hij had hem gekocht van een hannekemaaier, een Duitser, die in de zomer als seizoenarbeider in de hooitijd in Friesland werkte.

Toen het eten op tafel stond kwam oom Tjalling terug.

Ze aten zwijgend. Alleen pake praatte. Hij had het steeds over de man, die uit Amerika teruggekomen was. Alle tegenslagen en ongemakken werden breed uitgemeten.

Na het eten moest Aukje naar bed, ze had hevige hoofdpijn en voelde zich doodmoe. In haar kamertje deed ze de gordijnen dicht, om de boerderij niet meer te zien.

Pier nam zijn schetsboek en de doos met verf en penselen, die hij van oom Wietse had gekregen en sloop weg. Hij bleef nooit langer op de boerderij dan nodig. Jan werkte al bij pake. Hij scheen het leuk te vinden en pake was er blijkbaar trots op, want hij schold op Jan

vriendelijker dan op anderen. Het schetsboek hield Pier geheim, alleen mem had het wel eens mogen zien. Het liefst schilderde hij water en riet, eenden, bomen en hoge luchten, met heel kleine boerderijtjes.

Op één schilderij was hij echt trots, het was een brandende boerderij. Je kon heel goed zien, dat het Atemastate was, overal sloegen de vlammen uit, kleine figuurtjes stonden met emmertjes water klaar, onmachtig het laaiende vuur te temmen.

Die dag liep Pier naar een van zijn favoriete plekjes achter op pakes land bij de trekvaart. Daar was een groepje bomen en wat struikgewas. Tussen het riet door had je er een prachtig gezicht op het dorp. Hij wilde nu eens proberen al die huizen en de kerk te schilderen.

In de vaart vulde hij een oude klomp met water, zocht een goed plekje en opende de mooie schilderdoos met de rondjes verf.

Het was woensdagmiddag, er was geen school, op de boerderij hadden ze hem niet vast kunnen houden voor een of ander onbenullig werkje, hij was vrij. ‘Laat Jan maar werken,’ dacht Pier. ‘Ik zit liever hier.’

Hij zette voorzichtig de eerste streken verf op het papier en raakte zo in zijn werk verdiept, dat hij niet merkte dat er van de andere kant van het bosje iemand naderde.

Het was oom Tjalling en hij had een jongetje bij zich.

Pier merkte het pas toen ze al vlak bij waren en hij hun stemmen hoorde. Tussen de takken en bladeren van de struiken door zag hij dat het Bouke Tjebbes was die oom Tjalling daar bij zich had. Wat moesten die nu hier doen?

Wat had oom Tjalling met die vieze Bouke te maken.

Niemand bemoeide zich met Bouke. Hij stonk en zijn moeder heette niet voor niets Antje Luizekop. Bij een andere naam kende hij haar zelfs niet eens.

Pier zag niet goed wat zijn oom deed, hoorde hem alleen raar praten.

Die gekke Bouke sarde hem. ‘Als je het weer doet, zeg ik het aan mem,’ hoorde hij.

Oom Tjalling zei, dat hij zijn mond moest houden en beloofde hem een gulden, als hij lief zou zijn.

Toen trok hij de jongen verder mee het bosje in.

Pier maakte dat hij weg kwam. Hij had het gevoel dat hij hier niet ontdekt moest worden.

Hij was nog zo in gedachten, dat hij zomaar het erf opliep en eer hij zich had kunnen omkeren had beppe hem opgemerkt en werd hij aan het schoonmaken gezet van melkbussen.

Ze vroeg niet wat hij met dat schetsboek moest en hij kreeg gelukkig nog wel tijd het boven weg te bergen. Toen zat hij de verdere middag vast.

Jan liep hem telkens zingend voorbij. Die hoefde niet meer zulke kinderachtige werkjes te doen en dat liet hij zijn broer goed voelen.

Na een tijdje kwam oom Tjalling terug, Bouke was er niet meer.

Het werd hooitijd en de hannekemaaiers kwamen.

Pake huurde er vijf. Kleine, stevig gebouwde kerels met verbrande koppen en rode nekken. Ze spraken een onverstaanbaar taaltje. Pier had vakantie. Hij zou nog één jaar naar school gaan en hoewel hij zich niet altijd aan het werk op de boerderij kon onttrekken lukte het hem vaak er tussenuit te trekken, meestal met de hond Beike.

Het schilderijtje van het dorp maakte hij niet af.

Op een dag was hij ver van de boerderij, bij de hannekemaaiers. Ze hadden schafttijd gehad en rustten nog wat uit.

Vier lagen languit op hun rug, terwijl de vijfde viool speelde.

Pier kwam luisteren, ook Beike scheen het mooi te vinden.

Toen de man uitgespeeld was streek Pier voorzichtig langs het instrument. De man lachte en zei iets in het Duits, dat vriendelijk en uitnodigend klonk. Hij gaf Pier de viool en de strijkstok in handen en wees hem hoe hij er geluid uit kon krijgen. De eerste tonen waren zo vreselijk, dat Beike er van jankte. De mannen hadden er veel plezier om.

Een van hen zei iets. Ze moesten weer aan de gang. De violist beduidde Pier dat hij nog wel even mocht oefenen als hij voorzichtig was.

Pier vond het prachtig. Na ruim een uur kreeg hij zijn eerste zuivere toon uit de viool. Hij riep Beike, maar de hond was in geen velden of wegen te bekennen.

De hannekemaaier riep hem iets toe en Pier begreep daaruit dat hij de viool weer terug moest leggen. Als teken van dankbaarheid legde hij later één van zijn schilderijtjes op de vioolkist.

De volgende dag was hij er weer omstreeks dezelfde tijd. De man toonde de tekening, vroeg of hij die gemaakt had en prees het kleine schilderstukje uitbundig. Hij hield een heel verhaal waaruit Pier opmaakte dat de man hem les wilde geven op de viool, als hij zou betalen met tekeningen en schilderijtjes. Dat leek hem geen slechte ruil en dagen achtereen ging dat goed, tot de hannekemaaiers verder trokken. de hannekemaaiers verder trokken.

Pier had de smaak te pakken en hij had nu nog maar één verlangen: zelf een viool bezitten.

Dit verlangen zat hem zo hoog, dat hij op een dag aan tafel aan zijn moeder vroeg of hij een viool mocht hebben.

Even was iedereen verbijsterd. Pier besefte meteen dat hij zijn mond had moeten houden. Mem kreeg een hoogrode kleur, pake legde zijn vork neer en beppe keek hem stomverbaasd aan. Oom Tjalling deed alsof het hele geval hem niet aanging. Daar barstte de bui los.

Het idee dat kinderen aan tafel iets zeiden!

En dan nog... een viool... Alsof er geen nuttiger dingen in de wereld waren... Pier mocht blij zijn geen straf te krijgen. Mem probeerde het wat te sussen: De jongen had maar een grapje gemaakt, hij meende het niet zo.

Het gevolg van dit blijk van onopgevoed zijn was dat pake zich meer met de opvoeding van zijn naamgenoot ging bemoeien. ‘Ik zal hem wel eens goed aanpakken, Aukje,’ zei hij, ‘dan groeit er misschien nog een goeie boer uit.’

Tweemaal per dag moest Pier nu met pake mee te melken. Het was een hel. Als pake er zelf niet was om hem voortdurend te kritiseren, stond Douwe Kooistra al klaar om het nog erger te maken dan de door hem zo bewonderde oude man.

Oom Tjalling trok Pier wel eens liefkozend tegen zich aan als er niemand bij was, maar Pier vond die troost nog erger dan de straffen.

Eind augustus was er kermis op koninginnedag.

In de herberg speelde een violist, zo een die alle kermissen afreist. Hij had er plezier in, dat dat kleine jongetje zo aandachtig naar zijn spel luisterde en Pier mocht ook van hem de viool vast houden. Toen de kermisman merkte dat Pier er enig geluid uit kon krijgen, leerde hij hem meer. Met rode oren en de tong uit de mond deed de jongen zijn uiterste best. Hij beloofde de man een mooie tekening.

Pier was zolang bij de violist geweest, dat hij veel te laat kwam voor het eten. Pake was woedend, mem probeerde het te sussen en juist op dat moment was Pier zo stom om zich te laten ontvallen dat hij les had gehad van de kermisman en dat hij hem nog een tekening schuldig was.

Pake stond dreigend op en vroeg uitleg.

Pier vertelde nu heel benepen over het schetsboek van oom Wietse en mem haastte zich eraan toe te voegen dat Pier zo mooi kon tekenen en schilderen.

Pier moest het schetsboek halen.

Pake keek het in. ‘Een boer schildert niet,’ gromde hij.

Toen zag hij de brandende boerderij en daar werd hij zo woedend

over, dat hij met één haal het hele schetsboek in tweeën scheurde.

Een ogenblik stond Pier doodsbleek als aan de grond genageld.

Toen greep hij in blinde woede een bloempot en smeet die met kracht tegen pakes pijpenrek. Alle stenen pijpen en de bloempot vielen in stukken.

Meteen rende hij weg, de gang door, de stal in. Beike holde opgewonden blaffend mee.

Pier verstopte zich hoog op de hooizolder en maande zijn hond tot stilte. Het was maar net op tijd, want daar stormde pake al voorbij, razend en tierend. Hij holde naar de buitendeur. Pier zag hem over de rand, plat weggedoken in het hooi. De hond niesde, pake keek omhoog, maar zag niets. Plotseling kreunde hij heel raar, zijn mond trok scheef en hij moest zich aan de deur vastklemmen, om niet te vallen. Het leek wel of hij doodging.

Pier hield zijn adem in. Hij wilde weg, maar waarheen?

Toen herstelde pake zich. Hij keek om zich heen alsof hij even niet wist waar hij was en toen liep hij langzaam weer naar binnen. Voor hij de stal verliet zuchtte hij nog eens diep en stapte toen kaarsrecht naar de keuken.

Pier hoorde niets meer. Hij liet zich uit het hooi zakken en verdween tot de avond.

Die avond bracht zijn moeder hem wat brood op bed.

Ze streek hem over het haar en noemde maar steeds zijn naam. Het was duidelijk dat ze gehuild had.

‘Morgen ga je naar Rotterdam, Pier,’ zei ze. ‘Pake wil het.’

Hoofdstuk 12

Abe zat in Drummondville voor het postkantoor. Hij had met Emile afgesproken dat ze elkaar daar zouden ontmoeten.

Het was eind juli, vroeg in de ochtend. Straks zou het te warm zijn om in de zon te zitten.

Nu was het hier heerlijk. Abe sloot zijn ogen en leunde behaaglijk tegen de houten wand. Naast hem zaten twee Duitse immigranten met elkaar te praten, mannen van zestig of zeventig jaar.

'Emile Vassal heeft die oude molen gekocht,' zei de een.

'De molen bij de St. Françoisrivier?' vroeg de ander verbaasd.

'Ja, hij staat al jaren te koop, maar niemand durft er in.'

'Allicht, weet jij wat daar allemaal gebeurd is?'

'Ja, dat weet iedereen.'

Abe had meegeluisterd toen de naam van Emile genoemd werd. 'Ik weet het niet,' zei hij. 'Is er iets met die molen?'

'Is er iets? Dat zou ik denken.' De oude man ging er eens breeduit voor zitten. 'Die plaats deugt niet. De Indianen hebben het daar betoverd.'

Hij zag dat Abe hem niet geloofde.

'Werkelijk waar. Die dingen gebeuren. De vorige eigenaar is er gek geworden. De erfgenamen willen er niet meer heen. Ze hebben de zaak al jaren te koop staan.'

'Dat weet Emile Vassal dan toch ook,' zei Abe.

'Zeker, dat weet hij wel. Maar ja, hij is een jonge man, hij gelooft alleen wat hij ziet. Wat weten zulke jonge mensen nog van wat er veertig of vijftig jaar geleden gebeurd is.'

'Ik herinner me die geschiedenis heel goed,' zei de andere man. 'Ik was hier nog maar pas aangekomen. Een zekere Jean Villeneuve ging een watermolen bouwen. Ik heb bij de bouw geholpen, het was mijn eerste karwei. Op een dag stond er een hele stoet Indianen op het terrein. De hoofdman zei, dat die molen daar niet mocht staan. Het was gebied van hun voorouders, zei hij. Daar mocht niemand komen. Je begrijpt dat Villeneuve zich daar niets van aantrok. Nou, dat heeft hij geweten. Eerst raakten we gereedschap kwijt, daarna hoorde je 's nachts steeds geluiden. Wij sliepen met vijf man op het werk. Eén is er al na een week gevlucht. Wij hebben het karwei afgemaakt, maar toen Villeneuve er een paar jaar zat is de molen zomaar afgebrand. Hij is er zelf bij omgekomen. Zijn vrouw en kinderen vluchtten naar Drummondville. Ze vertelden dat ze door Indianen waren aangeval-

len. Niemand heeft zich er mee willen bemoeien. Later is zijn zoon er weer heen gegaan. Ze hebben de boel weer opgebouwd. Toen heeft de molen een hele tijd gewerkt, tot die vent gek werd. Nu staat het al jaren verlaten.'

'Wat zal er nog van over zijn?' vroeg de andere man zich af.

'Dat zal ik gauw genoeg weten,' zei Abe. 'Ik ga er werken.'

'Ga jij met Emile Vassal mee?'

'Ja, hij komt me zo ophalen.'

'Ik hoop dat jullie het volhouden. Zijn vrouw gaat ook mee?'

Abe knikte.

De man schudde zijn hoofd. 'Onverstandig, dat is geen streek voor vrouwen. Je zit er in het stamgebied van de Abénaquis-indianen. Die zijn niet te vertrouwen.'

'Abénaquis?'

'Ja, zo heten ze.'

'Naquis, betekent toch "geboren"?'

De man knikte.

'Dat komt dan mooi uit,' lachte Abe. 'Ik ben geboren als Abe, ik ben ook een Abénaquis. Misschien zijn we wel familie.' Hij stond op en rekte zich uit.

De mannen konden er niet om lachen.

'We spreken elkaar nog wel als je daar een tijdje gezeten hebt.'

Emile kwam door de hoofdstraat aanrijden. Hij zat met Lisa op een kar vol hout, gereedschap en voedsel. Genoeg om het een paar weken uit te houden. Het was een gehuurde wagen. De voerman zat er nors en ontevreden bij.

Abe vond een plekje achterop en daar gingen ze, nagestaard door de twee Duitsers en andere inwoners van Drummondville.

De weg naar de watermolen was helemaal geen weg meer. De kar hotste van boomstronk naar boomstronk en je kon er op het laatst beter naast lopen dan op zitten.

Na vele uren van moeizaam voortgaan over het langzaam stijgende pad, daalden ze vrij steil naar beneden en zagen nog onverwacht de molen voor zich.

Een snelstromende kleine rivier stortte zich in de bredere St. François rivier. Op die plaats had een groot waterrad gehangen, dat nu weggeslagen was en waarvan de resten een eind verder aan de oever lagen. Van de twee loopbruggen waartussen men de as van het rad eertijds bevestigd had, was niet veel meer over. De eigenlijke molen en het woonhuis waren in vervallen staat.

De drie mensen die hier in de eerstkomende tijd samen zouden

proberen iets op te bouwen, bleven staan. De zon scheen en gaf aan het geheel nog een wat vriendelijke aanblik, maar het was niet moeilijk je voor te stellen hoe somber en mistroostig het er in dit dichte bos uit zou zien als het regende, om van de lange, donkere winter maar te zwijgen.

De kar bolderde de helling af. De voerman hield het paard stil voor de verwaarloosde woning en begon snel de goederen te lossen. Emile, Lisa en Abe haastten zich naar beneden, want de man gooide de boel zomaar ruwweg op de grond. Emile riep hem toe voorzichtig te zijn, de man trok zich er niets van aan. Zo snel mogelijk losten ze de kar, terwijl Lisa het huis inspecteerde.

Toen ze weer buiten kwam stond alles op de grond. De voerman liet zich betalen en joeg toen zijn paard de helling op alsof de duivel hem op de hielen zat.

Ondanks de benauwde hitte in dit dal pakten Abe en Emile flink aan. Terwijl Lisa de keuken zo goed mogelijk in orde bracht, droegen de mannen de voedselvoorraad binnen.

Daarna namen ze de toestand in de molen op. Het was er een warboel van planken, balken en houten tandraderen. Door een gat in de vloer zagen ze schuin onder de molen het water stromen. De fundering bleek nog goed te zijn. De molen was lang geleden stevig gebouwd door mensen met kennis van zaken. Emile wist gelukkig iets van molens en Abe kon uit de door elkaar liggende stukken nog wel zo'n beetje begrijpen hoe het gezeten had. Ze lieten dit liggen tot de volgende dag, ruimden slechts de ergste rommel op en ordenden de reservedelen en het gereedschap.

Lisa had intussen een roestig, oud fornuis opgestookt en bereidde een stevig maal van bonen en spek.

Tot het donker werd waren ze alle drie druk bezig met opruimen en vegen in het huis. Er was voor Abe zelfs een kleine eigen kamer, waar hij een bed en een stoel in had.

Voor het inslapen hoorde hij nog allerlei vreemde geluiden ver weg in het bos en dichter bij de molen, maar lang luisterde hij er niet naar. Bij het ononderbroken gemurmel van de rivier sliep hij in.

In de dagen en weken die volgden werkten ze hard.

Emile loste meestal de problemen op die te maken hadden met de constructie. Zijn smalle gezicht met de levendige, intelligente ogen en de volle zwarte baard kon een jongensachtige pret uitstralen als hij er weer eens in geslaagd was een schijnbaar onoplosbaar probleem tot een goed einde te brengen.

Lisa leek op het eerste gezicht meer een dametje voor de stad, zelfs in haar eenvoudige, praktische kleding. Een elegant, knap vrouwtje, dat zich ontpopte als een handige huisvrouw, die in deze primitieve omstandigheden er toch in slaagde het oude huis schoon en gezellig te maken.

Abe was verbaasd over de handigheid van de mensen uit deze streek. Ze maakten kaarsen van het vet van gevangen dieren. Lisa had er bij zich, die haar moeder die winter gemaakt had. Ze maakten zelf zeep uit resten vet en fijngekookte botten of uit de as van hard hout, maar dat laatste vond Abe maar een vies spulletje. Van kleine lapjes en restjes stof maakte men kleurige beddespreien of vloerkleden. Er werd niets weggegooid, alles wat oud of versleten was diende wel weer ergens voor. Verder maakte men alles van hout: vaten, emmers, sleden en karren en allerlei werktuigen. Het was vooral Lisa die dit aan Abe vertelde in de weinige uren rust die ze 's avonds voor het slapen gaan hadden. Hij leerde van haar zoveel Franse woorden, dat hij begreep waar het over ging, bovendien beeldde ze met levendige mimiek en vlugge handen alles duidelijk uit.

Het meegenomen voedsel: gezouten spek, erwten, bonen en een soort scheepsbeschuit, wisselde men af met vis, die in fuiken in de rivier gevangen werd, wild dat ze schoten in de buurt van de molen en bramen, bosbessen en wilde frambozen.

Groente hadden ze niet en brood bakten ze slechts éénmaal per week in een oud oventje dat ze opnieuw opgebouwd hadden.

In de oude watermolen waren gelukkig de zware, houten tandraderen vrijwel onbeschadigd. Deze had men gemaakt van zeer hard hout. De assen en beschermkasten maakten ze nieuw, evenals de vloer, de loopbruggen, het grote waterrad en de goot waardoor het water van de kleine rivier langs het rad geleid werd. Er moesten ook schuiven komen om de stroomsnelheid te regelen en een hekwerk stroomopwaarts om takken en boomstammen tegen te houden die de molen konden beschadigen.

Op veertien augustus waren ze zover, dat Emile kon zeggen: ‘Over twee of drie weken kunnen we malen.’

Er moesten nog wat onderdelen gekocht worden, Lisa wilde inkopen doen en allebei verlangden ze er naar de volgende dag Mariahemelvaart in de stad bij familie en vrienden te vieren. Ze spraken af, dat Abe bij de molen zou blijven.

‘Maar je hoeft niet te werken, hoor,’ zei Lisa. ‘Mariahemelvaart is voor iedereen een feestdag.’

Abe zei dat hij nog wel zou zien wat hij deed, er was nog genoeg te

doen. De verstandhouding tussen het drietal op hun eenzame plaats in het bos was uitstekend. Abe, zo'n veertien jaar ouder, had soms een haast vaderlijke houding tegenover het jonge echtpaar en de jonge mensen behandelden hem in het geheel niet als knecht.

Abe gaf een brief mee, die in Drummondville op de post kon en na nog wat laatste aanwijzingen over en weer vertrokken Emile en Lisa te voet naar de stad. Het was de bedoeling dat ze de zestiende terug zouden komen met een kar, om alle inkopen te vervoeren.

Abe had nog de hele middag. Het was stil zo alleen. Het ruisen en bruisen van de rivier was geen geluid meer dat je nog opmerkte, dat ging dag en nacht door. Hoog boven de boomtoppen zeilden grote wolken voorbij, grauwe wolken, er kon wel eens regen komen.

Abe verwenste die bomen. Je kon hier nooit eens zien wat voor weer het werd. Aan alle kanten belemmerden de bomen het uitzicht. Hij liep naar de oever van de grote rivier. In de François rivier, schuin tegenover de monding van ‘hun’ kleine rivier, lag een grintbank waar je met een flinke sprong van de kant af op kon komen. Daar ging hij heen.

Hier midden in de grote stroom had je uitzicht op een flink stuk vrije lucht. Aan beide oevers de hoge, beboste hellingen en daartussen met vele kleine stroomversnellingen het water, hoog daarboven de lucht, onmiskenbaar een regenlucht nu.

Abe huiverde. Niet om de komende regen. Niet om het alleen zijn in het verre onbekende land.

Het was iets anders. Een gevoel van onbehagen. Opgeroepen door de hem vreemde natuur van bergen, bossen en rivieren en door nog iets waar hij geen naam voor wist. Een gevoel van dreiging, een gevoel van voortdurend bespioneerd te worden.

Hij wist dat het onzin was. Er was hier immers geen levende ziel. Geritsel in het struikgewas kon slechts op rondscharrelend wild duiden, een schim tussen de bomen moest een vogel zijn.

De eerste druppels vielen en Abe ging terug naar de molen.

Toen hij tegen de oever opklom leek het of hij mensen zag bij de molen, maar dat kon natuurlijk niet want Lisa en Emile waren allang weg. Toen hij dichterbij kwam was er inderdaad niemand.

Hij deed nog wat karweitjes, kookte zijn potje en ging slapen toen het donker werd.

De regen stroomde nu al uren, er kwam geen eind aan. Het donkere bos was somberder en neerslachtiger dan ooit, een oord vol rotting en bederf.

Tussen het ongewone geluid van de regen door meende Abe voet-

stappen te horen. Het moest verbeelding zijn. Toch had hij die nacht voor het eerst een geladen geweer onder handbereik en sloot hij alle deuren en ramen zorgvuldig.

De volgende ochtend, vijftien augustus, werd hij veel later wakker dan normaal. De zon stond al boven de boomtoppen en het dal dampte na de overvloedige regenval van de voorafgaande avond en nacht.

Al spoedig werd het drukkend warm. De insecten stortten zich hongerig op de enige menselijke prooi die over was. Abe werkte nog wel wat, maar het was zo benauwd in huis en in de molen, dat hij graag de vrije dag nam, die Lisa had aangeboden. Hij miste de aanspraak en de gezelligheid van de nieuwe vrienden. Het bos benauwde hem. Hij legde zijn gereedschap neer en ging naar de oever van de rivier. Het koele water lokte.

Hij kon niet zwemmen, maar een bad op plaatsen waar je kon staan leverde geen gevaar op. Toen meende hij iets achter zich te horen.

Met een ruk draaide hij zich om. Het leek of er iemand snel wegdook bij het huis. Hij rende terug. Niemand te zien.

‘Je begint spoken te zien, Abe,’ zei hij hardop. ‘Je moet maar gaan zwemmen.’

Toen zag hij dat er iets met zijn gereedschap was. Het lag niet meer op de plaats waar hij het achtergelaten had.

Wat moest dat betekenen? Was er toch iemand hier geweest? Was Emile teruggekomen en haalde hij een grapje uit? Abe wist het niet. ‘Emile!’ riep hij luid. Het klonk als een kreet om hulp. Geen antwoord. Het bos bleef stil, de rivier ruiste immer door, de vliegen zoemden en staken. Abe haalde de schouders op. Zeker verbeelding, hij had het gereedschap zeker zelf zo neergelegd.

Hij liep terug naar de rivier, kleedde zich daar uit en ging naakt te water. Het was kouder dan hij gedacht had. Voorzichtig stapte hij over het scherpe grint naar een wat diepere plaats. Dat was heerlijk, hij bukte om het verkwikkende water langs zijn hele lichaam te voelen gaan. Bijna viel hij om. Voor de veiligheid pakte hij een stevige tak beet. Hij waagde zich nog iets verder.

Plotseling gleed hij uit. Hij klemde zich aan de tak vast, die met luid gekraak afbrak. Hij tuimelde in het diepe gedeelte van de rivier. Abe ging tweemaal kopje onder eer hij enige vaste grond onder de voeten kreeg. Hij proestte en hoestte en spuwde water uit. Vele meters verder kwam hij aan de kant. Hijgend bleef hij in de modder liggen.

Daar hoorde hij vreemde geluiden bij het huis.

Vlak over de oeverrand glurend zag hij gebogen figuren bij de

openstaande deur van de watermolen. Indianen? De lucht trilde van hitte vlak boven de grond. Van deze afstand zag Abe slechts wat bruine schimmen heen en weer lopen. Ze zouden toch niet...?

De verhalen van de oude mannen kwamen hem in de gedachten. Hij sprong op en rende naar de molen, schreeuwend: ‘Hé daar, maak dat je wegkomt.’

Verschrikt bleef hij staan. Bij de molen scharrelde een berin rond met twee jongen. Het beest ging eerst dreigend rechtop staan, gromde en kwam toen op vier poten met grote snelheid op Abe af. De naakte man vluchtte zo snel hij kon. Hij rende naar de dichtstbijzijnde boom en klom daarin, zo hoog mogelijk. De beer bleef grommend beneden staan. De jonge beertjes holden achter hun moeder aan. Daar zat Abe, naakt in de boom. Bedekt met plakkerige modder en omringd door duizenden vliegen en muggen.

Hij zat er uren. De berin bleef lang boos grommend rondlopen en toen ze eindelijk wegging, durfde Abe pas na een tijdje z'n veilige plaatsje te verlaten. Hij rende naar de molen en sloot daar snel de deur achter zich.

De verdere dag bleef hij waakzaam. Er gebeurde niets meer. Afgezien van honderden muggebeten en kleine bloedende wondjes veroorzaakt door gemeen bijtende kleine zwarte vliegjes, was hij ongedeerd. 's Avonds sloot hij alles zorgvuldig af en legde een geladen geweer naast zijn bed.

De volgende dag kwamen Emile en Lisa terug. Lisa was nog opgewonden van de fijne feestdag in de stad. Ze hadden weer heel wat meegebracht. Dezelfde man leverde het af.

Ze waren nog bezig de spullen naar binnen te dragen, de kar was al leeg, toen de voerman met een luide kreet op de bok sprong en het paard de helling opjoeg.

Ze keken verbaasd.

Wat had die man? Hij reed alsof de duivel hem op de hielen zat. Ze snapten er niets van. Toen hoorden ze iets achter hun rug. Uit het bos kwam een groepje Indianen. Ze bleven op een afstand staan. Eén kwam er naar voren. In het Frans richtte hij zich tot Emile.

‘U wilt hier wonen?’

‘Wij wonen hier al.’

‘De voorouders van het machtige volk der Abénaquis zijn boos. Hun rust is verstoord.’ Hij zei het kalm, zonder dreiging.

‘Ik heb deze molen gekocht,’ zei Emile. ‘Ik heb het recht hier te wonen.’

‘De Abénaquis wonen hier al sinds de zon geboren is, geen enkele blanke heeft het recht hier een huis te bouwen.’ Emile werd kwaad. Lisa legde kalmerend haar hand op zijn arm en zei: ‘Als u vindt dat wij hier niet mogen zijn, moet u maar naar de rechter gaan in Drummondville.’

De Indiaan negeerde haar.

‘Onze voorouders zijn heel boos,’ herhaalde hij. ‘Mijn volk is verontrust, de jacht is in gevaar, de blanke man kan beter weggaan.’

‘Mijn vrouw heeft gelijk,’ zei Emile kalm. ‘Als het u niet bevalt, gaat u maar naar de rechter.’

‘De rechter van de blanke man is ook een blanke,’ zei de Indiaan. Hij draaide zich om en verdween met zijn groepje.

Vanaf dat moment was er telkens iets. 's Nachts hoorden ze geluiden rond het huis en de molen, er verdwenen dingen.

‘Mijn nieuwe pan is weg,’ zei Lisa op een dag. ‘Ik ging pannen schuren bij de rivier. Het waren er nogal veel. Eén liet ik even staan, ik liep heen en weer naar het huis en toen ik terug kwam was de nieuwe pan weg.’

‘Kan hij niet weggespoeld zijn?’ opperde Emile.

‘Onmogelijk! Hij stond ver van het water af.’

Abe volgde het gesprek zo goed mogelijk. ‘Laten we gaan zoeken,’ zei hij.

Het was nog niet helemaal donker. Ze liepen naar de rivier en keken naar de plaats waar Lisa gewerkt had. Emile zag voetsporen in de zachte grond. Geen van hun voeten paste er in.

Wie was hier geweest? Ze vonden de pan niet. Het werd donker, ze moesten teruggaan. Abe liep voorop. Plotseling dook hij in elkaar. Hij wenkte naar de anderen dat ze zwijgen moesten.

Tussen de takken door loerden ze naar hun huis. Daar liepen twee figuren. Wilden ze naar binnen gaan? Abe werd razend. Hij rende naar het huis, schreeuwend: ‘Hé, wat moet dat daar! Maak dat je wegkomt.’ Hij riep het in het Fries. Hij zag de schimmige figuren wegglippen. Emile en Lisa kwamen nu ook. Alle drie hijgden ze van opwinding. Er was niemand meer te zien. Geen indringers, geen bezoekers. Alles lag nog op z'n plaats.

Lisa en Emile twijfelden of ze wel iemand gezien hadden. Abe was er zeker van. Die nacht sloten ze alle deuren en raamluiken zorgvuldig. Ze legden geladen geweren klaar.

De volgende dag leek het een boze droom.

Tot Lisa bij de oven dingen kwijt raakte. Was ze zo slordig?

's Nachts hoorden ze geheimzinnige geluiden rond het huis. Was er misschien een beer die in de nacht eten kwam zoeken? Ze zaten hier ver van de bewoonde wereld, in de bossen leefden allerlei beesten.

Op een ochtend merkten Abe en Emile dat een deel van de goot, waardoor het water naar het waterrad moest stromen, kapot was.

‘Bevers,’ meende Emile. Abe vond het maar vreemde bevers. Je zag nergens knaagsporen, het hout was gewoon afgebroken.

Ze legden nieuwe planken en timmerden alles extra stevig vast. ‘We moeten ons voorbereiden op moeilijkheden,’ zei Abe.

Emile keek hem vragend aan.

‘Als er mensen zijn die ons dwars willen zitten, zullen ze terug komen. Kan Lisa schieten? Emile wilde nog niet geloven, dat ze aangevallen konden worden. Toch legde hij Lisa uit hoe een geweer werkt. ‘Voor de jacht,’ zei hij.

Ondanks tegenslagen kregen ze de molen draaiende.

In september maalden ze hun eerste graan. Het werd spoedig bekend in de streek dat de oude molen weer werkte en dagelijks kwamen boeren met zakken, vaten en bakken graan de steile helling af.

‘Zitten jullie hier wel rustig?’ vroeg een van de boeren aan Abe.

‘Dat gaat nogal,’ antwoordde Abe. ‘Als straks de dag om is, zijn we hier met ons drieën, dat is wel rustig, ja.’

‘Geen vreemde dingen gehoord?’

‘Nee, hoezo?’

‘De vorige eigenaar is weggegaan omdat het hier spookte.’

‘Dat hebben we gehoord, ja.’

‘De Indianen zeggen dat de geesten van hun voorouders hier rondzwerven.’

‘Die geesten hebben niet voor de molen betaald, die kunnen beter verderop gaan spoken.’

Abe hielp de man en groette hem.

‘Ik hoop dat jullie het hier uithouden,’ riep de boer terwijl hij wegreed.

Abe wuifde hem na en ging verder met zijn werk.

In hun weinige vrije ogenblikken verbeterden Emile en Abe het pad, zodat de molen beter bereikbaar werd.

Het ging hun goed. Abe kreeg de beloofde dollars en het zag er naar uit dat zijn aandeel in de winst aanzienlijk zou zijn.

Van tijd tot tijd was er weer iets op onverklaarbare wijze stuk, maar het lukte steeds de molen draaiende te houden. Dat was belangrijk,

want over vijf of zes weken zouden ze vastvriezen en dan moesten ze hier overwinteren, of voor de winter terug gaan naar de stad.

Abe wist nog niet wat hij tegen die tijd zou doen. Bij Lisa en Emile blijven of verder trekken. Voorlopig hadden ze het te druk om aan de toekomst te denken.

Ze werkten, aten en sliepen en verdienden veel geld.

Midden september bracht Emile hun eerste geld naar de bank in Drummondville. Hij kwam terug met een klein paardje en een lichte, stevige kar. Nu konden ze zelf zorgen voor de aanvoer van levensmiddelen.

De nacht nadat Emile hun geld had weggebracht liep het mis. Ze waren op de gewone tijd gaan slapen, moe van de lange dag en opgewonden om het eerste eigen geld op de bank. Ze hadden extra lekker gegeten van de dingen die Emile meebracht uit de stad. Ze voelden zich gelukkig.

Midden in de nacht werden ze wakker door hevig onweer. Ze stonden op, ongerust. Luide donderslagen volgden onmiddellijk op felle lichtflitsen. Dat was niet het enige.

Er klonken duidelijk voetstappen om het huis.

Abe deed de voordeur open.

Bij het licht van een hevige bliksemflits zag hij wel tien of twintig Indianen. Ze waren vlakbij het huis. Zwijgend stonden ze voor het huis en de molen.

‘We zijn ingesloten door Indianen,’ zei Abe verbaasd.

Emile ging naar buiten. Lisa wilde hem tegenhouden. Hij duwde haar opzij. Met zijn geweer in de hand liep hij op de Indianen af. Hij herkende de man die hij eerder gesproken had. In de stromende regen ging hij naar hem toe.

‘Wat moet je hier,’ vroeg hij ruw. ‘Verdwijn, ga van mijn erf af.’

De Indiaan reageerde niet. Hij keek met de anderen in gespannen verwachting naar de molen.

Een onweersslag, heviger dan tevoren. De bliksem sloeg in de molen. Ineens stond het hele gebouw in brand, alsof het van alle kanten tegelijk aangestoken werd. Ook het aangrenzende huis brandde. Abe en Lisa kwamen naar buiten. De Indianen renden luid joelend rond. De drie blanken probeerden hun bezittingen uit de brand te redden. Ondanks de hevige regen brandde alles.

‘Ga niet meer naar binnen,’ schreeuwde Abe.

De Indianen bleven uitzinnig gillen. Abe hield Emile tegen, net op tijd, met luid gekraak stortte het dak in.

In een uur tijd was alles voorbij.

De regen verminderde, nog een paar verre donderslagen en daarna stilte, water sissend in het brandende hout, druppende bomen.

De Indianen verdwenen volkomen onverwacht.

Verbijsterd stonden ze bij de smeulende resten van huis en molen.

Ze wachtten tot het licht werd. Huilend zocht Lisa in de puinhoop naar hun bezittingen. Moe, vuil en grimmig liepen de mannen rond de molen en het huis. Ze zagen voetsporen vlak bij de ingestorte muren. Alles wees er op dat de gebouwen van vele kanten tegelijk aangestoken waren. Toch konden ze het niet bewijzen. Het bleef mogelijk dat de ramp het gevolg was van blikseminslag.

Ze wasten zich bij de rivier.

Eten hadden ze niet meer.

Ze hadden alleen hun kleren en wat willekeurige bezittingen uit het huis kunnen redden. Abe was er eigenlijk nog het beste aan toe. Zijn weinige bezittingen had hij in één keer in veiligheid gebracht.

Het paard en het nieuwe wagentje stonden op veilige afstand van de molen.

Ze spanden het beest voor de wagen en reden naar Drummondville. Daar was hun verhaal al spoedig in de hele stad bekend.

Emile ging naar de politie. Hij meldde daar, dat Indianen zijn huis en watermolen in brand hadden gestoken.

Kon hij dat bewijzen?

Nee, het was een vermoeden.

De zaak zou onderzocht worden.

De politie ging inderdaad bij de watermolen kijken.

Ze kwamen terug met twee Indianen. Eén van de twee was de man waarmee Emile al tweemaal gesproken had.

De Indiaan zei dat hij nergens van wist. Hij was slechts toevallig bij de molen geweest. Wel wees hij er weer op dat de molen op hun jachtgrond stond. Jachtgebied, dat hun was toegewezen, lang geleden toen de eerste blanken hier kwamen. Een watermolen verjoeg het wild, het kleine stuwmeer vóór het waterrad bedreigde de oevers. Het was niet uitgesloten dat de geesten van hun voorouders wraak hadden genomen.

Emile wilde nog iets vragen, maar hij kreeg er de kans niet toe.

De politie schreef in het rapport: ‘De molen is door blikseminslag in brand geraakt.’ Over een schadevergoeding werd niet gesproken. Voorouders betalen nooit schadevergoeding.

Emile was verbitterd. ‘Ze laten ons gewoon in de steek,’ klaagde hij. ‘Niemand durft iets te doen.’

‘Maar de bliksem is toch echt ingeslagen,’ zei Lisa zachtjes.

‘Ja, maar dan brandt het niet ineens aan alle kanten.’

Abe aarzelde. ‘Het was allemaal oud, droog hout.’

‘We hebben allebei voetsporen gezien. Op zes plaatsen aan de achterkant van het huis en de molen waren de muren tot de grond afgebrand, terwijl verder de resten nog overeind stonden.’

Abe zuchtte. ‘Je kan gelijk hebben, maar dat helpt je niet.’

Lisa hield vol dat de brand door de bliksem veroorzaakt was. ‘Ik kan niet geloven dat mensen zo slecht zijn.’

‘Ze hadden anders pret genoeg,’ gromde Emile.

‘Misschien heeft dat wel iets met hun godsdienst te maken,’ zei Lisa.

Emile haalde zijn schouders op. Ze konden er geen van allen meer iets aan doen. De onderneming was mislukt.

Abe kwam bij de ouders van Emile op een kleine boerderij. Het was te laat in het jaar om nog elders werk te zoeken. Hij kon er de winter blijven, als hij voor de oude mensen het werk deed, dat zij zelf niet meer konden doen. Hij zou de kost krijgen, zonder loon.

Lisa en Emile waren elders bij familie.

Emile en Abe deelden eerlijk de geringe opbrengst van hun onfortuinlijke onderneming volgens de afgesproken verhouding. Daarna gingen ze uiteen om elkaar wellicht nooit meer te zien.

Hoofdstuk 13

Pier reisde helemaal alleen naar Rotterdam. Stil, als een veroordeelde.

Hij staarde uit het treinraampje naar het langsschietende landschap en hij zag overal het bleke, bezorgde gezicht van zijn moeder, met daarachter zijn boze pake en de koele, ongeïnteresseerde toeschouwers: beppe, oom Tjalling en Jan.

Hij knabbelde aan een paar krentenbollen die mem hem had meegegeven, stiekem in zijn koffer, zodat beppe het niet zou zien. Mem was er apart voor naar het dorp gelopen.

Bij elk station nam hij een hapje, dan deed je er langer mee. Hij hield zijn pet op en zijn jas aan. Hij zat stijf in een hoekje, bij het raam, een nors boerenjongetje, een bang kind.

Tante Jeanette wachtte hem alweer op bij het station. Ze wist door een telegram dat hij kwam.

Een brief van Aukje gaf haar de volgende dag meer informatie. Van Pier hoorde ze bijna niets.

Ze liepen ditmaal van het station naar huis en onderweg trachtte tante Jeanette hem uit te horen.

Hij antwoordde kortaf: ‘Pake wil het’.

Bij tante thuis richtte hij gedwee zijn kamertje in en hij zou misschien de hele dag niets meer gezegd hebben als niet oom Wietse zonder te weten wat hij daarmee aanrichtte bij de maaltijd had gevraagd hoe het met het tekenen en schilderen ging.

‘Pake heeft alles verscheurd’, barstte Pier los. Met horten en stoten kwam het hele verhaal eruit in een onstuitbare huilbui.

Oom en tante troostten hem zo goed mogelijk en zeiden dat het wel weer goed zou komen. Hij vond het toch wel leuk om weer in Rotterdam te zijn?

Oom Wietse vroeg hem over de hannekemaaiers, waar hij al huilend iets over gezegd had en rustiger nu deed Pier verhaal over het vioolspel. Oom Wietse liet het hem niet tot het eind uitvertellen want Piers lip trilde alweer, toen hij bij die rampzalige kermisdag kwam.

‘Wat zou je er van zeggen Pier, als we jou eens vioolles lieten nemen?’ Oom Wietse stelde het zomaar voor, zonder zich nog te verdiepen in de kosten en zijn vrouw schrok er wel even van.

Toen ze Piers blijverraste gezicht zag liet ze alle gedachten aan onkosten varen, vooral toen oom Wietse er aan toevoegde: ‘We kunnen wel een viool lenen denk ik.’ En hij noemde de naam van een der onderwijzers van zijn school.

Zo zou het gebeuren.

Nog diezelfde week kreeg Pier zijn eerste echte vioolles op de muziekschool van mijnheer Sikemeyer, de school met de deftige naam: Muziekschool van de maatschappij tot bevordering der toonkunst.

Die prijs viel oom en tante mee.

Bovendien had oom Wietse nu de hoofdakte en dan verdien je meer, vertelde hij geruststellend, toen Pier voorzichtig informeerde of 'het duur was'.

Er kwam ook een nieuw schetsboek. Pier ging weer gewoon met zijn oom mee naar school en het was voor oom en tante alsof zij het kind terug hadden, dat Aukje verloren had.

Toch was er veel veranderd.

Pier was stiller. Hij kwam veel minder op straat. Misschien doordat zijn vriend Joop de Zwart van school was, maar dat was toch niet de enige reden.

Kinderen die hem enkele maanden tevoren ontzien hadden, uit ontzag voor de sterke knuisten van zijn beschermer Joop, plaagden hem nu met zijn Friese accent, met zijn naam, met zijn boerse antwoorden.

In de klas kon hij goed meekomen, maar hij bleef een eenling. Hij liep meestal niet met oom Wietse mee naar school, maar hij ging iets later weg en treuzelde onderweg zo lang, dat hij net op tijd bij de school kwam. Meestal holde hij het plein op als de hoofdonderwijzer al in de handen klapte ten teken dat de kinderen in de rij moesten gaan staan.

Het hoofd van de school, de bovenmeester zeiden de kinderen, ging met zijn klas, waar Pier bij hoorde, het laatst naar binnen.

Door zijn geïsoleerde positie in de klas was er voor Pier maar één ding leuk op school: hard werken. Hij was de anderen na een paar weken ver voor met rekenen, schreef betere opstellen en kon goed taalkundig en redekundig ontleden. Daarbij was hij, door de hulp van oom Wietse, een goed tekenaar, van aardrijkskunde wist hij ook al door eigen belangstelling veel meer dan zijn klasgenootjes voor wie alles buiten Rotterdam oninteressant 'boerenland' was en over geschiedenis las hij alles wat hij maar in handen kon krijgen. Om al deze prestaties prees de bovenmeester hem vaak, wat zijn eenzaamheid nog vergrootte. Hij zette zich daar tegen af door zijn klasgenoten grimmig te negeren en nog harder te werken. Hij wilde nu ook Engels leren en oom Wietse beloofde hem daarbij wat te helpen.

Zonder dat Pier daar nog van wist werd er door zijn oom en het

schoolhoofd al over gepraat, dat Pier eigenlijk verder moest leren.

‘Wat jammer dat die jongen, misschien volgend jaar al, naar Canada moet. Er kan zo'n goede onderwijzer uit groeien,’ zeiden ze.

Oom Wietse sprak er ook over met tante Jeanette en samen fantaseerden ze hoe fijn het zou zijn als Pier bij hen wilde blijven, wat ze allemaal voor hem zouden kunnen doen.

Het onderwerp van al die gesprekken en speculaties volgde ondertussen trouw zijn vioollessen, tekende veel, nu vooral vazen met moeilijke schaduwen en kunstig gestapelde blokken in de juiste verhouding en las verder alles wat er maar te lezen viel.

In één opzicht was hij net als alle kinderen in die tijd: hij spaarde sluitzegels. Het ruilen van dubbele exemplaren en het bewonderen van elkaars verzamelingen was vrijwel de enige band die hij met klasgenoten had.

Pier plakte de kleurige plaatjes netjes soort bij soort in een dun schrift, waar hij met mooie letters, keurig dik en dun schreef: sluitzegelschrift, Pier Bakker.

Op de muziekschool kreeg hij zes prachtexemplaren van de pianofirma Steinway and sons. De toevoeging ‘and sons’, die hij kon vertalen en de plaatsnamen: New York, London en Hamburg gaven aan die eerste bladzijde meteen al zo'n wereldwijd karakter.

Van tante Jeanette kwamen zegels van een meer huiselijke herkomst: Bensdorp cacao met bruine reproducties van oude schilderijen, oorlogsschepen van Driessens chocolade en allerlei voertuigen van Tiktak thee en koffie.

Ontmoedigend waren series als die van Victoria water. Daar was haast niet aan te komen en bovendien stond er dan nog op: ‘deze serie bestaat uit twintig verschillende dessins’, dat was onbegonnen werk.

Gelukkig waren er bij alle mogelijke produkten sluitzegels, zodat de verzameling steeds groeide. Met potlood schreef Pier onderaan de bladzijden het steeds groeiend aantal.

In november was er groot feest in Rotterdam: men herdacht 100 jaar Nederlandse onafhankelijkheid. Pier schreef zijn moeder over de mooie optocht en de versierde straten zonder te vermelden dat hij juist tijdens deze feesten zich eenzamer en verlorener had gevoeld dan ooit in de stad, die hem toch vreemd bleef. Hij schreef ook niet over een droom die hij had.

De meester had mooi verteld over de prins van Oranje, die op 30 november 1813 in Scheveningen landde. De prins, die koning zou worden, de prins, die de gehate Fransen er eens even uit kwam gooien,

die zijn verarmde, vertrapte volk te hulp kwam. Pier zag het allemaal voor zich: de stoere vissers, die door de golven naar het schip waadden en hun vorst op de schouders droog aan de wal droegen. De tocht door Scheveningen, de flinke van Hogendorp, waarvoor hier in Rotterdam een standbeeld stond.

Die nacht droomde Pier, dat hij aan het Scheveningse strand stond. Omstuwd door een juichende menigte werd de prins aan land gedragen. Vlak voor Pier zette hij voet aan land. Pier boog diep, want dat hoort zo bij koningen en prinsen. Maar de prins richtte hem op en zei: 'Kom maar mee Pier, het schip ligt klaar, we varen naar Canada.'

Het was heit, die hem kwam halen.

De mensen tilden heit weer op en droegen hem terug aan boord.

Pier lieten ze staan. Hij rende langs het water, wanhopig zoekend. Een man boog zich over hem heen. 'Ik zal je er heen brengen, als je mij al je sluitzegels geeft.'

Pier wist, dat het er honderd en twaalf waren. Hij aarzelde niet, haalde het schrift tevoorschijn en bood het de man aan. De man tilde hem op zijn schouders en nu pas, hoog boven de menigte uit, zag Pier dat het schip al wegvoer. Steeds verder weg.

Hij werd huilend wakker. Voor hij naar school ging keek hij of zijn schrift met zegels er nog lag.

In de sinterklaastijd deden oom en tante enorm hun best er ook voor Pier een feest van te maken, maar het lukte niet. Hij werd steeds bleker en stiller, leefde alleen op als er een brief uit Friesland was en las die brief dan wel vier of vijf keer.

Tegen kerstmis was het duidelijk, dat hij terug moest.

Oom Wietse stuurde een lange brief naar pake en beppe, waarin hij uitlegde dat Pier nu terug moest naar zijn moeder, omdat hij anders ziek zou worden van heimwee.

Ongelukkigerwijs schreef hij ook over het plan Pier niet naar Canada te laten gaan, maar na de lagere school in Rotterdam de u.l.o. en de kweekschool te laten volgen. Dat gaf in Friesland veel opschudding. Bij Aukje omdat ze er een aanval op haar gezin in zag, bij de grootouders omdat ze er een mogelijkheid in zagen de emigratieplannen alsnog te verhinderen. Pier was er zelf heel kort over toen oom Wietse er voorzichtig over begon. 'Ik ga naar heit,' zei hij.

Een paar dagen voor kerstmis reisde Pier terug. Ondanks alle goede zorgen van oom en tante verliet hij Rotterdam zonder spijt. Hij merkte niet eens hoe bedroefd zijn tante was, die hem naar de trein bracht en

voor wie daarna weer het lege huis wachtte.

Pier werd al een ervaren reiziger Hij had geen moeite met overstappen, kende de stations waar de trein stopte, wist hoelang de reis duurde.

Naarmate hij dichter bij Leeuwarden kwam en meer Fries hoorde werd hij steeds blijer. Ondanks de grijze, laaghangende bewolking leek het land zoveel ruimer en vriendelijker. Het was alsof de bomen, de boerderijen, de stations riepen: ‘Welkom thuis Pier’.

Zijn moeder was weer ziek. Hij wist het uit brieven. Toch mocht hij meteen naar haar toe, beppe leek wel wat vriendelijker dan tevoren.

Aukje zag haar jongen wat stilletjes binnenkomen en ze kuste hem hartelijk. Er was niemand anders bij en Pier huilde, waardoor zijn moeder ook huilde en ze tenslotte samen lachten.

Aukje trok haar jongen naast zich op het hoge bed. Hij zat op de gehaakte beddesprei. Samen leunden ze tegen de kussens. Aukje hield haar arm om Piers schouders.

‘Zo is het alweer bijna Kerstmis, Pier.’

‘Heeft heit ook Kerstmis, mem?’

‘Vast wel, alleen is het daar wel anders.’

‘Heit heeft vast wel sneeuw op Kerstmis.’

‘Meer sneeuw dan geld zou ik zo denken.’

‘Als we rijk waren, gingen we dan meteen naar Canada, mem?’

‘Vast wel, jongen, met een hele luxe boot.’

‘Is tante Jeanette rijk?’

‘Dat weet ik niet, hoezo?’

‘We zijn op bezoek geweest in een heel groot huis. Daar woont de moeder van tante Jeanette. Ze hebben een tuinman en een dienstbode.’

‘Daar heb je niets over geschreven.’

‘Het is alweer een hele tijd geleden, nog voor het grote feest. Het was een warme dag. We zaten op heel dunne stoeltjes in een grote tuin en ik kreeg limonade. En weet je wat er inzat, mem? IJs, een dikke klont ijs.’ Pier keek opzij naar zijn moeder of ze verbaasd was.

‘Had het 's nachts gevroren?’ vroeg ze.

‘Nee, dat hebben ze in lange blokken in een witte kast en telkens als ze een koud glaasje limonade willen hebben nemen ze een stukje.’

Aukje was echt verbaasd. Zoiets had ze nog nooit gehoord.

‘En ze hebben er hele dikke kleden op de vloer, mem, zo zacht.’

‘Was de vader van tante Jeanette er niet?’

‘Nee, die was aan het werk. Hij werkt op een fabriek, geloof ik.’

Aukje knikte. Ze wist dat Jeanette de enige dochter was van een

fabrikant. Haar ouders hadden zich fel verzet tegen het huwelijk van hun dochter met een onderwijzer. Ze zuchtte, het was ook overal hetzelfde, de mensen vonden een ander altijd te min.

'Wil mem mijn zegels eens zien?'

Pier wipte van het bed af en pakte de sluitzegels die hij gespaard had. Samen bewonderden ze de mooie plaatjes en mem had in die maanden ook haar best gedaan, ze had wel dertig nieuwe zegels voor Pier. Wat een geluk dat Jan ze niet spaarde.

'En waar is je viool nu Pier?'

'Die moest ik teruggeven mem, die was maar geleend.'

'Meester is hier geweest, hij zegt, dat je bij hem mag studeren.'

'Heeft meester een viool?'

'Ja, jongen, je moet er maar vlug eens heen.'

Het was even stil. Ze luisterden allebei naar de geluiden van de boerderij. De koeien op de stal, geluiden uit de keuken en de wind in de bomen om het huis. Er was een rust en vertrouwelijkheid tussen hen, die geen woorden nodig had.

'En wil Pier nu meester worden?' Aukje vroeg het voorzichtig, bevreesd voor het antwoord.

'Nee, mem, ik wil naar heit', zei Pier zonder aarzelen.

'Dan is het goed jongen,' zei Aukje opgelucht. 'We gaan allemaal naar heit toe, niet?'

'Zo gebeurt 't en niet anders,' zei Pier op de onverzettelijke toon van zijn pake, de oude man precies imiterend. Ze lachten er allebei om, twee stoute kinderen die de gek steken met een strenge meester.

Het leven ging weer zijn gewone gangetje. Pier ontliep zijn pake zoveel mogelijk en pake bemoeide zich niet met hem. De oude man leek wel iets minder bars, misschien omdat hij spijt had van zijn ruwe optreden tegen Pier, misschien omdat hij zich minder sterk, minder gezond voelde. Aan tafel bespraken de grote mensen vaak de ervaringen van de nieuwe buurman, die dan toch maar zo verstandig geweest was terug te komen.

Oom Tjalling zei: 'Pier kan maar beter meester worden dan te emigreren, niet Pier?'

'Ik ga naar Canada,' zei Pier koppig, 'We gaan allemaal naar Canada.'

Oom Tjalling plaagde hem er wat mee. 'Je kunt toch veel beter schoolmeester zijn dan boer in Canada?'

'Als ik schoolmeester wil worden, leer ik er in Canada wel voor,' zei Pier en dit keer liet men het er bij.

Het onderwerp kwam echter steeds terug in de gesprekken. Het was

een van die zeldzame punten waarover alle Atema's behalve Aukje het eens schenen te zijn. Pier was als een pion op een schaakbord waar gespeeld werd met de emigratieplannen van Abe en zijn gezin als inzet.

Jan was helemaal aan de Atema-kant gekomen. Hij wilde veel liever in Friesland blijven dan emigreren. Aukje was te zwak om zich tegen de druk van haar familie te verweren en zweeg meestal. Ze bleef trouw aan Abe en zijn plannen, zonder het juiste weerwoord te hebben tegen haar moeder en haar broer. Pier was een steun voor haar. Hij bleef onverzettelijk trouw aan zijn vader en het vreemde was, dat de koppige Atema's zijn onverzettelijkheid accepteerden en er op het laatst het zwijgen toe deden.

Pier was veel zelfstandiger geworden en zijn grootouders ontzagen hem wat meer. Ze verzetten zich er niet tegen dat hij elke dag bij meester De Jong viool ging spelen.

De meester leerde hem beter notenlezen. In het spelen was Pier eigenlijk al verder dan meester die er nooit veel aardigheid in had gehad.

Pier mocht de viool zelfs wel meenemen naar huis, maar hij nam die gunst niet aan, onzeker of zijn pake niet op een kwade dag het spelen zou verbieden en ook om de gezelligheid bij meester thuis niet te hoeven missen.

In die sombere winter, die nog zoveel verdrietige dingen zou brengen, was de hartelijkheid van meester en zijn vrouw een onmisbaar tegenwicht voor de grafkeldersfeer van Atemastate.

Pier zat elke dag minstens een uur bij zijn moeder, las haar voor, vertelde over school of zat zomaar stilletjes aan haar bed. Het waren voor Aukje de mooiste uren. Haar kwaal wilde maar niet beteren.

De dokter kwam tweemaal in de week. Hij beklopte haar en luisterde met de stethoscoop. ‘Als het voorjaar komt wordt het wel weer beter,’ zei hij opgewekt. ‘Je hebt meer zon nodig.’

‘Kan ik wel op reis straks?’ Aukje vroeg het zachtjes, bevreesd voor het antwoord.

De dokter zei geen ja en geen nee. ‘We zullen zien. Ik zal een nieuwe hoestdrank voor je maken. Als dan straks de dagen wat langer worden, komt het allemaal wel goed. Als je eenmaal in Canada bent heb je nergens meer last van. De lucht is daar zo zuiver.’

Aukje knikte. Als dokter het zei zou het wel zo wezen.

Tegen beppe zei hij heel andere dingen. ‘Het gaat niet goed, Abe kan beter terugkomen.’

‘Dan zal zij het hem moeten vragen,’ zei de oude vrouw.

‘Dat kunnen we niet doen,’ meende de dokter, ‘ze zou dan moeten weten hoe ernstig ze er aan toe is en als ze dat beseft en de moed opgeeft haalt ze het voorjaar niet.’

Beppe verbeet haar ontroering.

Ze schreef geen brief, die emigratie was niet haar idee.

Hoofdstuk 14

In de dagen tussen kerst en nieuwjaar, als de tijd lijkt stil te staan, aarzelend tussen het oude dat voorbij is en het nieuwe dat nog moet beginnen, in die periode bezorgde de postbode een brief van Abe. Een lange brief.

Aukje las en herlas hem, gesteund in de kussens.

Na de eerste bladzijden waarop hij nog eens schreef wat ze al wist over de verbrande molen en zijn gedwongen overwintering bij de vriendelijke oude mensen vervolgde hij:

> Père en mère Vassal zijn erg goed voor me. Père en mère dat betekent hier zoveel als heit en mem. Het is jammer dat er niets verdiend kan worden deze winter. Ik weet niet hoe ik genoeg geld bijeen moet krijgen om jullie in het voorjaar over te laten komen. Misschien lukt het nog aan het werk te komen als de ergste kou voorbij is, dat moeten we maar afwachten.
> De sneeuw ligt overal heel hoog. Mijn dagelijks werk is hout hakken voor de kachel en voor de beesten zorgen. Ze hebben vier koeien en twee geiten en dan nog drie varkens, die binnenkort geslacht moeten worden, want er is niet genoeg voer. Père Vassal kan niet veel meer, hij is twee jaar geleden met een arreslee van een steile helling gevallen en sinds die tijd heeft hij een stijve arm en een half verlamd been, hij loopt met een kruk.
> Af en toe ga ik met het paard en de slee naar de stad. Dat levert me altijd wel wat op. Voor de paar boerderijen hier in de buurt haal ik ook boodschappen en dan betalen ze je een halve dollar. Vraag niet hoe ik het doe. Frans blijft een moeilijke taal, meestal laat ik de bestelling opschrijven en toon dan het briefje in de winkel. Toch leer ik telkens meer woorden en zinnen.
> Ik ben ook kiezentrekker. Zoals je weet heb ik een kiezentang gekocht in Leeuwarden. Nu was ik laatst bij wat ik maar zal noemen één van de buren, dat is wel een afstand als van ons naar het station, maar dat tel je hier niet. De boer had kiespijn, hij zat met een dikke doek om en ze gaven hem allerlei kruidendrankjes. Ik zeg: ‘Wat is er te redden’? Ja, op zijn Frans dan, en zij zeggen: ‘De boer heeft zo'n kiespijn, al drie dagen’.
> Ik had gelukkig mijn tang bij me, dus ik zeg: ‘Is 't anders niet, doe de mond maar open man en laat maar eens zien’.
> Grootspraak eigenlijk. Ik had nog nooit een kies getrokken.

Wat stonk die kerel, van al dat knoflook en zulk spul, daar zijn ze hier toch zo gek mee. Ik zag de boosdoener meteen zitten, zette mijn tang er stevig op en voor hij tijd had om te gillen had ik hem eruit. Je had ze moeten zien kijken. Een paar dagen geleden kwam die boer apart naar me toe en hij gaf me een dollar. ‘En nog wel bedankt,’ zei hij. Op die manier wil ik er nog wel een paar van hun kiespijn afhelpen, dan brengt dat tangetje zijn geld wel op.
Ook met de jacht is er nog wel iets te verdienen. Voor een gaaf velletje van een muskusrat krijg je al gauw zo'n vijfentachtig cent en voor wezels een dollar. Bevers brengen meer op, maar die heb ik nog niet kunnen vangen. Ze hebben me hier gezegd, dat je op moet passen in het bos, want je verdwaalt zo. Met een scherpe bijl hak ik tekens in de bomen om zo de weg terug te kunnen vinden. Toch liep het laatst bijna slecht met me af. Ik was wat verder weg dan gewoonlijk, het was mooi weer, wel koud, het is hier veel kouder dan bij ons, maar helder en er leek geen gevaar voor een wat langere tocht.
Je loopt hier in de sneeuw op een soort grote mattenkloppers, die je onder je schoenen bindt, dan zak je niet zo diep weg. Plotseling betrok de lucht en het begon te sneeuwen, het sneeuwde zo hard, dat ik de tekens in de bomen niet meer zag. Ik zag eigenlijk helemaal niets meer. Ze hebben hier altijd van die griezelverhalen over mensen die in het bos in een rondje blijven lopen en die in het voorjaar daarna pas als afgekloven botjes gevonden worden. Ik dacht: ‘Daar ga je, Abe’.
De ellende is dat je in zo'n bos het slechte weer niet aan ziet komen en dat je geen enkel punt hebt om de weg te vinden als je er eenmaal in zit. Ik was vast van plan rustig rechtdoor te blijven lopen. Je moet niet stil blijven staan, want dan kun je doodvriezen. Ik heb nu wel goede winterkleding, veel bont, goede laarzen, maar tegen deze kou is niets bestand.
Na ruim een uur herkende ik een bepaalde plek.
Het was het punt waar ik stond toen de sneeuwstorm begon! Ik had dus toch in een kringetje gelopen.
Het werd al donker en ik kreeg het werkelijk benauwd.
Laat er nu net op dat moment een kerel uit het niets voor me opdoemen, eerst leek het meer op een bewegende sneeuwpop dan op een mens. Hij kwam recht op me toe en lachte onder zijn bontmuts, het was een Indiaan! Na alles wat ik hier gehoord heb kun je je voorstellen dat ik die snuiters liever niet tegen kom. Deze

> was heel rustig en vriendelijk, hij vroeg waar ik heen wilde en beduidde me dat ik hem moest volgen. Ik dacht nog: straks eindig ik in een of ander Indianendorp aan de martelpaal of in de soep, maar ik had niet veel keuze. We zijn niet in een Indianendorp geweest en père Vassal heeft me later verteld dat de Indianen hier niet op de Indianen uit de jongensboeken lijken, ze zijn meestal vriendelijk, al is dat vroeger wel anders geweest. 'Mijn' Indiaan leverde me netjes bij het huis van père en mère Vassal af. Hij wilde niets van me aannemen, zelfs niet toen ik hem een paar mooie velletjes aanbood, die bij elkaar toch wel een paar dollar waard waren. Hij was verdwenen eer ik de deur geopend had.
> Het is een goede les geweest, ik ga niet meer zo ver het bos in. Ik denk dat ik maar liever wat bij de huizen langs ga zwerven, als er dan ergens een zit te kermen van de kiespijn, rollen de dollars je als rotte kiezen in de hand.

Aukje las de hele brief aan haar jongens voor. Pier wilde het elke dag wel horen, hij kende hem haast uit zijn hoofd en schepte op bij vriendjes in het dorp over de avonturen van zijn vader in Canada. Hij vertelde het zelfs allemaal aan Beike, tijdens een wandeling langs de vaart. De hond scheen het een mooi verhaal te vinden.

Tijdens die wandeling kwam Pier ook Bouke van Antje Luizekop weer tegen. De jongen zag er uit of hij geslagen was. Hij mompelde maar steeds: 'En nou vertel ik het aan mijn moeder'. Hij groette Pier niet, die een stapje op zij deed. Bouke was nog maar net voorbij toen Pier zijn oom Tjalling aan zag komen.

Pier zei Beike zich koest te houden en verborg zich zo goed mogelijk achter een wilgeboom. Het was niet duidelijk of oom Tjalling hem echt niet zag of maar deed alsof. Zonder pet, de haren wild om het hoofd waaiend beende zijn oom hem met grote stappen voorbij, Bouke achterna, die hij inhaalde en waarmee een voor Pier onverstaanbaar twistgesprek werd gevoerd.

Misschien had oom Tjalling Bouke verboden op het land te lopen en was zijn pet afgevallen toen hij de jongen wegjoeg. Het vreemde voorval van die zomer kwam hem ook in gedachten, maar hij zag geen verband.

Het leven ging zijn gewone gangetje. Het dagelijks ritme van het werk op de boerderij, de gewone dingen. Zo werd het oudejaarsavond, zo werd het nieuwjaar.

De kranten brachten het nieuws van alledag, een dorp dat feest

vierde om de komst van elektrisch licht, een ander dorp waar de gemeenteraad aandrong op de spoedige ingebruikneming van die moderne vinding elektriciteit. Een paard op hol geslagen, een bakkersstaking in Den Haag en een heer in Frankrijk die een overdekte fiets uitvond.

Voor iedereen een wat saaie tijd behalve voor Tjalling Atema. Hij leefde onder bijna ondraaglijke spanning. Niemand wist van zijn ontmoetingen met de uitdagende, brutale en toch ook weer aanhankelijke Bouke. De jongen tiranniseerde hem en liet hem in duizend angsten leven en toch verlangde hij naar hem met een hartstocht die hij nooit tevoren gekend had. Met zijn negenendertig jaren was de stille boerenzoon overgeleverd aan de grillen van een kleine jongen.

Telkens weer riskeerde Tjalling een ontmoeting, ontmoetingen die hij vreesde en waar hij niet buiten kon. De dreiging van ontdekking, van de wraak van het dorp, van de woede van zijn ouders, dit alles overheerste Tjallings dagen in die rampzalige januarimaand van 1914. Hij had al eens geprobeerd Bouke als knechtje op de boerderij geplaatst te krijgen. Zijn vader had er slechts schamper op gereageerd, wat moesten ze met die luizebos? Ze hadden Jan toch zeker als 'lytsfeint'.*)

Op 10 januari vroor het licht. Het was zaterdag. De zondag bracht een dunne ijslaag, door allen nauwlettend gadegeslagen en zorgvuldig bewaakt. Op zondag zou er niemand varen en wie ooit op die gedachte gekomen zou zijn, had bij elk dorp een regen van stenen naar zijn hoofd kunnen krijgen.

Friesland maakte zich op voor de gezamenlijk te vieren, heilige ijstijd. In Leeuwarden bogen zich de hoge heren van gedeputeerde staten over deze hoogst belangrijke zaak: de toestand van het ijs.

Voor de gehele komende vorstperiode (indien men het geluk mocht hebben, dat de winter echt doorzette) werd de vaart op alle kanalen en sloten verboden.

De kranten hadden ijsberichten uit alle delen van de provincie, wakken werden duidelijk gemarkeerd, routes voorbereid en uitgezet en de eerste kortebaanwedstrijden vonden plaats, voorlopig nog met bescheiden prijzen van vijf tot vijftien gulden.

Heel deze ongeorganiseerde perfecte organisatie, bestaande uit en gedreven door de duizenden in hun dorpen en steden kwam in werking. Friesland beleefde weer een glorieuze winter. Overal roffelde de trom om de deelnemers aan de hardrijderijen bijeen te roepen, de

*) Jongste knecht.

prijzen voor de grote wedstrijden, waar de bekende namen aantraden, liepen tot kapitale bedragen als honderdenvijftig gulden voor de winnaar en honderd voor nummer twee, terwijl nummer drie altijd nog met vijftig gulden huiswaarts trok. In hun lange onderbroeken joegen de mannen over de baan op Friese doorlopertjes met een korte driftige slag. De namen van de winnaars sprak men met eerbied uit, eenvoudige arbeiders groeiden voor korte tijd uit tot volkshelden.

Dat in Davos na twintig jaar het wereldrecord van Jaap Eden op de tienduizend meter werd verbeterd door Oscar Matthiessen achtte men minder belangrijk. De aandacht richtte zich op Friesland en de Friese rijders.

In het eigen dorp was er voor Pier ook genoeg te beleven. Dagelijks waren de schoolkinderen op het ijs te vinden, voor en na schooltijd en op alle vrije dagen. Ze maakten tochtjes, één keer met meester zelfs een rit langs vijf dorpen, waarbij de meester alle zeven jongens, die met hem meegegaan waren warme anijsmelk gaf.

Pier kwam zo van het ijs bij Aukje. Zij profiteerde ook van het mooie winterweer. Warm ingepakt, met twee hete kruiken, lag ze bij het open raam en genoot van de heldere vrieslucht. Pier hield zijn wanten en zijn jas aan, want hier binnen vroor het net zo hard als buiten.

‘Wij zijn tot vlak bij Bolsward geweest, mem. Meester kan zo goed schaatsen. Hij gaat 't hardst van allemaal. En in Hichtum hebben we een beker anijsmelk gekregen, de meester betaalde. Zo'n hele grote beker, mem. We mochten er zelf suiker bij doen.’

‘Dat was wel lekker zeker.’

‘Nou.’ Pier keek alsof hij het nog proefde. ‘En toen zijn we voor de wind naar huis gekomen. Allemaal achter elkaar. Meester voorop.’

‘Ben je niet moe?’

‘Helemaal niet. Ik kan de elfstedentocht wel rijden. Zou er een elfstedentocht komen, mem?’

‘Dat weet ik niet jongen. Het ijs is nog niet sterk genoeg denk ik.’

‘Vast wel, het is heel dik.’

Zo praatten ze verder, over het ijs, over verre tochten die Pier zou maken als hij groter was. De tijd ging ongemerkt voorbij.

Beppe kwam ook in de ziekenkamer. Ze had een bord soep voor Aukje. Ze deed haar dochter een dikke wollen doek om en hielp haar rechtop in de kussens. Pier hoefde niet meteen weg.

Toen de soep op was moest Aukje rusten. Beppe stopte haar in en samen met zijn grootmoeder verliet Pier de kamer.

Tjalling hield zich wat afzijdig van de ijspret in het dorp. Hij maakte

lange tochten in het verlaten land. Hij streed de strijd met zichzelf in de kou en de eenzaamheid op het harde ijs. Geheel in het zwart gekleed joeg hij grimmig voort naar een onbekend doel.

Zo kwam het dat hij pas op de avond van de zeventiende januari hoorde van het ongeluk dat Bouke die ochtend was overkomen. Tjalling was al terug op Atemastate toen zijn moeder het hem terloops meedeelde: 'Die jongen van Antje Luizekop is onder het ijs geraakt vanochtend.'

'Bouke?' vroeg Tjalling. Gelukkig was Beppe te druk bezig om zich te verbazen over de heftigheid van die vraag.

'Is hij dood?'

'Nee, ze hebben hem thuisgebracht, zei Pier.' Ze liep door naar de kamer van Aukje.

Tjalling bleef achter in de grote keuken. Wat moest hij doen? Er heen gaan? Dat zou opvallen, hij had daar niets te maken. Hij kon geen enkele aannemelijke reden bedenken om zijn belangstelling te verklaren voor een kleine jongen, die onder het ijs was geraakt en nu misschien alleen een koutje had gevat.

Later op de avond probeerde hij zo ongeïnteresseerd mogelijk Pier uit te horen. Hij werd er niet veel wijzer van, alleen hoorde hij dat Bouke wel erg ziek zou zijn want dokter was al drie keer bij hem geweest die dag.

Tegen negenen zei Tjalling dat hij naar de herberg ging, om zich te laten scheren. In een smal straatje achter het café woonde Bouke. Tjalling hield het tot half tien uit bij de zwetsende en drinkende kerels. Hij was inmiddels geschoren door de caféhouder-barbier en hij had twee borrels gedronken.

Onder het voorwendsel dat een lange tocht slaperig maakt verliet hij de rokerige gelagkamer met de luide mannen. In het steegje naast de herberg werd hij onweerstaanbaar naar het huis van Bouke getrokken. Hij had er nog nooit een voet over de drempel gezet.

Er was nog licht. Hij stapte door de achterdeur de verwaarloosde woning binnen. Antje zat bij de bedstede, vier meisjes, jonger dan Bouke, kropen nog rond of zaten stil aan tafel. Niemand scheen verbaasd over zijn komst.

De kinderen waren wel gewend, dat er steeds andere mannen over de vloer kwamen en Antje keek alleen maar dof en moegehuild naar haar enige jongen, koortsig tussen de groezelige lakens.

Tjalling vroeg hoe het er mee ging. Ze haalde de schouders op. 'De dokter zegt niets, morgen misschien, zegt-ie.'

Bouke bewoog, opende de ogen, herkende Tjalling en glimlachte,

tot een scherpe hoest zijn gezicht van pijn deed vertrekken in een angstige grimas.

Onhandig probeerde Tjalling hem op de rug te kloppen, schikte toen de lakens en wist met zijn houding geen raad. Hij gaf Antje geld. ‘Koop wat je nodig hebt voor hem,’ zei hij en verliet met grote stappen het lage huisje.

De volgende dag was het zondag.

Het ging niet goed met Bouke. Pier vertelde, dat het longontsteking was. Hij had het gehoord van de jongens op het ijs. Tjalling bleef wat rond de boerderij scharrelen, kwam de hele dag niet in het dorp en schaatste niet.

Het werd een week vol martelende onzekerheid. Uiterlijk merkte men niets aan Tjalling, hoogstens dat hij nog stiller was dan anders.

Precies een week na het ongeluk ging hij weer naar de barbier.

Het was er vol. Dat was gunstig voor de kastelein, die op zaterdag als barbier optrad. Zijn vrouw stond aan de tapkast, terwijl hij met vaardige hand de mannen een baard van een week afschoor.

Tjalling voegde zich bij het groepje aan de tapkast. Ze wisselden wat algemeenheden uit, het weer, het ijs.

‘Bouke van Antje Luizebos is dood,’ zei een van de mannen.

Het werd Tjalling zwart voor de ogen. Hij klemde zich vast aan de toog.

‘Het is zonde, zo'n kleine jongen,’ zei een ander.

‘Ja 't is wel jammer,’ zei de eerste man. ‘Zijn vader zal wel niet op de begrafenis zijn.’ De mannen lachten.

‘Als Antje al weet wie de vader is,’ zei er een.

Tjalling zweeg. ‘Bouke, Bouke,’ ging het door hem heen. ‘Waarom heb ik je niet meer liefgehad. Waarom moest je zo zonder mij doodgaan.’ Hij liet zich scheren. Uiterlijk onbewogen. Zwijgend verliet hij de herberg.

Het was gemeen koud, een snijdende wind.

Hij ging niet meer naar Antje. Met de wind in de rug stapte hij terug naar de boerderij, terwijl de tranen hem over de wangen stroomden. Hij liep meteen door naar de zolder, wierp zich op zijn bed en huilde zoals hij in zijn leven nog niet gehuild had.

De volgende dag werkte hij als een bezetene in de stallen en op de hooizolder, zich er niets van aantrekkend dat het zondag was. Laat in de middag pakte hij zijn schaatsen en liep dwars over het land naar de trekvaart.

Er zat ander weer in de lucht. Donkere wolken pakten zich samen en eer hij een uur onderweg was begon het te sneeuwen. Sneeuw

overgaande in natte sneeuw en later zelfs regen. Toen was het al vrijwel donker.

Tjalling trok zich er niets van aan, hij reed maar door, met krachtige slagen over de brede vaart het lege land in. Een oude boer zou later zeggen hem nog gezien te hebben. Hij riep hem toe terug te gaan, omdat het te donker was en het weer te slecht. Tjalling hoorde het niet of luisterde niet.

Hij kwam die avond niet thuis.

Pake en beppe wachtten, eerst geërgerd, daarna ongerust. Niet wetend wat er van te denken gingen ze uiteindelijk maar naar bed, steeds luisterend naar bekende voetstappen, die niet kwamen.

De volgende ochtend vond een visser hem.

Een zwarte vlek onder het melkwitte ijs.

In de stromende regen droegen ze zijn lichaam de boerderij in.

Terwijl in het dorp de klokken luidden voor de kleine Bouke begon op Atemastate de traditioneel bepaalde reeks handelingen, die sinds mensenheugenis een sterfgeval begeleiden. De dode werd afgelegd, gekist en opgebaard, dorpelingen en verwanten het overlijden aangezegd, een graf gedolven in de onwillige aarde.

Op de dag van de begrafenis bleef Pier bij zijn moeder.

Jan liep mee in de stoet. Een jongen van twaalf hoorde zijn plaats in te nemen in de rij der mannen.

Om tien uur in de ochtend droegen zes mannen de kist het huis uit door de brede voordeur, die alleen opengaat bij trouwen en begraven.

Op een eenvoudige boerenwagen, met de dragers aan weerskanten en de familie er achter, ging het daarna naar het kerkhof.

Terwijl men daar driemaal rond de kerk liep zat Pier bij Aukje. Ze huilde. Het klokgelui was tot hier te horen. Trage, sombere klanken.

Aukje sloot haar ogen en zag voor zich wat er daar gebeurde op het kerkhof. De dominee die gebeden zei, de kist, die langzaam aan dikke touwen in de kuil zakte, de doffe klank van scheppen aarde op de kist. Haar broer, de oudste, vijf jaar ouder, een vreemde. Ze had hem nooit echt gekend. Wie had Tjalling gekend? Zijn ouders niet. Was er ooit een vrouw in zijn leven geweest? Aukje wist het niet. Vluchtige vrijages in zijn jeugd misschien. Er was nooit een meisje meegekomen naar Atemastate.

‘Heit en mem treffen het niet met hun kinderen,’ dacht Aukje. ‘De oudste ongetrouwd gestorven, de jongste buiten Friesland en de middelste trouwt met de man die zij niet willen.’ Ze huilde niet meer, voelde zich heel kalm. Het moest zo wezen.

‘Is oom Tjalling nu in de hemel, mem?’

‘Dat zou ik wel denken Pier. Hij heeft nog nooit iemand kwaad gedaan.’

‘En Bouke?’

‘Bouke ook, hij was nog zo jong.’

‘Dan komen ze elkaar daar weer tegen.’ Pier vertelde over het vreemde gesprek dat hij afgeluisterd had een paar maanden geleden. ‘Kende oom Tjalling Bouke, mem?’

‘Iedereen kende Bouke toch jongen.’

‘Ja dat is wel zo, maar ze deden zo vreemd tegen elkaar.’

Aukje wist niet wat ze er van denken moest. ‘Je moet hier maar niet meer over praten Pier.’

Ze zwegen.

Toen begonnen ze tegelijkertijd over Canada.

Ze lachten, fantaseerden over de toekomst. De toekomst in het nieuwe land.

De terugkeer van de familie onderbrak dit gesprek.

Pier moest ook in de grote kamer komen, waar het begrafenismaal klaar stond. Hij zat er onwennig tussen. Er was soep en er waren broodjes. Pier liet het zich goed smaken. Voor zover de plechtigheid van de bijeenkomst het toeliet nam hij het er van.

Spoedig was het trouwens niet meer zo plechtig. Het waren vooral de verre familieleden, die het eerst hun stem wat luider verhieven dan de bescheiden, gedempte toon van het begin.

Pake zat er stil bij, beppe huilde nog steeds en tante Jeanette ook.

Men schonk brandewijn en de tongen raakten goed los. Pake wilde niet dat het iemand aan iets zou ontbreken bij een begrafenis op Atemastate. Wat er in hem omging wist niemand. Beppe zat links van hem en hij had Jan aan zijn rechterhand gezet, de kleinzoon die zijn kroonprins zou zijn. Het was het enige wat die dag gebeurde in strijd met de traditie, die aan een ouder familielid die plaats zou hebben toegewezen.

In de middag ging iedereen weg.

Alleen oom Wietse en tante Jeanette bleven tot de volgende ochtend. Ze hadden een lang gesprek met Aukje over Pier. Wat er besproken werd wist Pier niet, wel had hij al tevoren gezegd: ‘Mem, ik wil niet meer naar Rotterdam.’

Zijn moeder had hem over het haar gestreken en hem gerustgesteld. Hij hoefde niet weg, er was hier plaats voor hem.

Die week nam beppe een vel papier, een pen en een potje inkt en schreef een brief naar Canada.

Rustig, met duidelijke, krachtige letters schreef ze:

> ‘Abe, het gaat niet goed met je vrouw. Ze is nog steeds ziek en dokter weet er ook geen raad mee. Hij zegt dat het op de longen zit, meer niet. Aukje heeft je gister geschreven en je weet dus dat onze Tjalling verdronken is, wat ze je verder schrijft weet ik niet.’

Ze aarzelde, haar hand stokte boven het papier. Toen doopte ze resoluut in en schreef:

> ‘Heit en ik hebben er veel weet van dat Tjalling zo jong omgekomen is. Ik wens het je niet toe, dat je zo je kinderen weg moet brengen. Het is hier nu zo gesteld, dat ik je vraag terug te komen. Je kunt je boerderij weer krijgen in mei. Jan kan de plaats hier hebben als hij er de leeftijd voor heeft. Ik vraag het je voor je vrouw en je kinderen, jullie toekomst ligt hier.’

Ze sloot de brief af en schreef met duidelijke letters het adres.

Hoofdstuk 15

Begin februari kreeg Abe op het postkantoor in Drummondville, waar hij gewoontegetrouw zijn bezoek aan de stad afsloot, twee brieven: één van Aukje, één van zijn schoonmoeder.

Met de brieven ging hij op een omgekeerd tonnetje zitten, in een hoek van het kleine, houten postkantoor, een kamer eigenlijk, door een houten wand met een deur en één loket verdeeld in een ruimte voor kantoor en voor publiek.

Hij las eerst de brief van Aukje.

Ze schreef over de dood van Tjalling. De mededeling, meer niet.

> ‘Tjalling is bij het schaatsenrijden onder het ijs geraakt. We weten niet hoe het gebeurd is, er was niemand bij. Hij is zondag nog laat in de middag weggegaan en niet teruggekomen. Ze vonden hem op maandagochtend. Ik ben niet naar de begrafenis geweest, want ik mag nog niet van bed van de dokter. Pier bleef bij me, hij zorgt goed voor me, het is een lieve jongen. Wietse wilde hem wel in Rotterdam hebben, om hem dan later voor onderwijzer te laten leren. Gelukkig wil Pier dat zelf niet. Ik kan hem niet missen. Jan werkt bij pake, hij wordt groot, je zult verbaasd zijn als je hem ziet. Pier groeit nog niet zo. Met mij gaat het steeds beter. Het heeft veertien dagen stijf gevroren en dat was goed weer voor me. Als we bij elkaar zijn in Canada zal ik nooit meer ziek zijn. De dokter zegt dat ik in het voorjaar op zal knappen. Deze zomer reizen we naar je toe.’

Abe las dit stuk van de brief wel driemaal. Tjalling dood? Hoe kon dat nu zo opeens? Een man als Tjalling kende toch alle gevaren van het ijs? De dood van een leeftijdgenoot treft altijd meer dan het sterven van een oudere. Het overlijden van oude mensen ligt in de natuur der dingen. Als men zelf nog het gevoel heeft midden in het leven te staan, komt men voor de vraag: ‘Waarom sterft die mens en mag ik doorgaan?’

Niet dat Abe bijzonder op Tjalling gesteld was geweest. Geen der familieleden van Aukje was hem dierbaar en hij wist, dat dit wederzijds was. Met gemengde gevoelens vouwde hij dan ook de brief van beppe open.

Hij schrok van wat hij daar las. Hij vergeleek beppes brief met wat Aukje schreef. Daar klopte niets van. Aukje zei dat het steeds beter met haar ging en beppe wilde hem wijs maken dat het niet goed ging.

Dat zinnetje over de boerderij, die hij terug kon krijgen, deed alle achterdocht die hij tegen de Atemafamilie had hoog oplaaien. Ze voerden weer eens iets in hun schild. Van de oude man geen woord. Wist hij er niets van? Wat wilden ze met Jan?

Hij borg de brieven weg in zijn pelsjas en verliet het postkantoortje.

Het was een stralende, winterdag. De zon deed pijn aan de ogen. In de kleine stad was het gezellig druk. Ze hadden de afgelopen week een hevige sneeuwstorm gehad, die iedereen binnen hield. Nu waren de voornaamste wegen weer begaanbaar voor sleden en velen kwamen naar de stad. Abe was met de slee en het paard van de oude Vassal. Hij had voor drie mensen inkopen gedaan. De bak van de ruime arreslee was volgeladen.

Abe voelde zich net de kerstman, zoals die hier wel op plaatjes afgebeeld stond.

Ondanks de tegenslag dit eerste jaar bij het vinden van werk had hij het naar zijn zin. Hij wilde beslist niet terug. Het mocht dan met de verdiensten niet zo goed gelopen zijn, hij had zich toch maar mooi in de kleren kunnen steken. Door de goede raad van mère Vassal had hij voor niet teveel geld de kleding kunnen kopen die je in dit klimaat nodig hebt. Wat hij aan winterkleding uit Friesland had meegebracht was volkomen onvoldoende.

Abe groette mensen die hij van gezicht kende en soms van naam en mende het paard de stad uit. Meteen buiten de paar straten van Drummondville begon het uitgestrekte bos, waar verspreid de kleine boerderijen lagen op moeizaam ontgonnen gebied. De weg was niet veel meer dan een pad tussen de bomen, stijgend, kronkelend.

Hoewel hij nog nauwelijks de taal kon spreken, nog geen jaar in het land was en geen idee had hoe hij hier een vast bestaan moest vinden, voelde Abe: dit is mijn land, hier moet ik zijn, hier moeten mijn kinderen opgroeien. Schreef Aukje niet dat de winterlucht haar zo goed deed? Hier kon ze haar hart ophalen. Hij wilde, dat hij haar nu al bij zich had. In deze zuivere lucht, op deze zonnige dag. Zelfs het dichte bos, dat hem anders zo somber maakte, leek vriendelijker in de zon.

Hij wist hoe Friesland er nu uitzag. De winterperiode voorbij, het ijs uit de sloten en vaarten en dan tot het voorjaar regen, harde wind en modder. En dan de kou, de gure, snijdende striemende wind met regenvlagen, verkilling tot op het bot.

Ondanks de veel lagere temperaturen had Abe hier minder last van de kou dan in Friesland.

Het leven was goed.

‘Laat beppe maar kletsen,’ dacht Abe hardop.

Hij leverde voor het donker werd de bestelde goederen af en kwam terug bij père en mère Vassal.

Hij verzorgde het paard, at een flink maal en sliep vroeg.

Het duurde enige tijd voor hij reageerde op de twee brieven.

Aan zijn schoonouders schreef hij een kort stijf briefje, waarin hij hen formeel condoleerde met het verlies van hun zoon en waarin hij geen twijfel liet over zijn vaste voornemen in Canada te blijven en hier een toekomst op te bouwen voor zijn vrouw en *beide* kinderen. Met opzet onderstreepte hij dat woord beide. Ze hoefden niet te denken dat hij Jan op Atemastate zou laten.

In de brief aan Aukje schreef hij:

> De winter is hier prachtig. Alles zit dik onder de sneeuw. De lucht is zo zuiver, dat je er helemaal blij van wordt. Het is een goed land. Als alles meezit zullen we hier rijk worden. Je zal merken dat de lucht hier veel gezonder is dan in Friesland.

Het was een brief die als een lentewind door de ziekenkamer in Friesland streek. Abe vertelde ook dat hij in maart en april zou gaan werken op een houtzagerij in Sorel aan de St. Laurens rivier. Daar was veel geld te verdienen en dan kon hij de tegenslag van de laatste maanden toch nog wat goedmaken. ‘Misschien ontdek ik nog een gunstige mogelijkheid voor ons vieren,’ schreef hij. ‘Mocht dat niet zo zijn dan mogen we alle vier bij père en mère Vassal wonen. Een houten huis is vlug gebouwd en met de jongens erbij kan ik in de zomer nog een stuk bos ontginnen. In ieder geval hoop ik jullie in mei of juni te zien.’

Die laatste regel was Aukjes houvast in het voorjaar van 1914. Ze knapte inderdaad op. Hoefde niet meer de hele dag op bed te liggen, kreeg andere medicijnen. Per brief informeerde ze bij Wietse op welke data er schepen naar Canada voeren.

‘Wanneer kan ik het beste reizen?’ vroeg ze aan de dokter. ‘Volgende maand al of in de zomer?’

De dokter zei daar eigenlijk niets op. Hij klopte haar bemoedigend op de schouder. ‘Je moet eerst nog wat aansterken, dan zien we wel weer verder.’

Na een periode met veel regen in maart, die in het zuiden van het land overstromingen bracht, brak het voorjaar door.

Dagen achtereen was het mooi, helder weer. De vogels jubelden de lucht vol lenteklanken en het was Aukje of ze nooit zo'n heerlijke april had beleefd.

Met een blos op de wangen liep ze om de boerderij of zat, nog warm ingepakt, in een grote stoel buiten. De mensen wuifden naar haar vanaf de weg en uit school vandaan holde Pier eerst naar huis om mem te zien en pas daarna ging hij terug naar de meester voor het vioolspel, dat hij geen dag oversloeg.

Aukje voelde zich haast schuldig om haar blijheid, om haar tintelende genot te leven, verder te mogen, terwijl in huis nog altijd de sombere herinnering hing aan het sterven van haar broer.

Terwijl ze op een dag zo buiten zat bracht de post een brief van Abe.

> Lieve Aukje.
> Ik ga morgen naar Sorel, ze vragen daar mensen in de houtzagerij. Ze betalen per uur, dus als ik veel uren kan maken kan ik er veel verdienen. Houd voor brieven maar dit adres aan, ik kom hier toch terug over een week of zes. Als er uit Sorel nieuws is schrijf ik je daar wel. Het is hier nog volop winter, het duurt nu wel wat lang. De dooi kan wel elk ogenblik inzetten, zeggen ze hier, en ik moet voor de dooi weg zijn, want anders zijn de wegen onbegaanbaar en bovendien komen de grote houtvlotten los als de rivieren ontdooien en dan begint het werk in de zagerij. Ik ben nu kerngezond en goed doorvoed. Pas goed op jezelf en de jongens, dan zien we elkaar spoedig weer.
> Abe.

Toen deze brief in Friesland aankwam was Abe al in Sorel. De houtzagerij was een groot, rommelig bedrijf. De met stoom aangedreven machines werkten dag en nacht. Op de nog overal aanwezige sneeuw kwam een laag roet. Modderige paden hield men begaanbaar door er houtschilfers op te gooien.

Abe werd te werk gesteld bij een machine waar met kruiselings gespannen kettingen de bomen van hun schors ontdaan werden. Het was allemaal naaldhout wat ze verwerkten.

De bomen dreven de gedeeltelijk ijsvrije rivier af, kwamen in brede goten bij de fabriek en zo via transportbanden, waar ze met mankracht opgehesen werden, naar de machine waar Abe werkte. Het was er de hele dag een oorverdovend lawaai. In de hal tochtte het, iedereen werd er nat en het was bitter koud. Om sneller te kunnen werken was er geen beschermkap op de machine zodat het breken van een of meer kettingen, die dan met grote kracht weggeslingerd werden, veel gevaar opleverde.

Hier werkte Abe voor vijftig dollarcent per uur. Door veel uren te maken haalde hij er vijf tot acht dollar per dag uit. Hij stond inge-

schreven bij twee ploegen en werkte zodoende soms zestien uur per dag.

Het logies voor de arbeiders bestond uit een kale loods met ijzeren bedden. Het stonk er en het werd nauwelijks schoongemaakt. Hier aten ze ook. Slecht bereide maaltijden, waarvoor een dollar vijftig per dag van het loon werd afgehouden.

Abe vermagerde zienderogen, schoor zich niet meer. Na het werk rolde hij op zijn bed en sliep.

De arbeiders kwamen uit alle windstreken. Er waren Italianen, Polen, Russen, Oostenrijkers, Engelsen en Scandinaviërs.

Meest onverschillige, drankzuchtige kerels. Er werd veel gevochten, om geld, om drank.

Abe hield zich afzijdig. Hij werkte en spaarde.

Na de wekelijkse uitbetaling, lang wachten in een rij buiten het kantoor, stopte hij zijn geld onder een binnenzool in zijn laars. De laarzen hield hij 's nachts onder zijn dekens tegen zich aangedrukt, hoe vies en nat ze ook waren.

Na een aantal weken had hij de kapitale som van tweehonderd dollar in zijn laarzen. Door de vrij slechte voeding en het veel te harde werken was hij er beroerd aan toe.

Af en toe werd het hem zwart voor de ogen en hij had moeite zijn aandacht bij het eentonige werk te houden.

Het enorme geraas van de machines verdoofde hem. Automatisch deed hij zijn werk.

De eenvoudige handelingen die hij al weken foutloos had uitgevoerd. Zijn aandacht verslapte.

Toen knapte er weer een ketting.

Hij reageerde te laat op de waarschuwende kreet van de voorman. Het zware ijzer raakte hem en hij viel met een hevig bloedende hoofdwond neer. Ze zetten meteen de machine stil en droegen hem bewusteloos weg naar het kantoor waar een verbandplaats en eerste-hulp-post was. Hij kwam pas weer bij toen hij daar verbonden werd.

Het duurde een hele tijd voor hij begreep wat er gebeurd was.

Een vriendelijke jongen verzorgde hem en zei dat hij nog geluk had gehad, als de ketting hem vol op het hoofd had geraakt was hij zeker dood geweest. Ze brachten Abe naar een kleinere barak bij de slaapzalen waar een oude, invalide man de zorg had voor zieken en gewonden. Het lag er vol.

De eerste dag sliep Abe alleen maar. Hij had nog wel het benul gehad om ondanks tegensputteren van de oude man zijn laarzen in

zijn bed te stoppen. Hij zou later dankbaar zijn voor deze voorzorg.

De tweede dag kon hij weer eten.

Toen keek hij eens wat beter om zich heen. Hij zag de andere patiënten, een treurig zootje menselijk wrakhout. Hij zag zijn kleren op de grond naast zijn bed en toen hij goed keek miste hij zijn bontmuts.

Hij vroeg er de oude naar. Die zei dat zijn muts wel zoek geraakt zou zijn bij het ongeluk. Toen Abe een paar dagen later weer op was, zag hij echter dat de oude man zijn muts had. De oude hield bij hoog en bij laag vol dat hij de muts al jaren geleden eerlijk gekocht had, maar Abe wist dat hij hem gestolen had.

Hij ging naar het kantoor om te klagen. Daar bleek niemand geïnteresseerd in zijn verhaal. Wel werd hem terloops meegedeeld dat de verzorging op wat zij de 'ziekenzaal' noemden, drie dollar per dag kostte.

Abe sliep nog één nacht bij de houtzagerij, haalde toen zijn laatste loon en vertrok. Het zuur verdiende geld zat veilig in zijn laarzen.

Dat hij zich nog zo slap voelde schreef hij toe aan de honger en voor hij Sorel verliet stapte hij een Chinees restaurant binnen en bestelde er een flinke maaltijd, zijn eerste luxe in al die weken.

Het was er druk en Abe kwam aan een tafeltje met een andere man die zich kortweg als Jack voorstelde.

Nadat beide mannen eerst de aandacht voornamelijk bij het eten hadden gehad, raakten ze in gesprek.

In moeizaam Engels vertelde Abe hoe hij aan het verband om zijn hoofd kwam. Jack zei dat er wel beter werk te vinden was in Canada.

'Waar dan wel,' vroeg Abe.

'In het westen,' zei de man. 'Daar is ruimte genoeg, je kunt er gratis land krijgen.'

'Dat heb ik vaker gehoord,' zei Abe. 'Ik heb nog nooit iemand gesproken die het echt gekregen heeft.'

'Dan spreek je nu zo iemand,' zei Jack. 'Ik heb grond in het westen, veel grond.' Hij noemde oppervlaktematen, die Abe niet zo veel zeiden.

'Ik ben hier om familie te bezoeken. Als de sneeuw wegtrekt ga ik weer naar mijn land. Je moet drie jaar achtereen minstens een half jaar op je grond wonen, je moet vijftien acres ontginnen en er een huis opzetten, dat is alles.'

Hij vertelde hoe hij jaren tevoren uit Quebec was weggetrokken, hoe hij van alles en nog wat had gedaan, tot hij op een dag hoorde dat er een stuk land vrij kwam, een 'quart section' noemde hij het.

Abe snapte langzamerhand iets meer van het systeem van landverdeling. De ‘quart section’ waar Jack het over had besloeg een stuk van een kwart vierkante mijl. Hij berekende dat het dan om ongeveer vierenzestig hectare ging.

De verdere uitleg van Jack was wat moeilijk, hij begreep er alleen uit dat een ‘quart section’ ook wel ‘homestead’ heette en dat zesendertig sections, oftewel honderdenvierenveertig homesteads, samen een township vormden.

‘Nu moet je weten,’ zei Jack, ‘dat de eerste man die op de dag dat zo'n stuk vrijkomt het kantoor van de landagent binnenstapt en het opeist, het krijgt. Ik ging al vier dagen van tevoren naar dat kantoor en wachtte tot ik mijn kans kreeg. Overdag zat ik binnen, 's nachts buiten op de stoep en dat was drie jaar geleden om deze tijd van het jaar, het vroor nog dat het kraakte.

Natuurlijk moest ik ook wel eens weg om te eten en zo. Ik moest nog twee dagen volhouden en wat denk je dat ik zie nadat ik even weg geweest was? Een andere vent op mijn plaatsje. Ik protesteerde, maar hij gaf me een grote mond en zei dat ik hem maar weg moest slaan als ik meende dat ik recht had op die plaats. Die vent was veel groter en sterker dan ik, vechten was dus zinloos. Toen heb ik een paard gehuurd en ik ben als een gek naar een vriend gereden, zo'n veertig mijl verderop. Hij wilde me helpen en kwam meteen met me mee. Nu konden we die kerel wel aan als het moest. We hebben het niet meteen op een gevecht aan laten komen, o nee.’ Jack lachte en sloeg op de tafel van pret. ‘Kijk, wat is belangrijk? Het eerste binnenkomen, nietwaar? Hoe kom je binnen? Door de deur. Wat zit er aan de deur? Een deurknop. En die moesten wij hebben. Ik ben gewoon weer in dat kantoor gaan zitten en 's avonds buiten. We hadden nog twee nachten en één dag. Mijn eten werd gebracht, daar zorgde mijn vriend voor, al liet hij zich zelf niet zien. Op de laatste dag kwam mijn vriend naar het kantoor vlak voor sluitingstijd. We deden alsof we elkaar niet kenden. Hij hield de klerk aan de praat, tot het moment waarop ze het kantoor sloten. Die andere kerel zat alweer buiten op het beste plaatsje, zeker van zijn zaak. Mijn vriend zorgde ervoor de deurknop vast te houden toen hij het kantoor uitging. Hij trok mij erbij en samen hadden we de voorste plaats. Die ander wilde ons te lijf. Hij ging tekeer als een beest, maar wij bleven waar we waren. Het werd een lange nacht, dat kan ik je verzekeren.

Toen het kantoor 's ochtends geopend werd, drongen we alle drie met zo'n kracht naar binnen, dat ik de tafel bijna omver liep. Ik was het eerst bij de klerk en ik had het land, dat dit jaar helemaal mijn

eigendom wordt, en wat heeft me dat helemaal gekost? Tien dollar en drie jaar hard werken. Heb ik gelijk of niet, als ik zeg dat je daar land voor niets krijgt?'

Abe was onder de indruk en vroeg Jack nog veel meer. Hij bood hem zelfs bier aan.

De man was onuitputtelijk in zijn raadgevingen.

Hij adviseerde hem naar Winnipeg te reizen, daar in de omgeving bij een boer te gaan werken en dan een gunstige gelegenheid af te wachten om voor zichzelf te beginnen.

Ze gingen uiteen en Abe had op de lange weg naar Drummondville heel wat om over na te denken.

Bij père en mère Vassal werd hij weer hartelijk ontvangen. Ze verzorgden hem als was hij een eigen zoon en na een paar weken was Abe weer helemaal opgeknapt.

In die tijd had zijn plan vaste vorm aangenomen. Hij wilde naar Winnipeg om daar zijn geluk te proberen, hoe vervelend het ook was om de goede vrienden hier te verlaten. Hij sprak er eerst nog niet over met de oude mensen. In een brief aan Aukje zette hij zijn plannen uiteen.

> Laat ik je eerst vertellen hoe het hier is.
> De winter is zo goed als voorbij, er ligt nog wel wat sneeuw, maar dat heeft niets meer te betekenen. Overal tapt men nu de esdoorns af. Ze slaan een soort dikke pen in de bast van de boom en langs een metalen gootje stroomt het sap in emmertjes. Het is fris, een beetje zoet water. In grote ketels wordt het ingedikt tot wat ze hier 'sirope d'érable' noemen, de heldere stroop die je bij de maaltijd toe neemt met een stuk brood. Je zult het wel zien als je in Canada komt.
> Ik kan nu ook begrijpen waarom Canada het esdoornblad als nationaal teken overal op heeft. De esdoorn geeft in het voorjaar het sein voor het nieuwe leven, de stroom helder sap uit de boom is een teken van dat nieuwe leven. Een nieuw leven, dat ook ons hier wacht.
> Ik heb in de houtzagerij wel goed verdiend, maar ik kon er niet blijven, het werk is te zwaar en te gevaarlijk en het is er smerig. Ik ben er gewond geraakt. Dat is nu helemaal genezen. Je ziet alleen nog een litteken op mijn hoofd, dat verdwijnt wel denk ik.
> Nu heb ik het volgende plan.
> Hier blijven heeft weinig zin. Er is nauwelijks genoeg geld om jullie te laten overkomen en de verdiensten blijven in dit deel van

Canada te laag. In het westen liggen de kansen beter. Daar ga ik nu heen. Het is een dure reis, maar we moeten het wagen. Ik zoek er eerst werk, zie het een zomer en een winter aan en dan komen jullie volgend voorjaar ineens naar Winnipeg naar onze eigen boerderij. Het is niet moeilijk grond te krijgen in het westen, ik heb een man gesproken die er alles van weet. Zodra ik een adres heb schrijf ik het je. Het zal een moeilijk jaar worden. Bedenk dat we nu in één jaar kunnen bereiken waar we anders meer dan tien jaar voor nodig zouden hebben. Volgend jaar, als de esdoorn weer stroomt, zien we elkaar weer.

Hoofdstuk 16

Terwijl Abe in Canada deze brief schreef, een brief die eerst nog de lange weg per schip over de oceaan moest afleggen, veranderde in Friesland de situatie sterk.

Na de hoopvolle opleving in het voorjaar werd Aukje in begin mei weer ziek. Eerst heette het dat ze een koutje gevat had en ze bleef nog vol goede moed.

Ze hoestte lelijk en de dokter begon al te praten over opname in een sanatorium. Daar wilden pake en beppe niet van horen. Toen dokter zei dat Aukje eigenlijk meer frisse lucht moest hebben en dat men dat in zo'n sanatorium kreeg door de open galerijen voor de patiënten, stapte pake naar de timmerman en liet een draaibaar houten huisje bouwen, op een luwe plaats naast de boerderij. Daar kwam Aukje met haar bed in. Pier zorgde er angstvallig voor dat de dichte achterwand van het huisje in de wind gedraaid werd zodat zijn moeder fris en toch luw lag. ‘Mem moet niet weer kou vatten,’ zei hij.

Aukje lag bleek en stil in de nieuwe serre. Het rook er naar nieuw hout en verse verf. Hoog in de kussens, de handen op de beddesprei, keek ze naar het weiland, naar het dorp. De bomen stonden fris in het blad.

Het voorjaar was overal zichtbaar en voelbaar, behalve hier bij haar. Op het tafeltje naast het bed lag haar breiwerk, ze had er al dagen niets aan gedaan. Daarnaast een boek dat Pier meegebracht had uit school. Hij las er af en toe uit voor. Een boek over kruistochten en ridders. Hij vond het prachtig. Zij had beloofd het ook te lezen, maar het lag nog open op dezelfde bladzijde als gister.

Pier, ze glimlachte, zo'n lieve jongen. Er stond een bos voorjaarsbloemen bij haar bed. Hij had ze voor haar geplukt. Anderen zouden zich op zijn leeftijd te groot voelen om bloemetjes te gaan plukken. Hij niet. Een uur nadat Aukje gezegd had: ‘Wat jammer dat ik hier vandaan zo weinig bloemen zie’, stond hij al voor haar met een dikke bos. Met haar linkerhand streelde ze de snel verleppende bloemen. Tranen welden op in haar ogen.

‘Wat nu, aan het huilen?’ Het was de dokter.

Aukje glimlachte door haar tranen heen. ‘Och ja.’

‘Je bent zeker een beetje aan het piekeren.’ De dokter voelde haar pols. ‘Niet piekeren hoor, daar word je ziek van.’

‘Ik ben al ziek,’ zei Aukje huilend.

‘Kom, kom, je komt er wel weer bovenop.’

Aukje haalde haar schouders op. ‘Als ik dat kon geloven.’

‘Je moet het geloven vrouwtje, als jij de moed opgeeft redden we het samen niet.’

‘Wat heb ik dan,’ vroeg Aukje.

De dokter aarzelde. ‘De longen zijn wat aangetast. Het duurt allemaal een beetje lang. Je moet nog wat aansterken.’

‘Is het... tering?’

In de stilte die volgde steeg jubelend een leeuwerik op in de blauwe lucht. Ver weg sloeg de torenklok.

‘Ja,’ zei de dokter, ‘je hebt een lichte graad van tuberculose.’

‘Dus ik ga dood.’

‘Ho, ho, niet zo haastig. Het is een lelijke ziekte, maar je kunt wel beter worden. Rust en weer wat op krachten komen, dan krijgen we die longen ook wel weer in orde.’

‘Ik wil leven dokter, voor Abe, voor mijn jongens. Pier en Jan zijn nog zo klein.’

‘Je zult ook leven Aukje, het komt allemaal nog best voor elkaar.’ De dokter stond op. ‘Als de zomer in het land is, is de ziekte eruit.’

Aukje glimlachte door haar tranen heen. ‘Dan kan ik in september naar Canada.’

‘Laten we het daar op houden.’

‘We hadden al haast geboekt op de boot die volgende week vaart.’

‘Misschien maar goed dat je nog even blijft. Ik voel aan mijn eksterogen dat het heel hard gaat stormen.’ De dokter legde zijn hand op haar hoofd. ‘Het is een lelijke kwaal, maar je moet volhouden. Ik zal andere poeders voor je klaar maken.’

Aukje keek argwanend. ‘Weer van die vieze?’

‘Nee, deze zijn heel lekker, dat beloof ik je.’

Aukje bleef alleen. Alleen met de bevestiging van wat ze al veel langer wist: ze had tering, tuberculose zeiden ze tegenwoordig. De kwaal veranderde er niet door. Ze wist hoeveel mensen het gehad hadden. Ze wist ook dat velen er aan gestorven waren. Toch was het anders nu ze het wist. Ze voelde zich merkwaardig rustig. De vijand was nu bij name bekend. Ze zou volhouden, ze wilde leven.

Haar vader kwam aanlopen.

Ze zag hem al van verre naderen. Hij leek veel ouder dan een jaar of een half jaar geleden. Hij kwam bij haar bed zitten. ‘De dokter is geweest?’

‘Ja, ik weet nu ook wat ik heb.’

Hij keek haar zwijgend aan.

‘Tering.’

‘Dan zal dat wel zo wezen.’

‘Maar ik *wil* beter worden.’

Hij knikte. Aukje zweeg.

Strak voor zich uitkijkend zei haar vader: ‘Als Abe terugkomt kunnen jullie je eigen boerderij terugkrijgen. Als ik er niet meer ben komen jullie hier. Later kan Jan hier boer zijn en Pier komt op jullie plaats.’

Aukje wist niet wat ze zeggen moest. ‘Maar Abe...’ stamelde ze.

‘We hebben hem dit al geschreven, maar hij heeft er niet op gereageerd. Abe is een goede boer.’ Het compliment klonk als een bevel. ‘Hij hoort hier bij jou.’ Atema stond op en liep zwijgend weg.

Hij liet zijn dochter in verwarring achter. Had dat nu niet een jaar eerder gezegd kunnen worden? Ze begreep ook wel dat de dood van Tjalling voor haar vader de zaak veranderd had. Aukje was opgegroeid met het besef dat een boerenfamilie een dynastie is, waar ieder het belang van het bedrijf dient, waar een strak geregelde erfopvolging het bedrijfsbelang veilig stelt. Ze zag de rechtlijnige logica van haar vader, die tot dit onverwachte aanbod leidde. Ze had het gevoel dat het te laat was. Vermoeid sloot ze haar ogen.

Ze sliep toen haar moeder bij haar kwam.

Beppe liet haar slapen. Ze stond altijd voor de zieke klaar, maar ze nam nooit even de tijd om rustig bij haar dochter te zitten. Aukje moet rust hebben en rust krijg je niet van teveel praten.

Praten kon Aukje gelukkig wel met de predikant.

Hij gaf haar de kans haar angst te uiten. De beklemming van de nacht, als alle geluiden vreemd, dreigend klonken. De nachten, waarin de ziekte uitzichtloos leek, waarin de twijfel groeide, of ze wel ooit in Canada zou komen. De dominee liet haar uitpraten, wees op de onzekerheid voor alle mensen over zaken van leven en dood. Hij stelde daar de oude zekerheden van het geloof tegenover. Zekerheden die generaties de kracht hebben gegeven om door te gaan ook als het allemaal uitzichtloos leek.

‘We zijn niet vaak in de kerk geweest,’ zei Aukje.

‘Dat is waar, dat is jammer, maar voor God is dat niet het enige. Je houdt zijn geboden en je bent een goede moeder voor je kinderen, dat telt ook.’

‘Abe heeft het niet zo op de kerk.’

‘Dat is mij niet ontgaan,’ zei de dominee lachend. ‘Er zijn er meer zo. Maar daarom is Abe voor mij niets minder. En voor God zijn alle mensen gelijk. Abe dient de Heer op zijn manier, misschien ontdekt hij nog eens dat onze manier ook niet zo slecht is.’

‘Als hij eens hier kon zijn en zo met ons mee zou praten,’ zuchtte Aukje. De predikant zweeg.

Aukje schudde haar hoofd: ‘Nee, dat zou 't ook niet geweest zijn. Hij moest wel doen wat hij deed. We moeten het samen zien te redden in Canada.’

‘Laten we het daar maar op houden.’ Hij bad samen met de zieke en liet haar daarna alleen.

Jan kwam niet vaak op bezoek bij zijn moeder. Hij voelde zich slecht op zijn gemak bij haar.

Hij had het meestal te druk. Over Canada praatten Aukje en hij nooit. In februari was hij dertien geworden. Na de dood van Tjalling kreeg hij steeds belangrijker werk te doen. Hij liep als pake, hij keek als pake, hij zweeg als pake.

Pier praatte wel over Canada en met hem bouwde Aukje luchtkastelen. Hij mocht de viool van meester thuis hebben en soms speelde hij voor zijn moeder. Op een dag stond pake onverwacht bij hen. Pier mocht vioolspelen op de boerderij, toch schrok hij. Aukje knikte hem aanmoedigend toe en Pier speelde verder: ‘Hoe zachtkens glijdt ons bootje.’ Aukje zong het zacht mee, denkend aan het bootje dat voor hen niet zou varen.

Pake luisterde en toen het liedje uit was zei hij: ‘Van vioolspelen geven de koeien geen melk.’ Het leek als compliment bedoeld.

Na een marktdag, nog voor Pier jarig was, kwam pake met een nieuw schetsboek uit de stad. ‘Je moet de boerderij maar eens voor pake schilderen,’ zei hij.

Voor Pier kon bedanken was zijn grootvader alweer aan het werk gegaan.

In deze situatie kwam de brief van Abe aan.

Aukje lag alleen toen de brief haar aangereikt werd door de postbode. Ze scheurde de enveloppe open en las met gretige haast. Naarmate ze verder kwam trilden haar handen. Door alle mooie woorden heen las ze maar één ding: een jaar uitstel, een jaar uitstel.

Ze was te zwak om kwaad te zijn om dit besluit dat haar beroofde van het laatste sprankje hoop. Met een helderheid en een eerlijkheid die ze zichzelf nog niet had durven toestaan, wist ze nu: ‘Ik kom hier nooit meer vandaan.’

Beppe vond haar huilend, de brief nog in de hand.

Ze vroeg wat er was.

Niet in staat iets te zeggen wees Aukje op de brief. Beppe las. Voor het eerst liet Aukje toe dat haar moeder een brief van Abe las.

Beppe was razend. Heel haar afkeer van de schoonzoon, ‘die niet

uit een goed nest kwam', van de Bakkers met hun fantasterijen, hun niet met beide benen op de grond staan, dit alles ontlaadde zich in een voor haar doen ongewoon lange stroom verwijten en verwensingen.

Gelukkig hield ze zich bij Aukje in.

Ze barstte pas los toen ze pake de brief toonde.

Hij hoorde haar aan, las ondertussen de brief en zei toen: 'Dan zal Aukje hier moeten blijven.' En hij liep weg.

Dagenlang had Aukje hevige koorts.

Beppe drong er op aan dat ze zelf zou schrijven om Abe van zijn plannen af te houden. Maar toen ze in staat was om te schrijven, schreef ze over de draaibare serre, over Pier en Jan, over de kleine dingen van alledag en pas helemaal aan het eind: 'Nu Tjalling dood is vraagt heit je om terug te komen. Je hebt daarover al een brief ontvangen, zeggen ze. Ik weet niet wat ik er van denken moet. Het liefste ben ik weer bij jou, hier of in Canada. Jij weet het beste wat er moet gebeuren. Eens zien we elkander zeker weer.'

Op het moment dat Pier deze brief postte nam Abe afscheid van zijn vrienden in Drummondville. Nog op het station gaven ze hem een feestelijke rozijnencake, spek en boter. Emile en zijn ouders en Lisa, ze waren er allemaal.

Abe wuifde uit het raampje tot de trein de bocht om ging. Hij deed het raam dicht en pakte de etenswaren bij zijn overige bagage.

In de coupé was het niet druk.

De mensen praatten wat met elkaar.

Abe keek naar buiten, naar het langs glijdend landschap van bossen en grote open vlakten. Hij zou die dag tot Montreal gaan om daar de volgende dag een trein naar Winnipeg te nemen, een reis van verscheidene dagen.

Hij had genoeg geld voor de reis, door de goede gaven van Emile en de anderen had hij voor een paar dagen eten bij zich en hij was vol goede moed voor de toekomst.

Juist het bezit van een klein beginkapitaaltje maakte hem extra spaarzaam. Hij wilde zo weinig mogelijk geld uitgeven om in het beloofde land, in het westen, des te meer over te hebben voor een goede start.

Zo kwam hij op het idee in Montreal uit te kijken naar een goedkoop adres om de nacht door te brengen. En wie zou hem dat beter kunnen vertellen dan Molly? Hij had niet veel meer aan haar gedacht sinds ze een jaar geleden uiteen gingen, maar nu hij dichter bij Montreal kwam leek het hem leuk haar nog eens te ontmoeten, voor hij de

grote reis naar het westen begon. De kans op een goedkoop onderkomen voor de nacht was een prettige bijkomstigheid.

Laat in de middag kwam hij op het grote station van Montreal aan. Voor het eerst in zijn leven was hij in zo'n grote stad. De drukte in de stationshal was overweldigend. Iedereen leek wel haast te hebben.

Hij had een papiertje met het adres van Molly in de hand en stond daar besluiteloos temidden van die jachtende mensen. Waar zou hij de weg vragen?

Midden in al die drukte werd zijn aandacht getrokken door een merkwaardig tafereel. Een man speelde harmonica, een vreemde meeslepende melodie, een straatartiest? Twee andere mannen dansten met langzame, vloeiende bewegingen, de armen op elkaars schouders, ze riepen en zongen in een onverstaanbare taal.

Abe bleef kijken. Er kwamen meer mensen bij staan.

'Grieken', zei een man naast Abe.

De mannen dansten met trage, glijdende passen rond hun koffers, het waren passagiers van een immigrantentrein. Er klonken kreten door de hoge stationshal. Twee andere mannen, ook donker met grote snorren, even armelijk gekleed als de dansers, renden naderbij, smeten hun tassen bij de andere bagage en omhelsden hun vrienden. Ze riepen luid en druk door elkaar, onverstaanbaar, onbegrijpelijk. Daar zette de accordeonspeler een nieuwe melodie in en alle vier dansten in de hal van het station ver van hun land, huilend van vreugde om het weerzien.

Abe had nog nooit zoiets gezien. De mensen bleven kijken. De mannen dansten alsof het een heilige handeling was, blijmakend en verlossend.

Een voorbijganger die maar even gekeken had wierp hen een muntje toe nadat de muziek ophield. De dansers lachten om deze vreemde hulde. Meer mensen gooiden geld toe. De accordeonspeler raapte het snel op.

Abe liep door.

Buiten vroeg hij een agent de weg. Om gemakkelijker te kunnen lopen zette hij zijn koffer in het bagagedepot en nam alleen een tas mee de stad in. Het werd een hele wandeling en het was al donker toen hij eindelijk in een somber achteraf straatje het aangegeven adres vond. Hij was doodmoe van de reis, de vele nieuwe indrukken en het lange lopen door de stad.

Hij trof alleen Jenny thuis. Zij werkte nog steeds in het ziekenhuis. Over Molly wilde ze niet veel zeggen. Ze hadden ruzie gehad, zei ze. Nee, Molly werkte niet meer in het ziekenhuis. Ze had wel een adres,

maar ze wist niet of ze daar nog was. Hij kreeg het nieuwe adres. Jenny bleef vrij snibbig, ze liet hem niet binnen. Pas toen hij weer weg zou gaan ontdooide ze een beetje. ‘Je kunt misschien beter hier blijven,’ zei ze. ‘Het is al laat en het is daar... niet zo'n goeie buurt.’

Abe dacht dat het er niet beroerder kon zijn dan deze smerige, sombere straat. Hij bedankte Jenny en liep door.

Hij was boos. Boos op Jenny, die hem zo onvriendelijk ontvangen had, boos op Molly omdat ze niet was waar hij gedacht had haar te vinden, boos op zichzelf omdat hij zo eigenwijs was nog langer naar Molly te zoeken.

Een paar maal moest hij de weg vragen.

De straten werden steeds smaller en donkerder. Straatlantaarns waren er vrijwel niet.

Hij kruiste een brede, drukke winkelstraat en dook toen een buurt in, zo grauw en goor als hij van zijn leven nog niet gezien had. Het stonk er, het was er vuil en donker.

Met moeite vond hij het huisnummer in de straat die Jenny had opgegeven. Een ijzeren trap langs de buitengevel voerde naar de voordeur die open stond. Abe klopte en riep: ‘Volk’. Hij was te gespannen om op te merken hoe gek deze plattelandsgewoonte in zo'n smerige grotestadsbuurt was.

Er kwam een grote kerel de gang in. ‘Wat moet je?’ vroeg de man.

‘Woont mejuffrouw Sparks hier?’ vroeg Abe.

‘Sparks,’ zei de man achterdochtig.

‘Molly Sparks,’ verduidelijkte Abe.

‘O Molly,’ zei de man. ‘Ja, die woont hier, zou je kunnen zeggen, maar je bent nog wat te vroeg broer, ze is nog niet klaar voor gebruik.’ Hij merkte dat Abe hem niet begreep. ‘Ze werkt niet mee,’ zei de man. ‘Kom over een paar dagen terug, dan heb ik haar wel getemd. Vroeg of laat krijg ik ze allemaal wel klein.’

Abe wist niet wat hij er van denken moest. Hij voelde zich weinig op zijn gemak, toch wilde hij niet opgeven.

‘Ik wil haar nu spreken,’ zei hij, ‘morgen reis ik verder.’

‘Dat zal niet gaan, broer,’ zei de man haast gemoedelijk. ‘Ze krabt je de ogen uit je kop. Ze is zo wild als een kat, ik kan haar zelfs niet aan.’

Abe hoorde iemand gillen achter een van de deuren. Hij zette zijn tas neer en stapte resoluut naar binnen. Ontzet bleef hij op de drempel staan.

In een kale kamer, slechts verlicht door één enkel lampje stond Molly achter de tafel met een stoelpoot dreigend opgeheven. Er was in

de kamer alleen nog een bed en verder lagen er scherven van een lampetkan en ander aardewerk.

Een ogenblik bleven ze elkaar zo aankijken.

Toen liet Molly de stoelpoot vallen en rende met een haast dierlijke vreugdekreet op Abe af. Ze omhelsde hem, klemde zich hartstochtelijk aan hem vast en fluisterde: 'Neem me mee, Abe, neem me mee, ze willen...' Ze huilde.

De stem van de man in de gang klonk achter Abe. 'Zo broer, je schijnt haar goed te kennen.'

Met Molly nog steeds dicht tegen zich aangedrukt draaide Abe zich half om en zei bits: 'Dat klopt, ik ben haar broer, ze gaat met me mee.' Het was het eerste wat hem inviel.

Hij wilde Molly meenemen naar buiten, maar de man versperde hem de uitgang. 'Ho, ho, broer, dat gaat zo maar niet. Die zus van jou heeft hier op mijn kosten gegeten, ze heeft mijn goeie meubels kapotgeslagen en ze heeft nog geen cent huur betaald.'

Abe duwde hem twee dollar in de hand, drong de verbaasde man opzij en loodste Molly het huis uit.

Met zijn tas in de ene hand en Molly aan de arm stapte hij met grote passen de grauwe achterbuurt uit.

In de drukke winkelstraat vonden ze een restaurant, waar Molly in een hoekje achteraf wat op verhaal kon komen.

Ze was nog niet in staat op enigszins samenhangende wijze te vertellen, wat er gebeurd was. Uit de wijze waarop ze het eten naar binnen schrokte viel wel op te maken dat ze in de afgelopen dagen niet veel had gehad en Abe kreeg al haast spijt van zijn twee dollar kostgeld. Tussen grote happen door zei Molly maar steeds: 'O Abe, dat jij nu net moest komen.'

Na het eten vertelde ze dat ze in het ziekenhuis ruzie had gekregen met Jenny en om een of andere reden die Abe niet begreep, was het eind van het liedje geweest, dat Molly ontslag nam of ontslagen werd, ook dat was niet duidelijk.

In ieder geval was Molly toen zelfstandig werk en een kamer gaan zoeken en ze was terecht gekomen bij de man waar Abe haar uit huis gehaald had. Hij noemde zich 'de portier' en hij bood haar heel goedkoop een kamer met volledige verzorging. Al gauw was het haar duidelijk, dat het werk waar 'de portier' het over had een bordeel was en toen ze weigerde, raakte ze in de moeilijkheden, waar Abe haar nu net uitgehaald had.

Vermoeid leunde ze tegen hem aan en streelde zijn haar. 'O Abe, wat ben jij een lieverd.'

Abe betaalde en bedacht dat hij nu in totaal al drie dollar armer was, geen onderdak had en niet wist waar hij die nacht zou slapen, terwijl hij bovendien nog lang niet van Molly af was. ‘Waar zijn je kleren,’ vroeg hij. ‘Heb je geen koffer ergens?’

‘Ik ben alles kwijt, behalve dit,’ zei Molly. Ze toonde een klein leren zakje, dat, weggestopt onder haar kleding, alle stormen had doorstaan. Ze haalde het geld eruit: tien dollar. ‘Pas jij er maar op, Abe,’ zei ze. ‘Houd er van af wat je aan onkosten voor me hebt en laat me alsjeblieft bij je mogen blijven.’

Abe vertelde, dat hij de volgende dag naar Winnipeg door wilde reizen.

Ze smeekte hem haar mee te nemen. ‘Ik zal daar werk zoeken,’ zei ze, ‘je zult daarna nooit meer last van me hebben.’

Milder gestemd doordat Molly haar eigen onkosten betaalde, waardoor hij zijn zuurverdiende geld niet aan haar hoefde op te maken, stemde Abe toe. Hij keek nog wel even bedenkelijk naar de bankbiljetten en zei: ‘Dat is niet genoeg voor de trein, je hebt nog maar zeven dollar over.’

‘Veel minder,’ zei Molly, haast weer even enthousiast als indertijd op het schip. ‘Ik moet ook nog nieuwe kleren kopen.’

Abes gezicht betrok.

‘Ik leen het geld voor de reis van je,’ stelde Molly kordaat vast, ‘en later betaal ik je alles tot op de cent terug.’ Ze kroop aanhalig tegen hem aan en zei: ‘O Abe, lieve Abe, ik zal dit nooit vergeten, al word ik honderd jaar.’ En plagend voegde ze er aan toe: ‘Pas jij maar goed op de centjes, dan hoor ik later wel wat ik betalen moet.’

Molly knapte zienderogen op. Het leek wel of het hele avontuur haar nauwelijks geraakt had. Ze troonde Abe mee naar een kledingwinkel, die nog laat op de avond open was en na langdurig loven en bieden gingen ze de winkel uit met een koffer vol kleren. Molly had geen cent meer... Abe moest de reis betalen.

Door de nu stiller wordende stad liepen ze naar het station, waar ze in de wachtkamer bleven zitten tot de ochtend. Het was er koud. Dicht tegen elkaar aan zaten ze in het donkere vertrek.

Tegen de ochtend verfristen ze zich in de toilet- en wasruimten van het station. Abe kocht een extra kaartje en noteerde zorgvuldig wat het kostte. Ze pakten hun koffers en stonden op het perron klaar voor de lange reis.

En een lange reis werd het.

Dagenlang zwoegde de trein in traag tempo door het onmetelijk grote land, door heuvelland, langs bergen en meren, onafzienbaar

groot en tenslotte in het prairiegebied, een afstand van meer dan tweeduizend kilometer.

Soms stonden ze urenlang op een station. Dat gaf dan een mooie gelegenheid voedsel te kopen voor de verdere reis. In de wagon was ook een kacheltje, waarop ze eten konden koken. De banken kon men veranderen in eenvoudige slaapplaatsen.

Het was een immigrantentrein. De medereizigers waren armelijke mensen, meest uit Italië en Polen. De maaltijden die ze klaarmaakten geurden doordringend naar het land van herkomst.

Gesprekken waren vrijwel onmogelijk omdat slechts enkelen van de immigranten een beetje Engels spraken. Ze kwamen allemaal net van de boot. Toch ontstond er door het gedwongen samenzijn in de kleine ruimte met veel mensen, kinderen en bagage een zekere huiselijke gezelligheid. Men deelde het voedsel en de tabak, leerde elkaar kaartspelletjes en zorgde voor de kinderen.

Molly maakte zich daar zeer verdienstelijk bij. Ze had soms wel vier of vijf kinderen om zich heen, die ze Engelse versjes leerde en aftelrijmpjes. Veel kinderen leerden zo tellen en kenden de dagen van de week eer de reis om was. Ze zag er in haar eenvoudige kleding lief uit en viel alleen op door heel kleine verschillen, net iets verzorgder gekleed, het haar altijd gekamd, loshangend of hoogopgestoken. De mannen bewonderden haar merkbaar, zij het op afstand, want het waren allemaal huisvaders met hun gezinnen en iedereen hield Abe en Molly voor een echtpaar.

Molly leek in haar nieuwe rol nog het meest op een dame uit de betere stand, die goed is voor eenvoudige mensen en in stilte veel sociaal werk doet, bescheiden en toch zo dat het iedereen opvalt hoe goed, eenvoudig en sociaal voelend ze is.

Abe kon geen hoogte krijgen van dit wonderlijke meisje. Na haar eerst nog wat koel behandeld te hebben gaf hij zich gewonnen. Hij kon geen hekel aan haar hebben. Ze lachten veel, praatten honderd-uit en stapten stijfgearmd over de perrons van halteplaatsen. Hij voelde zich jonger bij haar, jonger, roekelozer, onbezorgder.

Op één punt liet hij zich niet beïnvloeden: geld.

Op de stations zag Molly altijd wel iets, dat heel mooi of heel lekker was en dat wilde ze dan dolgraag kopen. Ze had echter haar laatste geld uitgegeven aan haar kleding en Abe gaf beslist geen cent meer uit dan strikt nodig was. Hij schreef alles op in een boekje, met een aparte kolom: uitgaven voor Molly. Dan kon ze het terugbetalen als ze weer wat verdiend had. Ze noemde hem de liefste vrek van de wereld en trok zich er verder niets van aan.

In Winnipeg verbleven ze een paar dagen in het opvangcentrum voor immigranten. Abe weigerde naar een hotel te gaan, wegens de hoge kosten.

Molly vond werk als winkelmeisje in een modezaak. De baas was een stille, goedaardige man. Zijn vrouw, een pinnig, uitgedroogd type, leidde het bedrijf van achter de schermen.

Abe lette er op dat Molly goed terecht kwam. Hij sprak met haar werkgever en regelde haar arbeidscontract. Van het loonvoorschot hield hij de onkosten af die hij onderweg voor haar gemaakt had.

Dit gaf aanleiding tot een fikse scene, waar Abe zich niets van aantrok. ‘Zonder mij lag je allang in de goot. Ik heb genoeg voor je gedaan. Het geld dat ik hier verdien is voor mijn gezin, jij zorgt maar voor jezelf.’

Hij zei het heel kalm, zonder te schreeuwen zoals zij gedaan had. Ze stonden in de drukke winkelstraat buiten de zaak waar ze zou gaan werken. Het was warm en stoffig, met veel lawaai van karren en auto's. Molly scheen daar weinig last van te hebben. Abe wilde weg, hij was geen man voor de stad.

Toen ze merkte dat Abe op dit punt hard en zakelijk bleef, bond Molly in. ‘Laten we niet met ruzie uit elkaar gaan, Abe,’ vleide ze. ‘We hebben nog maar één middag samen, dan zien we elkaar misschien nooit meer.’ Ze zuchtte en zei: ‘Ik zie er zo tegenop. Kan ik niet met je mee gaan? Je bent de enige die iets voor me betekent in de wereld en nu ga je weer weg.’

‘Wees maar blij, dat je hier werk hebt,’ zei Abe.

‘En als je dan weer eens iemand tegenkomt die zoveel voor je betekent, dan hoop ik voor je dat het een vrijgezel is, dan trouw je daar maar mee.’

‘O Abe, je bent harteloos,’ pruilde ze als een verwend klein kind. En meteen daarna vrolijk lachend: ‘Goed, dat doe ik, stuur me je adres maar, dan krijg je een kaart als het zover is.’

Ze wandelden door de kleurloze, saaie straten van de drukke stad. Het werd een lang afscheid, waarbij hij haar toch nog in een restaurant thee aanbood. Ze zaten in het halfdonker achter in de koele ruimte, naast elkaar op een bank aan een kale houten tafel. Ze wisten op het laatst niets meer te zeggen, als mensen voor het vertrek van de trein: één op het perron, één bij het raampje, alles is gezegd en het fluitsignaal komt nog steeds niet.

Ze kuste hem ten afscheid in dat donkere hoekje van het restaurant en zwijgend liepen ze terug naar de winkel waar ze zou werken en wonen. ‘Stuur me bericht als je weet wat je adres is,’ zei Molly zacht.

‘Dan schrijf ik je hoe het hier gaat.’

Toen Abe terugkwam in het overvolle opvangcentrum was de brief van Aukje daar, nagezonden vanuit Drummondville. Hij las de brief en begreep er uit dat ze het aan hem overliet om te beslissen. Het aanbod van zijn schoonvader leek hem ook nu zinloos. Hij was blij dat hij op de eerdere brief niet was ingegaan. Aukje schreef hem niet wat er werkelijk met haar aan de hand was. Hij kreeg de indruk dat een jaar uitstel voor haar wel goed was. Van de werkelijke toestand had hij geen weet.

De volgende dag kwam hij in contact met een boer die een knecht nodig had. Ze werden het eens over het loon en Abe ging gelijk mee. Op een hotsende kar het wijde land in.

Om zich heen kijkend over het eindeloos uitgestrekte, lichtglooiende land, dacht Abe: ‘Het is in dit land ook altijd van alles teveel, is er bos, dan is het zo groot dat je er in verdwaalt, is er ruimte, dan is het zo uitgestrekt dat er geen eind aan komt, is er een meer dan lijkt het wel een zee, is het warm dan stik je van de hitte, vriest het dan sterf je van de kou.’

De boerderij bereikten ze pas na een dag rijden. Het rijtuigje had vier grote, tamelijk smalle wielen en achter de koetsier vier plaatsen op twee banken tegenover elkaar, met daarboven een zwarte linnen kap die neergeklapt kon worden.

Abe zat hoog op de bok bij de boer, George Kerr, een weinig spraakzame man van ongeveer vijftig jaar, die zichzelf een Canuck, een geboren Canadees noemde.

Het wagentje was volgestouwd met de inkopen die Kerr in Winnipeg had gedaan. Abes bagage lag onder de bok, een plank met een smal kussen en een laag rugsteuntje aan een dunne ijzeren stang. Twee sterke paarden trokken de kar, eerst in draf, later stapvoets, toen de weg ophield een weg te zijn.

Naar de gewoonte van het land noemden Abe en George elkaar van het begin af bij de voornaam.

George zei dat hij en zijn vrouw Peggy vier kinderen hadden, allen nog jonger dan twaalf jaar. Abe vermoedde dat George laat getrouwd was en dat bleek ook wel, toen hij Peggy en de kinderen zag, die hem aanstaarden bij aankomst.

Zij was zeker twintig jaar jonger dan haar man, een klein vrouwtje, broodmager, voddig gekleed, glad donker haar met een stijve knot. Haar kinderen, drie meisjes en een jongetje van een jaar of drie, zagen er ook vuil en armoedig uit. De meisjes scheelden niet veel in leeftijd. Abe kon in het begin hun namen nauwelijks onthouden, ze leken alle

drie nog het meest op smoezelige oude vrouwtjes.

Het jongetje, George, genoemd naar zijn vader, was een grappig kereltje, dat de eerste tijd wel met Abe mee wilde als hij op het land werkte, maar dat door zijn moeder thuis gehouden werd.

In de dagen die volgden merkte Abe dat George een tamelijk welvarend man moest zijn. Hij merkte ook, dat hij voor het hoge loon, dat George hem betaalde een verschrikkelijke hoeveelheid werk moest verzetten.

Omstreeks half vijf stond hij op, haalde de koeien en paarden van het land naar de stal, waar de drinkbakken gevuld klaar moesten staan. Dat betekende eerst vele emmers water putten en voer klaarleggen voor de beesten.

De paarden moest hij tweemaal per dag roskammen.

George stond pas om een uur of zes op, als Abe al anderhalf uur zwaar werk er op had zitten. Dan molken ze de koeien en Abe dreef het vee weer naar de schrale wei.

Terwijl Peggy en de kinderen nog sliepen, namen George en Abe een stevig ontbijt met veel eieren, brood en een stuk vlees. Ze dronken er gewoon water bij.

Daarna werkte hij tot twaalf uur op het land in de gloeiende hitte, soms om een stuk land te ploegen of te eggen, soms urenlang onkruid uittrekkend, of op jacht naar kleine marmotachtige beestjes met wangzakken en brede strepen op rug en staart, die ze ‘gophers’ noemden. Een zeer talrijk ongedierte, dat aan de wortels van de planten knaagde.

Een andere keer was er werk aan de prikkeldraadhekken rond de korenvelden, waar het graan al aardig opkwam.

Hij moest de hele dag een breedgerande hoed ophouden tegen de felle zon en hij had veel last van muggen en vliegen. Pas bij de warme maaltijd om twaalf uur zag hij het gezin. Er scheen geen school voor de kinderen te zijn, ze waren altijd thuis.

Ze woonden er heel eenzaam, de naaste buurman was drie kilometer verder en het dichtstbijzijnde stadje lag aan de spoorlijn twintig kilometer daarvandaan.

Na de maaltijd van veel vlees en aardappelen ging George een poosje rusten, terwijl Abe weer tot zeven uur aan de slag kon. Ook na het avondeten was hij nog niet klaar. Tot het donker werd moest hij nog een keer alle dieren verzorgen, de koeien melken en planten in de moestuin water geven.

Hij was de hele dag alleen. George deed wel iets, maar ze werkten nooit samen. Buiten de werktijden was er niet veel tijd om te praten en

als Abe dan al eens informeerde wat je nodig had om voor jezelf te beginnen, hoe je aan grond moest komen, wat de beste manier was om het land te ontginnen, kreeg hij onduidelijke antwoorden: 'Dat merk je vanzelf wel', of 'gewoon doen wat iedereen doet'.

Het contrast met de hartelijkheid, die hij in het voorafgaande jaar in de provincie Quebec had ondervonden, was groot.

Niet dat George of Peggy ooit onvriendelijk tegen hem waren. Ze waren nu eenmaal zo, tegen elkaar en tegen hun kinderen en dus ook tegen hun knecht, een neutrale, zakelijke verhouding, waarin ieder zijn eigen gangetje ging.

Bij het eenzame werk in de gloeiende zon, met een minimum aan menselijk contact, kreeg Abe het danig te kwaad met zichzelf Hij had heimwee, heimwee naar Quebec, heimwee naar Friesland. Hij begon te piekeren over Aukje.

Dingen uit de brieven, waar hij eerst in de roes van zijn grote plannen overheen gelezen had, waar hij misschien ook niet op had willen letten, begonnen hem door het hoofd te spoken. Wat bedoelde zijn schoonmoeder met 'het zit op haar longen'? Waarom moest Aukje de hele dag buiten liggen, dat deden ze toch alleen als je tering had? Kon ze volgend jaar wel reizen? Zou hij ooit genoeg verdienen om de grote sprong naar een eigen bedrijf te maken?

Hij bleef met zijn twijfel en onzekerheid alleen.

De zondag was in zoverre rustdag, dat hij dan alleen voor de dieren hoefde te zorgen en een uurtje later op kon staan.

Op een van de eerste zondagen schreef hij een lange brief naar huis, waarin hij vertelde, hoe het met hem ging. Op papier leek het gelukkig allemaal veel mooier dan hij het in werkelijkheid voelde. Hij vroeg wat Aukje nu precies scheelde en of de dokter dacht, dat ze in het voorjaar van 1915 zou kunnen reizen. Tussen de regels door kon men wel iets lezen van zijn wanhoop en verlangen naar huis.

Hij liep naar het stadje en vond daar in de enige straat van simpele houten huizen, waar een kudde koeien het enige verkeer was, een winkel, waar de inwoners al hun inkopen konden doen en dat tevens dienst deed als postkantoor. Men beloofde brieven voor hem vast te houden, tot hij ze kwam halen of mee te geven met iemand die toevallig in de buurt van George Kerr moest zijn.

Met een kort briefje berichtte hij Molly waar hij nu woonde. Daarna liep hij het hele eind terug en was op tijd thuis om weer voor de dieren te zorgen.

Hoofdstuk 17

De brief kwam in Friesland aan op de laatste maandag in juni. Diezelfde dag meldden de kranten dat op zondag, 28 juni, in Serajewo de Oostenrijkse troonopvolger Frans Ferdinand en zijn vrouw, door moordenaarshand waren gevallen. Een gebeurtenis waarvan nog niemand besefte wat de gevolgen zouden zijn.

Aukje las de krant niet eens.

Ze was in een maand tijd erg achteruit gegaan. De dokter kwam een paar maal per week, zei vriendelijke dingen, schreef medicijnen voor waar hij zelf niet meer in geloofde en keek zorgelijk als hij wegging. Met de dominee had ze lange gesprekken.

Pier merkte wel dat zijn moeder zwakker was dan anders, ze sliep veel meer en was vlug moe als ze even rechtop zat, maar hij besefte niet hoe ernstig het was.

Jan begreep uit flarden van gesprekken van pake en beppe wat meer en schreef, zonder dat iemand het wist, een brief aan zijn vader.

Door de brief van Abe leefde Aukje weer wat op. Ze zat soms wel een uur achtereen rechtop in de kussens, praatte drukker en schreef een brief terug, waarin ze over de reis in het volgende voorjaar plannen maakte en hem aanmoedigde door te gaan. Het zou vast wel lukken.

Toen ze onderaan de bladzijde was voelde ze zich doodmoe. Ze keek om zich heen. Het tafeltje met de medicijnen, het kleine wereldje van de houten serre, met daarbuiten de muur van de boerderij, de bomen en het wijde land en ze besefte dat het niet waar was wat ze schreef.

Ze eindigde de brief op een heel andere manier dan ze eerst gewild had.

> ‘Lieve Abe, het zal je wel lukken daar, met of zonder mij. Als het me niet gegeven is je weer te zien, weet dan dat ik je plannen nooit heb afgekeurd of betreurd. Mijn ziekte is ernstig, ik heb tuberculose en ik weet niet hoe het af zal lopen. Het is nu alle dagen erg warm. Ik moet oppassen voor tocht. Ik voel me nog niet sterk genoeg om te reizen. Ik hoop dat het goed gaat op de boerderij waar je nu bent.’

Inmiddels was het juli. Heel warm, af en toe hevig onweer.

Boerderijbranden kwamen vrijwel dagelijks voor. In het oosten rommelde het ook. Oostenrijkse kranten riepen om wraak voor de

vermoorde kroonprins. Servische kranten eisten genoegdoening wegens plundering van Servische eigendommen in Serajewo. Plunderingen, die de Oostenrijkers niet belet hadden.

Aan weerskanten stonden de legers klaar om er op los te slaan. Niemand dacht nog aan een grote oorlog.

Een Amsterdamse krant waarschuwde de mensen ondanks de hitte toch niet zonder hoed of pet te lopen, dat zou zeer ongezond zijn. In Leeuwarden was kermis en Friese kranten wijdden lange artikelen aan de brandende vraag of men de kaatsbal het best met water of met spuug kon bevochtigen.

In Canada werkte Abe van half vijf 's ochtends tot negen uur 's avonds, elke dag weer, behalve zondag. Van het wereldnieuws hoorde men daar niets. Aukjes brief deed er meer dan drie weken over om hem te bereiken.

Het bleef in Nederland, in Europa broeierig warm zomerweer. Voorbode van het grote onweer dat zou komen? Men zag het nog niet.

Met Aukje ging het steeds slechter. Ze spuwde meer dan eerst en was niet altijd bij machte zich schoon te houden. Beppe kreeg haar handen vol aan de verzorging.

Toch wilde ze de ernst van de situatie nog niet inzien, kon ze niet aanvaarden dat het misliep.

De dokter had al eerder allen, die dagelijks in aanraking kwamen met Aukje, onder controle gesteld van de nog jonge vereniging tot bestrijding van de tuberculose. Alleen maar uit voorzorg, had hij er geruststellend aan toegevoegd.

Op een dag trof hij beppe bij Aukje. De zieke had half slapend gespuwd en beppe had veel te redderen. Het was even heet als voorgaande dagen, iedereen had er last van. De oude vrouw zag er slecht uit, moe en afgetobd. Pake kwam aanlopen, hij had het rijtuig van de dokter gezien.

De dokter voelde de pols van zijn slapende patiënte, bekeek het sterk vermagerde, witte gezicht. Toen wendde hij zich resoluut tot haar ouders. ‘Jullie hebben haar hier willen houden om haar zelf te verplegen en je hebt er goed werk mee gedaan, maar nu is het te zwaar. Ze moet naar Leeuwarden, ik regel de opname in het ziekenhuis daar vandaag nog. Eén zieke is genoeg.’ Hij liep naar de keuken om zijn handen te wassen.

Beppe huilde bij de tafel, ze protesteerde niet eens meer. Pake liep met de dokter mee naar het rijtuig.

‘Ze zullen haar vanmiddag wel halen,’ zei de dokter. ‘Laat de

vrouw de komende dagen veel rust nemen, ze heeft het nodig.'

De oude man knikte en keek het koetsje na.

Daarna liep hij naar Aukje. Ze sliep nog steeds. 'Famke, famke,' mompelde hij, 'waarom komen ze mij niet halen?'

Hij ging aan zijn werk zonder te zien wat hij deed.

Toen Aukje wakker werd zat de dominee bij haar. Ze was nog verward van het dromen. Ze zag er slecht uit, haar blonde haar lag piekerig op het kussen.

'Heeft de dokter al met je gepraat?'

'Nee, is hij hier geweest?'

'Ja, je kunt hier niet blijven, Aukje. Het wordt voor je moeder te zwaar om je te verzorgen. Vanmiddag ga je een poosje naar het ziekenhuis. Daar kun je een betere verzorging krijgen.'

Aukje lag machteloos achterover. Naar het ziekenhuis, daar had ze helemaal niet op gerekend.

'Mogen de kinderen daar ook komen?'

'Er zijn bezoekuren. Het is echt beter voor je, Aukje.'

Zij knikte. Ze voelde zich duizelig, terwijl ze gewoon plat op bed lag. De dominee bleef bij haar tot ze insliep.

Voor de beide jongens was het ook een zware slag dat mem naar het ziekenhuis moest. Een ziekenhuis, daar ging je alleen heen als het heel ernstig was.

Even na de middag kwam er een rijtuigje uit Leeuwarden, ingericht voor ziekenvervoer.

Niemand kon beppe weerhouden mee te gaan. Zelfs de dokter was daar niet toe in staat. Pier moest gewoon naar school en ieder ging verder aan zijn werk.

In de stad was beppe er bij, toen ze haar dochter naar de zaal brachten. Tegen alle voorschriften in bleef ze er bij tot Aukje helemaal goed verzorgd lag.

'Lig je nu wel goed?' vroeg beppe.

Aukje knikte. 'Het is goed zo, mem. En... nog bedankt voor alle goede zorgen.'

'Ik had je liever thuis gehouden famke.'

'Ik kom wel weer thuis mem.'

Ze zwegen allebei.

'Mem, als ik er niet meer ben en Abe is nog niet terug, wil mem dan wel voor de kinderen zorgen?'

Haar moeder knikte. 'Natuurlijk famke. Maar zo moet je niet praten. Je bent hier om beter te worden.'

De hoofdzuster zei, dat Aukje moest gaan slapen. Beppe ging stil-

letjes weg. Bij de deur draaide ze zich om en wuifde naar Aukje. Zoiets had ze nog nooit gedaan. Aukje wuifde terug.

Voor de lange terugtocht had pake stilzwijgend gezorgd. Na het vertrek van de zieke had hij zijn paard ingespannen en was er in de oude boerensjees achteraan gereden. Hij stond voor de deur van het ziekenhuis toen zijn vrouw naar buiten kwam.

Samen gingen ze nog even naar Aukje toe. Zij al een beetje bekend, hij onwennig in het grote gebouw met z'n sterke geur van ontsmettingsmiddelen. Aukje sliep al. Haar ouders bleven even naast haar bed staan en gingen toen stilletjes weg.

Op weg naar huis zei beppe: ‘Als Aukje niet beter wordt blijven de jongens bij ons.’

Atema knikte. ‘Er is voor allebei een boerderij.’

In Canada las Abe de brief van zijn zoon Jan. Een onkinderlijk ernstige brief, waarin de jongen zijn vader vroeg terug te komen. Hij schreef over de vereniging voor tuberculosebestrijding waar ze heen moesten voor controle. Over de ziekenhuisopname stond er niets in, dat zou Abe pas veel later horen.

Kort daarna kwam de brief van Aukje.

Abe wilde het hele boeltje er bij neergooien en terug gaan. Maar zijn verstand zei hem, dat hij eerst de zomer hier uit moest werken, wilde hij niet als een berooide zwerver in Friesland terugkeren.

Abe had die dag een gesprek met George Kerr, dat iets langer was dan de korte opmerkingen die ze gewoonlijk uitwisselden. Het was na het eten, ze zaten nog even stil aan tafel, terwijl Peggy met de afwas rommelde en de kinderen al weg waren.

‘George.’

Hij kreunde een slaperige reaktie.

‘George, ik ga weg, tegen dat het winter wordt.’

‘Weg? Waarheen?’

‘Naar huis, naar Friesland.’

‘Waarom? Je hebt het hier toch goed?’

‘Mijn vrouw is ziek, ik moet naar haar toe. Als ik straks in de oogsttijd nog wat extra bij je kan verdienen red ik het net met het geld.’

‘Om extra te verdienen moet je niet bij mij zijn. Dan kun je beter met een ploeg dorsers rond gaan trekken, die kunnen je goed betalen. En wat je verder doet moet je zelf weten. Canada is een vrij land, je bent je eigen baas!’

Terug op het land tijdens zijn nimmer eindigende strijd tegen on-

kruid en gophers maakte Abe verdere plannen, rekende in geld, in tijd. Hij zou derdeklas reizen dit keer, hij mocht geen cent teveel uitgeven en als het dan wat meezat kon hij eind november thuis zijn.

In Europa werd de toestand steeds dreigender. Slechts weinigen zagen echter hoe groot het naderende gevaar was. Op 21 juli verscheen in de Leeuwarder Courant een artikel met de titel: ‘Als de oorlog komt’. De redactie ontving veel boze brieven. Ze moesten niet zulke onzinnige dingen in de krant schrijven.

In de week van 21 tot 28 juli spitste de toestand in het oosten zich toe. Als een grote logge stoomwals zette de oorlogsmachinerie zich in beweging, eerst nog onmerkbaar centimeter voor centimeter de helling afrollend, men kon misschien nog aan de rem trekken. Het was echter de vraag of iemand dat wilde. Bij elk scherp ultimatum, bij elke mobilisatie was er groot enthousiasme in de hoofdsteden van Europa. Er heerste een stemming van ‘het moest er toch eens van komen’.

Met Aukje ging het eerst wat beter. In het ziekenhuis was het minder warm dan buiten. Ze kreeg een uitstekende verzorging. Dit herstel duurde maar kort. In de laatste week van juli mochten familieleden ook buiten de bezoekuren komen. Aukje lag helemaal apart. Ze sliep veel.

Op 1 augustus ging er een telegram naar Canada: ‘Aukje in ziekenhuis. Toestand ernstig. Kom terug.’

Op diezelfde eerste augustus schreef men in de Leeuwarder Courant: ‘Als de oorlog tussen Frankrijk en Duitsland uitbreekt zal België zeker niet ongemoeid blijven. Nederland blijft misschien nog buiten schot.’

De lezers vonden het een absurde gedachte, dat een neutraal land als België aangevallen zou worden.

De ultimatums vlogen over en weer tussen de hoofdsteden.

‘Als u niet voor die en die tijd reageert is er oorlog...’

De Nederlandse regering gelastte de mobilisatie van alle troepen.

Scheveningse hotels adverteerden met mooie kamers en suites, die men door ‘de omstandigheden’ vrij had voor allen die niet naar het buitenland konden voor hun vakantie.

Bij de banken stonden op maandag 3 augustus lange rijen mensen, die hun geld kwamen halen. Bij de Nederlandse Bank verdrong men zich om papiergeld in te wisselen tegen zilvergeld.

Op diezelfde dag kreeg Abe het telegram. Het werd hem gebracht door Molly.

Ze had een lang en verward verhaal, waar hij met het ontstellende bericht in de hand eerst nauwelijks naar luisterde. In de winkel kon ze het niet uithouden, de vrouw was een heks en de man een stiekemerd. Ze had de trein genomen en was hier afgestapt. Toen ze bij het postkantoor annex winkeltje geïnformeerd had naar een rijtuig gaf men haar dit telegram mee. 'Wat is het Abe?'

Hij antwoordde niet, liep naar zijn zolderkamertje, verkleedde zich, pakte zijn spullen bij elkaar en zei: 'George, geef me mijn geld, ik moet weg, mijn vrouw is ernstig ziek, ik moet naar huis.' Hij toonde het telegram.

Molly, die er bij was komen staan, hoorde nu pas wat er aan de hand was. Ze wilde hem troosten, hij weerde haar af.

'Houd dat rijtuig vast,' zei hij kortaf, 'we gaan naar het station.' Ietwat beledigd stapte ze naar de koetsier en verzocht hem te wachten.

George Kerr herhaalde dat Canada een vrij land was, betaalde en groette hem. Peggy en de kinderen waren nergens te zien.

Het was op het heetst van de dag dat Abe in het rijtuigje stapte. Op datzelfde moment was het avond in Leeuwarden. Aukje droomde.

Ze liep in een brede straat en Abe was bij haar. Ze wist niet waar ze heen ging, ze liep moeiteloos verder. Af en toe zweefde ze. Pier en Jan waren aan haar andere hand. Bij een driesprong raakten ze uit elkaar. Helemaal alleen ging ze verder, rechtdoor, een weg die smaller en smaller werd, ze gilde en zag haar ouders. Ze was weer in haar bed.

Haar ouders zaten bij haar, ze zaten er al uren. Beppe kalmeerde haar.

Aukje was nu heel helder.

'Zijn de jongens er niet?'

'Ze zitten in de gang,' zei beppe.

Pake ging ze halen.

Er werd niet veel meer gezegd. De jongens zaten aan weerskanten van het bed. Aukje hield hun handen vast en glimlachte vermoeid. 'Jullie moeten maar flinke kerels worden, hè jongens.'

Ze knikten. Pier huilde, Jan ook. Aukje troostte ze zwijgend. Beppe leidde de jongens weg.

Aukje sliep zachtjes in, ze ontwaakte niet meer.

Op straat marcheerden soldaten voorbij.

Op het kleine Canadese stationnetje hoorde Abe dat hij pas de volgende dag weg kon.

Hoofdstuk 18

Abe zou op 4 augustus juist instappen toen men hem een telegram uit Friesland overhandigde. Molly zat al in de coupé.

Hij stapte in en las het bericht, terwijl de trein zich in beweging zette.

Hij las het en herlas het.

Zijn reis was te laat.

Hij huilde niet, zei slechts zacht voor zich uit: ‘Aukje is dood.’

Langzaam verscheurde hij het telegram en liet de snippers buiten het raam wegwaaien.

Hij staarde de snel wegdwarrelende papierresten na en voelde zich moe. Alle energie ebde uit hem weg, het was alsof hij in een immense leegte wegzakte, waarin het van alle kanten echode: ‘Aukje is dood, Aukje is dood.’

Hij huilde met zijn hoofd tegen het treinraam, hij huilde om de gemiste kansen, om het zinloze vertrek naar een ver land, om zijn eigen verblinding, om het verlies van een vrouw, van een liefde zoals hij nooit meer zou ontmoeten.

Molly wilde hem troosten, maar hij weerde haar af. Met de handen voor de ogen bleef hij van haar afgewend zitten, wanhopig om het onverwachte, om het onherstelbare.

Na een half uur keek hij op, droogde zijn tranen en mompelde voor zichzelf: ‘Het moest zo zijn.’

Gedurende de rest van de reis sprak hij niet, staarde dof voor zich uit, te moe, te verslagen om ergens op te reageren. Molly was zo verstandig hem met rust te laten.

In Winnipeg was het alsof Abe de vermoeidheid, het verdriet, de verslagenheid van zich afzette en opnieuw begon. Hij verstuurde een telegram naar Friesland: ‘Pas goed op de jongens, ik zoek hier een nieuwe plek, Abe.’

In de dagen die volgden op het overlijdensbericht was Abe heel kalm, maar het leek of hij er niet echt bij was met zijn aandacht.

Werktuigelijk deed hij wat hij doen moest. Hij bezocht regeringsbureaus en bestudeerde landkaarten.

Molly hielp hem overal mee, zorgde voor hem en verduidelijkte zijn woorden bij ambtenaren die zijn Engels niet begrepen.

Hij lette nauwelijks op haar, aanvaardde haar hulp, maar vroeg er niet om.

Soms leek het wel alsof de werkelijkheid achter een matglazen wand

verborgen bleef. Lopend in de hete, stoffige straten van Winnipeg van het ene kantoor naar het andere waren zijn gedachten meer in Friesland bij de dingen van het verleden, dan bij de problemen van het heden.

's Nachts in het goedkope logement, waar Molly twee kamers had gehuurd, sliep hij onrustig. In zijn dromen flitsten beelden van het verleden grillig door elkaar. Hij was kind aan de hand van zijn vader en een volgend moment stond hij als jong boerenarbeider op het land achter de dijk en hield een brief van Aukje in de hand. Hij schaatste met haar over een oneindig lange vaart een onbekende verte tegemoet en ineens was ze weg. Hij zag een kist langzaam aan dikke touwen in een diep graf zakken, eerst zacht wiebelend, daarna sneller en hij viel mee, was bij haar, hij klemde zich vast aan haar koude lichaam dat warm werd, warmer en warmer en vanuit de diepte stegen ze op tot duizelingwekkende hoogte. Hij moest haar loslaten en viel. Vallend bleven haar woorden om hem heen klinken: ‘Ga door Abe, jij zult er komen, ga door.’

Ontredderd werd hij wakker, de dekens ver weggegooid. In het donker stommelde hij naar de wastafel met de gebarsten lampetkan en wreef wat lauwig water over gezicht en polsen.

Het was de derde nacht in Winnipeg.

Abe goot al het water in de waskom en hield zijn gezicht er in. Zijn neus liep vol en zijn ogen prikten. Druipend kwam hij overeind en zocht op de tast een handdoek. Terwijl hij zich droogwreef hoorde hij buiten een vogel. Hij opende het raam en keek over de kleine binnenplaats naar de daklijst tegenover hem. Een merel zong dat het een lieve lust was. Hier op de vijfde etage kon Abe een groot stuk wolkeloze lucht zien. De opkomende zon liet zich raden aan de kleurverandering boven en achter het gebouw waar de merel op zat.

Ver beneden, op het binnenplaatsje, slofte een oude man rond. Hij rommelde wat in vuilnisvaten, stapelde lege kratten en volle bakken afval op en werd door een ongeduldige stem teruggeroepen in de keuken.

De vroege ochtendlucht was nog koud, maar Abe kon er niet toe komen zijn raam te sluiten. De vogel vloog verder en afgezien van wat gerammel in de keuken werd het stil.

Abe voelde zich helderder dan ooit.

Hij wist ineens heel zeker, wat hem te doen stond. ‘We moeten hier weg,’ zei hij halfluid tegen zichzelf.

Drie dagen liepen ze nu al in het overvolle Winnipeg. Het as hem wel duidelijk geworden dat je in deze omgeving al niet meer zo

gemakkelijk aan een stuk grond kwam. ‘Verder naar het westen,’ was wat je hoorde.

Aan het ontbijt sprak hij erover met Molly. Ze was verrast hem zo spraakzaam te vinden na al die dagen van somber zwijgen.

Ze was het snel met hem eens. ‘Als ik mee mag kan het me niet schelen waar we heen gaan.’

Nog diezelfde ochtend zaten ze in de trein naar Regina, hoofdstad van de provincie Saskatchewan, een reis van vijfhonderd kilometer.

Pas de volgende dag zouden ze daar aankomen.

In de nacht, terwijl om hen heen de mensen sliepen, zaten Molly en Abe bij elkaar bij het raam van de trein. Ze zagen het laaggedraaide olielampje weerkaatst, meedansend in de duisternis, ze zagen hun eigen weerspiegeling, glijdend over het prairiegras of brokkelig springend in de takken van struiken langs de spoorbaan.

‘Als het lukt om daar grond te krijgen, wordt het een zwaar en eenzaam bestaan,’ zei Abe.

Molly knikte.

‘Je kunt in Regina ook werk zoeken in de stad, als je bang bent voor de eenzaamheid.’

‘Ik ben alleen maar bang als ik niet bij jou ben,’ zei Molly.

Abe zweeg. Ze sloeg haar arm om hem heen en scheen op het punt tegen zijn schouder in te slapen.

Aarzelend zocht hij zijn woorden. ‘Als je het aandurft zullen we het samen wel redden, maar ik trouw niet met je, niet meteen, later misschien. Je moet begrijpen dat je, dat je altijd tweede zal zijn.’

In het schemerduister van de voortrommelende trein veegde zij zijn tranen weg en zei: ‘Dat weet ik, Abe, dat weet ik best, ik ben de eerste die bij jou tweede is en dat is genoeg voor mij.’ Daarna sliep ze in en hij zat rechtop, naar buiten kijkend zonder iets te zien.

Regina bleek een veel kleinere plaats dan Winnipeg. Een net, klein stadje, waar de officiële kantoren nog eenvoudige houten huizen waren, met ambtenaren, die in hun eentje in een uur tijd evenveel voor de immigrant deden als zes man in zes verschillende bureaus in Winnipeg in een hele dag.

Ze hoefden er niet lang te wachten. Nog diezelfde dag reisden ze door met de papieren op zak voor een stuk land in de omgeving van Morse.

Tegen de avond kwamen ze in Moose Jaw aan. De trein naar Morse vertrok pas de volgende ochtend, ze moesten een hotel zoeken.

Er was niet veel keus. Aan de onverharde hoofdstraat stonden twee

eenvoudige hotels, verder waren er een postkantoor, een Chinees restaurant, een wasserij en een biljartzaal. Het hele stadje telde niet veel meer dan vijfhonderd huizen, rommelig verspreid langs stoffige wegen.

In het hotel waren bijna uitsluitend mannen.

Molly en Abe namen een tweepersoonskamer. In het harde pioniersland konden ze maar beter bij elkaar blijven. Molly's toewijding aan Abe kwam zowel voort uit liefde en medelijden als uit koele berekening.

Terug naar het oude land kon ze niet en in het nieuwe had ze er op eigen kracht nog niet veel van terecht gebracht. Abe was haar laatste kans en daar had ze alles voor over, zelfs het eenzame leven op een onontgonnen stuk land.

Na zich wat verfrist te hebben op de zeer eenvoudige hotelkamer konden ze meteen aan tafel.

Bij de ruim vijftig hotelgasten waren slechts drie vrouwen.

De maaltijd werd opgediend aan lange tafels waar alle gasten samen aanzaten. Ze konden wel vier soorten vlees kiezen en net als de mensen om hen heen namen Abe en Molly het er goed van. Voor een en dezelfde prijs konden ze zoveel eten als ze maar wilden.

Abe raakte in gesprek met een oudere man naast hem. Het was een mijnwerker uit Schotland, die al jaren in Canada woonde. Een eerste poging om een stuk land te ontginnen was mislukt en nu, jaren later, wilde hij het nog eens proberen.

‘Helemaal alleen?’ vroeg Abe.

De man lachte. ‘Canada is een land van vrijgezellen,’ zei hij. ‘Jij hebt je vrouw meegenomen, zie ik. Een goed idee. De meesten houden het niet vol, ze moeten wel tegen een stootje kunnen.’ Hij keek naar Molly, die in druk gesprek was met een in het zwart geklede heer en zijn vrouw, een gemoedelijke dikkerd met een overduidelijk Yorkshire accent.

Terwijl de Schot een tweede portie schapevlees nam zei hij: ‘Het moet een taai soort zijn, die het daar volhoudt.’ Abe kon aan de toon horen dat de man er sterk aan twijfelde of Molly wel tegen de ontberingen opgewassen zou zijn.

Abe probeerde de Schot uit te horen over zijn vroegere ervaringen en hoe het toen mis gegaan was.

Intussen praatte Molly met het echtpaar Fincher. De man was methodist predikant en hij reisde met zijn vrouw langs de eenzame nederzettingen om de leden van zijn verspreid wonende gemeente te bezoeken.

De vrouw vroeg bezorgd aan Molly waar ze met Abe zou gaan wonen en Molly antwoordde heel eerlijk dat ze hun ‘land’ alleen nog maar op een kaart had gezien. ‘Het is ergens ten westen van Morse,’ zei ze.

Ze stelde Abe voor aan het predikantenechtpaar en dominee Fincher drong er op aan dat Abe zijn adres in Regina zou opschrijven. ‘Als u mij ooit nodig hebt, moet u niet aarzelen me te schrijven,’ zei hij.

Na het eten keken Abe en Molly nog wat rond in het stadje. Het was er stil, hier en daar laadde men een kar vol met hout en huisraad om er de volgende dag vroeg mee op pad te kunnen gaan naar een stukje onontgonnen prairieland.

Terug in het hotel was het druk aan de bar.

Mannen van allerlei nationaliteiten, oude mannen, zoals de Schotse mijnwerker, die na vroegere mislukkingen nog één keer een kans wilden wagen, jonge vastberaden kerels en ook fatterige types met dunne sigaartjes in de mond. Ze spraken luider dan anderen over hun ‘homestead’ alsof ze al vele hectaren ontgonnen hadden. Hoevelen zouden het langer dan een winter uithouden?

Abe bleef niet in de bar, hij kon zijn geld wel beter gebruiken, bovendien had hij slaap.

Molly volgde hem naar hun hotelkamer.

Het was de eerste keer dat ze samensliepen.

Eerst aarzelden ze allebei, toen lachten ze en vonden in de donkere kamer de warmte van een nieuwe liefde, een nieuw leven, waarin alles mogelijk was.

De volgende ochtend na het ontbijt ging Abe eerst naar het postkantoor, waar hij een brief schreef aan Pier en Jan.

> Beste jongens,
> Jullie vader zit hier in Moose Jaw, helemaal midden in Canada. Het zal wel lang duren voor we elkaar weer zien. 't Is overal zo'n gerommel met die oorlog. Hier merken we er niet veel van, je hoort er ook niet zoveel over praten, maar ik las vanochtend in een krant hoe de Duitsers in België te keer gaan, 't is verschrikkelijk. Gelukkig maar dat Nederland neutraal is.

Hij aarzelde, schreef toen met krasserige halen verder:

> Dat jullie mem er niet meer is, maakt het allemaal veel moeilijker. Ik hoop, dat jullie flinke jongens zullen zijn. Er is nu nog

> maar één weg en dat is vooruit. Teruggaan is onmogelijk. Als ik hier genoeg verdiend heb zal de oorlog wel voorbij zijn en dan kom ik jullie halen. Het kan een paar jaar duren, maar ik kom zeker. Vandaag reis ik door naar Morse, daar ligt het land waar ik een boerderij wil beginnen. Je krijgt het hier bijna voor niets, maar je moet wel de eerste drie jaar minstens zes maanden per jaar op je grond wonen en in die jaren moet je ruim zes hectare ontginnen.

Abe keek rond in het kleine, rommelige postkantoortje. Hij schreef de brief aan een houten lessenaar met een ijzeren pennetje en vlekkerige donkerblauwe inkt.

Hij probeerde zich voor te stellen hoe zijn jongens de brief zouden ontvangen. Wie zou voor ze zorgen? Pake en beppe? Dat moest haast wel. Het leek of hij al jaren weg was. Als hij terugging zouden zijn eigen kinderen vreemden voor hem zijn. Terug? Hij geloofde er zelf niet in. Voor hem was er geen terug meer. Haastig krabbelde hij een slot aan de brief.

> Groet pake en beppe van me. Je zult misschien lange tijd niets van me horen, want ik ga naar een heel eenzaam gebied. Als de boerderij klaar is laat ik het je weten. Groeten van jullie vader,
> Abe Bakker.

Hij postte de brief en ging terug naar het hotel waar Molly al klaar stond met de bagage.

Ze liepen naar het station, waar een zenuwachtige drukte heerste. De trein naar Morse kon niet vertrekken omdat de rails geblokkeerd waren. Ergens tussen Moose Jaw en Morse was een aantal goederenwagons ontspoord. Het zou zeker een halve dag duren eer de boel opgeruimd was.

Dominee Fincher en zijn vrouw zagen Molly en Abe. ‘We kunnen de bagage hier beter neerzetten en de stad ingaan,’ zei de predikant. ‘Als we vandaag nog wegkomen valt het me mee.’

Abe keek nogal zuur, maar het echtpaar Fincher bleef opgewekt. Ze waren wel wat gewend. Al spoedig kwamen de verhalen los over de vele gekke dingen die ze met treinen beleefd hadden. Abe begreep er maar de helft van. Ze gingen op een bank voor het hotel zitten en dronken koffie.

‘Wat willen jullie zo laat in het jaar nog gaan doen?’ vroeg dominee Fincher.

‘We willen eerst een huis bouwen, dan wat geld verdienen voor de winter en als het kan wil ik nog wat land ploegen.’

Fincher knikte. ‘Een goed plan. Je weet hoe je een stevig klein huis bouwt?’

Hij haalde een flink stuk papier uit zijn binnenzak en tekende een eenvoudige hut. Hij gaf precies aan welke soort balken Abe moest kopen, hoe de vloer, de wanden en het dak geconstrueerd werden. Hij raadde hem aan een deur en een raam in Morse te kopen bij de houthandelaar en vele rollen asfaltpapier. Dit papier moest tussen de balkenlaag en de planken bevestigd worden, liefst in dubbele lagen om de wind buiten te houden.

‘Je bent weduwnaar?’ vroeg Fincher onverwacht.

Abe knikte.

‘Mijn vrouw is in augustus gestorven, thuis.’

Ze zwegen.

‘Kinderen?’

‘Twee jongens.’ Abe zuchtte. ‘Ik kan nu niet terug. Ik ben hieraan begonnen, ik moet het afmaken.’

Fincher legde vertrouwelijk zijn hand op de schouder van Abe. ‘Je zult het wel redden. Jullie zullen het samen wel redden.’ Hij keek naar Molly. ‘Ken je haar al lang?’

‘Van de boot. We zijn niet getrouwd of zo.’

‘Het leven loopt hier wel eens langs andere lijnen dan in de oude wereld. Je moet er samen maar het beste van zien te maken. Het verleden komt nooit terug.’

‘Als ik mijn jongens maar hier had.’

‘Dat zal moeten wachten tot de oorlog voorbij is. Het is nu te gevaarlijk om te reizen.’

Molly kreeg intussen een reeks raadgevingen van mevrouw Fincher, die bij de reizen met haar man gezien had, hoe een kolonistengezin de winter door moest komen. Het was haast teveel om allemaal te onthouden.

Abe werd doodmoe van het ingewikkelde Engels. Hij vouwde de tekening met de berekeningen van het benodigde hout op en stak die in zijn zak. Hij snapte niets van al die vreemde Engelse maten. Volgens schatting zou de hele hut ongeveer honderd dollar kosten. Met de aankoop van levensmiddelen erbij zou hun geld wel zowat op zijn.

Er fietste een jongen door de hoofdstraat die luid roepend bekendmaakte dat de trein naar Morse over een uur zou vertrekken.

Ze wandelden terug naar het station.

Rond het middaguur stoomden ze de prairie in op weg naar Morse.

Dit laatste deel van hun reis werd wel het langdurigste. Het was al donker eer ze in Morse kwamen.

In de onverlichte hoofdstraat vonden ze het enige hotel waar hun ondanks het late uur nog een warme maaltijd werd geserveerd. Abe had gehoopt die dag meer te doen, maar hij moest erin berusten, dat er weer een dag voorbij was, die alleen maar geld gekost had.

De volgende ochtend was hij al voor het ontbijt buiten. Hij vond een houthandelaar en toonde zijn tekeningen en de berekening. De man knikte goedkeurend. Hij was een Duitser en Abe, die wel met hannekemaaiers gewerkt had, verstond zich beter met hem in een mengelmoesje van Duits, Fries en Nederlands dan in het Engels.

De houthandelaar verbeterde hier en daar iets aan de tekening en berekende de benodigde hoeveelheid hout. Uiteindelijk was Abe twintig dollar goedkoper uit dan hij gedacht had.

Om twaalf uur zou alles klaar staan.

De Duitser schreef op een briefje welk gereedschap Abe nodig had en wees hem de weg naar een ijzerhandel.

Op één ochtend gaven Abe en Molly bijna al hun geld uit. Maar toen hadden ze ook alles wat nodig is om een huis te bouwen en in te richten en genoeg voedsel voor twee maanden.

Op het heetst van de dag laadden ze hun bezittingen op twee wagens van een boer die ‘daar in de buurt’ moest zijn en voor een paar dollar bereid was een stukje om te rijden.

Later merkten ze dat zijn boerderij ruim twintig kilometer verder naar het noorden lag.

In de gloeiende hitte reden ze over een stoffige weg het wijde land in. De weg werd een pad en het pad een karrespoor en toen het karrespoor overging in onbetreden prairieland waren ze op hun bestemming: een lage heuvel temidden van wuivend, taai prairiegras.

In het noorden was op een kilometer of tien afstand bos te zien. ‘Daar zul je voor de winter je brandhout moeten halen,’ wees de boer.

Ze losten de twee karren onderaan de heuvel. De boer kreeg zijn geld en verdween.

Abe en Molly liepen over hun ‘eigen grond’ en werden gebeten door hun eigen muggen, die bij duizenden opwolkten uit een vochtig dal ten zuidoosten van de heuvel.

Veel water was er niet te zien, het was er een beetje drassig en het gras groeide er hoger. Ze richtten zich zo goed en zo kwaad als het ging in voor de eerste nacht onder de open hemel. Ze hadden nog tien weken voor de winter in zou vallen. Tien weken om onderdak te komen en zich klaar te maken voor de lange, koude tijd.

Hoofdstuk 19

Augustus 1914 was voor Pier een van de vreemdste maanden uit zijn leven.

Na het overlijden van zijn moeder had hij lange tijd met grote zekerheid geweten, dat zijn vader volkomen onverwacht voor hem zou staan en zou zeggen: ‘Kom Pier, we gaan.’ Maar de weken vergleden en er gebeurde niets. Op Atemastate ging het leven gewoon zijn gang.

Het werd hooitijd en het enige verschil met andere jaren was het gebrek aan werkkrachten. Jongemannen waren in dienst en hannekemaaiers stonden ergens in België of Frankrijk achter een mitrailleur, een dodelijker zeis dan ze ooit in handen hadden gehad.

Pier moest hard meewerken. Hij had daardoor minder tijd om te piekeren. Het werk was voor iedereen een welkome afleiding.

Het leven ging door. De dood had zijn tol geëist en gekregen. In de eenvoudige, rechtlijnige filosofie van alledag was geen plaats voor twijfel of wanhoop.

Pake liet het houten huisje, waarin zijn dochter op de dood had gewacht, slopen en, dwars tegen de traditionele zuinigheid in, stak hijzelf de brand in het nog goede timmerhout. Hij stond erbij, in de late zomeravond op een uithoek van het erf, tot het hooglaaiende vuur de laatste plank verteerd had.

De oorlog bleef een ver en onwezenlijk gebeuren. Men las erover in de kranten, er kwamen vluchtelingen uit België en er kwam distributie, maar dat gold meer voor de mensen in de stad.

Het was niet zo dat Pier zijn moeder elk moment van elke dag miste. Soms was alles heel gewoon, voelde hij zich zelfs wel gelukkig en dan was daar ineens een voorwerp dat ze gebruikt had, een kam, een haarborstel of pen en dan overviel hem weer dat verpletterende besef: ze zal dit nooit meer gebruiken.

In de dromen vlak voor het wakker worden beleefde hij dingen waarvan hij dacht: dat zal ik mem vertellen. En dan, nog op de grens van dromen en waken, wist hij, dat het niet kon en wakker worden was dan het met tegenzin verlaten van de wereld waarin alles nog mogelijk was.

Hoe Jan dit voelde wist Pier niet. Ze spraken er samen niet over.

Jan ging helemaal op in het boerenwerk. Hij mende een dubbelspan voor een hoogopgeladen wagen hooi als een man. Hij groeide uit tot een robuuste, zwijgzame boer, zwijgzaam als pake, sterk als de knechten op het veld.

Eind augustus kwam oom Wietse weer naar Friesland. Wat hij voorstelde leek logisch: Pier was van de lagere school af, verder studeren was voor hem beter dan het boerenwerk, hij kon bij zijn oom en tante in Rotterdam wonen en daar de u.l.o. bezoeken.

Het was de enige keer dat Pier zijn meest geheim gehouden wens prijs gaf: ‘Als heit nu ineens terugkomt?’ Hij kreeg er tranen bij in de ogen en keek van de een naar de ander. Pake en beppe zwegen.

Oom Wietse zei vriendelijk: ‘Als je heit er ondanks de oorlog in slaagt terug te komen, ben je in Rotterdam vlak bij de haven en dan zie je hem het eerst.’

De volgende dag kwam de brief uit Canada. Toen iedereen hem gelezen had, mocht Pier hem wel houden. De brief ging mee naar Rotterdam.

De eerste dag op zijn eigen grond was Abe al voor dag en dauw op. Molly sliep nog, weggedoken in de dekens op de brede matras onder een geïmproviseerde tent van planken en doek.

Abe stapte de kleine heuvel op, waar hij het huis dacht te bouwen.

Het was een kille ochtend. Aan de oostelijke horizon werd het al licht, het hoge gras wuifde pluimig in de schrale wind.

Abe overwoog hoe hij het karwei aan moest pakken.

Op tekening leek het heel wat eenvoudiger dan in werkelijkheid. Hij sleepte de vloerbalken naar de bouwplaats en stak met de spa een paar taaie plaggen uit om de hoeken te markeren.

Hij was al druk bezig een stuk grond ter grootte van de toekomstige vloer af te graven, toen hij van verre hoorde roepen: ‘Vooruit jongens, kom op, de dag is pas begonnen, niet zo lui.’

Bij het eerste zonlicht van de nieuwe dag zag Abe daar een span ossen aankomen, met op een karretje op hoge wielen de voerman. Hij spoorde zijn Canadese ossen in duidelijk Nederlands aan, zonder dat de beesten er een stapje harder om liepen.

Molly kwam uit de noodtent en samen met Abe zag ze de man naderen, die al van verre wuifde. Piepend en krakend hield het karretje stil bij het hout en huisraad.

‘Goejemorg'n sam'n, kunn'n jullie nog wat naberhulp gebruik'n?’

Abe wist niet wat hem overkwam. Waar kwam deze Nederlander ineens vandaan?

‘Ja,’ riep hij van het heuveltje af. ‘Graag.’ Hij ging naar de man toe.

‘Hoe is dat nou mogelijk, een Nederlander in dit lege land.’

‘Er zijn er evenveel als chinez'n en konijn'n,’ lachte de man. Hij

sprong van de kar. ‘Ik ben Eppo Drent en ik woon hier een paar kilometer vandaan. Gisterav'nd kwam er iemand langs, die vertelde dat hij jullie hier neergezet had. Daarom kom ik vandaag maar eens kijk'n.’

Abe en Molly stelden zich ook voor en terwijl de mannen de heuvel opliepen om over de bouw te overleggen, maakte Molly op een open vuurtje het ontbijt klaar.

Eppo riep haar toe voorzichtig te zijn met vuur. Een prairiebrand was vlugger veroorzaakt dan geblust. Vlakbij was echter een droge, zanderige kuil, waar zonder gevaar een klein vuur gestookt kon worden.

Meteen na het ontbijt begon het werk.

De ossen gebruikten ze voor het omploegen van een stukje grond, dat daarna afgegraven en gelijkgemaakt werd. De sterke dieren sleepten ook moeiteloos het zware bouwmateriaal het heuveltje op.

Eppo had al eerder een hut gebouwd. Zonder hem zou Abe het heel wat moeilijker hebben gehad.

Drie dagen zwoegden ze in de brandende zon, geteisterd door horden hongerige insecten.

Molly timmerde de lange lappen asfaltpapier langs de wanden. Ze droeg een hoed met gaas tegen de muggen en ondanks de warmte had ze lange mouwen, maar niets hielp.

Zodra het kacheltje geplaatst kon worden kookte ze het eten niet meer buiten. Terwijl de bouw doorging richtte ze de hut in. Een bed, een tafel, twee stoelen en een krukje, potten en pannen, een plompe kast.

Na het voltooien van de bouw bleef Eppo nog één dag om Abe te helpen bij het graven van een waterput.

Hij wilde geen geld voor zijn hulp.

Op zondag reed hij terug. Molly zorgde er voor dat er als verrassing een flink stuk spek in zijn karretje verborgen lag.

Ze wuifden Eppo na vanaf de drempel van hun huis. Een hutje van drie bij vier meter, iets meer dan twee meter hoog, één deur, één raam, maar toch een huis, het begin van een eigen boerderij.

Het was te laat in de tijd om nog land te ploegen. Het eigenlijke ontginningswerk moest wachten tot het volgend jaar. Nu ging het er om zich zo goed mogelijk op de naderende winter voor te bereiden.

Dat betekende ook, dat er geld nodig was om voorraden te kopen.

Zodra de oogst begon ging Abe bij een ploeg dorsers werken. Voor een paar dollar per dag deed hij dit zware werk, steeds verder wegtrekkend met de groep van twintig mannen, die de grote stoomma-

chine van de ene boerderij naar de andere brachten.

Eerst was hij ‘pitcher’, dat betekende de hele dag achtereen met een vork de zware korenschoven op de wagen laden. Later werkte hij als ‘teamster’, hij mende een vierspan paarden naar het land, laadde de kar met de pitchers, reed naar de dorsmachine en loste daar. Ze sliepen in een verplaatsbare houten hut.

Het was bijzonder zwaar werk, temidden van ruw volk, een samenraapseltje immigranten uit alle delen van Europa. Sommigen brachten het nooit verder dan dit seizoenwerk, straks zouden ze doortrekken naar de bossen als houthakker, of ze gingen aan de spoorlijn werken.

Terwijl Abe weg was nam Molly de zeis ter hand en maaide het lange gras om er hooi van te maken. Ze had zulk werk nog nooit gedaan en in het begin bracht ze er weinig van terecht. Ze hield echter vol en na een paar weken had ze een flinke berg hooi, eelt op de handen en een stijve rug.

Omdat ze zelf nog geen vee hadden kon het hooi verkocht worden. Molly had er al een klant voor, nog voordat Abe thuis was. Trots toonde ze vijf dollar, ze was nog nooit zo blij geweest met verdiend geld. Abe bracht vijftig dollar mee.

De nachten waren al venijnig koud, de eerste sneeuw viel. Ze moesten een wintervoorraad aanleggen.

Dat betekende een tocht naar Morse om inkopen te doen. Ze konden met Eppo meerijden, een urenlange tocht, overnachting in Morse en dan met de traagsjokkende ossen weer de hele weg terug.

Aan wintervoorraad gaven ze het grootste deel van het verdiende geld uit, aan warmere kleding en schoeisel besteedden ze de rest van hun vijfenvijftig dollar.

Buurman Eppo was bij alle aankopen een goede raadsman, hij had al twee winters doorstaan.

Het huisje werd een goed verdedigbaar fort tegen de naderende winterkou. Ze hadden steenkool, meel, bonen, havermout, vlees, suiker, petroleum voor de lamp, zout, boter en eieren.

Met Eppo maakte Abe een paar weken achtereen dagelijks een tocht naar het bos tien kilometer naar het noordoosten. Voor de twee boerderijtjes haalden ze zo een wintervoorraad hout binnen.

Voor de vorst in de grond zou zitten groef Abe nog een ondiepe kuil schuin achter de hut. Met stammetjes en dikke takken maakte hij muren en een dak en het geheel dekte hij af met plaggen. Volgend jaar kon deze plaggenhut als stal dienst doen, nu borgen ze er de houtvoorraad in.

Toen de winter goed inzette waren ze er op voorbereid. Toch werden het zware maanden.

Ze hadden geen van beiden ervaring met zo'n bar klimaat. Het vroor hier nog harder dan aan de oostkust.

Abe had wel enig profijt van zijn ervaringen in Quebec. Met vallen en strikken ving hij heel wat wild. Het vlees aten ze op en de huiden prepareerde hij op de wijze zoals hij dat bij Drummondville gezien had.

's Nachts moesten ze de kachel uit laten gaan en bij het opstaan vroor het twintig tot vijfendertig graden in de hut. Kachel aanmaken is dan moeilijk. Brandde het kacheltje eenmaal, dan was het in het hutje snel behaaglijk.

Voedselbereiding gaf aparte problemen.

Als ze stijfbevroren eieren ineens in water opzetten ontdooide het wit wel maar de dooier niet. De oplossing was: het ei met sneeuw in een pannetje op het vuur en zo gelijkmatiger ontdooien.

Sneeuw leverde het water. De put was stijf bevroren. Buiten de hut was een windvang gemaakt, waar de sneeuw op een hoop woei, zodat ze niet ver hoefden te gaan. Meestal was het helder weer met een strakblauwe wolkenloze lucht. Brak er een sneeuwstorm los, dan kon je zelfs de afstand van de plaggenhut naar het huisje nauwelijks afleggen.

Een paar maal liepen ze de vijf kilometer naar Eppo Drent en soms kwam deze naaste buur bij hen op bezoek. Voor het overige waren ze samen.

Op jacht in het wijde sneeuwland of binnen bij Molly had Abe alle tijd om na te denken. ‘Ik trouw niet met je’, had hij gezegd toen ze met hem meeging hierheen, maar in feite waren ze al getrouwd. Hij wist dat hij van Molly kon houden, zonder Aukje te vergeten. Hij wist ook dat ze bij hem zou blijven, getrouwd of ongetrouwd. Molly koos voor Abe uit noodzaak en uit liefde, een gezonde basis voor een vaste relatie. Volkomen op elkaar aangewezen in deze barre wereld, kreeg hun verhouding in korte tijd een basis van rust en wederzijds vertrouwen, die in normale omstandigheden pas na jaren ontstaat.

Eigenlijk was het Abe die het eerst over trouwen begon. Hij was het ook die het plan opvatte om tegen kerstmis naar Regina te gaan naar dominee Fincher.

Molly reageerde enthousiast, ze had niet gedacht dat het zo vlug zou gaan. Ook het vooruitzicht met kerstmis de eenzame boerderij te kunnen ontvluchten kon alleen maar tot vreugde stemmen.

Het was nog wel een probleem of ze genoeg geld hadden. In het

voorjaar moest er weer van alles gekocht worden, ze konden zich niet veel veroorloven.

Begin december liep Abe naar Morse en verkocht er de huiden van het gevangen wild. Hij overnachtte in een Chinees restaurant, slapend op de vloer. Dat kostte bijna niets. De huiden brachten een beste prijs op en de volgende dag kon hij al met een gevulde beurs naar huis terug. Een terugtocht die langer zou duren dan hij gedacht had.

Hij was halverwege toen de lucht betrok. De sneeuw viel al spoedig zo dicht, dat hij weinig meer zag. Hij herinnerde zich zijn omzwervingen door het bos de vorige winter. Het zag er nu slechter voor hem uit.

Verblind door de sneeuw, verdoofd door de kou, zou hij het liefst maar zijn gaan liggen om het einde van de sneeuwstorm af te wachten. Hij wist, dat stilstaan of liggen een zekere dood betekende en hij bleef verder zwoegen. Thuis wachtte Molly in angstige spanning. Ze hoopte, dat Abe in Morse gebleven was. Ze kon niet anders doen dan afwachten.

Moeizaam sjouwde Abe verder in de gierende sneeuwstorm. Zijn huis zag hij pas toen hij er vlak voor stond. Was hij honderd meter meer naar rechts of naar links gegaan dan was hij er misschien zo aan voorbijgelopen. Het kleine hutje op de heuvel was nog nooit zo'n lokkend thuis geweest.

Begin december liepen ze naar Morse en namen daar de trein naar Regina.

Het echtpaar Fincher was blij verrast hen samen te zien.

Er was geen sprake van dat ze in een hotel zouden gaan. In de gezellige pastorie ruimde men de logeerkamer voor hen in, alsof ze oude kennissen waren.

Molly genoot van de bescheiden luxe in dit huis, na de ontberingen op het land.

Met mevrouw Fincher werkte ze aan een feestelijke japon voor de trouwdag die de dominee op kerstdag had bepaald.

In de kleine gemeente van dominee Fincher leefde iedereen mee met het onverwachte huwelijk. Abe en Molly beleefden een glorieuze tijd. Vooral Molly genoot van de avondjes waar ze genodigd werden. Abe was het een beetje teveel. Hij had het ook wat moeilijker met herinneringen.

Molly gaf zich voluit over aan de feestelijkheden rond haar huwelijk. Abe was bang dat het teveel ging kosten.

Dominee Fincher vermoedde waar hij over piekerde. Hij nam hem apart en praatte vrijuit over de financiële kant van de zaak.

‘Ik begrijp dat je je afvraagt hoe je straks in het voorjaar de nodige aankopen moet kunnen doen. Ik heb daar een voorstel voor. In mijn gemeente hebben we een bankier. Hij beheert een onderling steunfonds van gemeenteleden. Daaruit kun je een voorschot krijgen, dat je in de herfst terugbetaalt met een heel bescheiden rente als je je eerste oogst binnenhaalt.’

Abe aarzelde. ‘Ik hoor niet bij deze kerk. Ik hoor bij geen enkele kerk.’

‘Dat maakt voor ons geen verschil. Je hebt de weg naar dit huis gevonden, je zult de weg naar Zijn huis ook wel vinden, als de tijd daarvoor gekomen is.’

‘Lang geleden ben ik bijna dood gegaan!’ Aarzelend zocht Abe zijn woorden in de onbekende taal. ‘Dat was in een dorp dicht bij de zee. We werkten op het land, er kwam een hevig onweer, een ander is toen door de bliksem gedood. Ik was nog vrijgezel, hij had een gezin. Later ben ik getrouwd. Ik heb altijd gedacht dat ik mocht blijven leven om een opdracht te vervullen. Een nieuw leven voor mijn vrouw en voor mijn kinderen. Nu zit ik hier, Aukje is dood en mijn jongens kan ik niet bereiken.’

‘Soms lijkt het leven grillig, soms schijnt het je zinloos, tot het ons op een dag gegeven is de grote lijn te herkennen, dan zie je waar het allemaal goed voor was. Heb je nooit bij een kerk gehoord?’

‘Als kind wel. We hadden catechisatie. De verhalen vond ik prachtig. Later was het net alsof er achter de verhalen een leegte bleef. Toen we arm werden liet het dorp ons vallen. De kerk deed niets voor ons. Dat was nadat mijn vader failliet ging in 1880. Daar kon hij niets aan doen.’ Abe voegde het er fel aan toe.

‘Dat begrijp ik,’ zei Fincher vriendelijk. ‘Het goedkope graan hier vandaan, uit Canada en de Verenigde Staten heeft heel wat boeren te gronde gericht in Europa. Ik heb het net zo meegemaakt. Wij hadden een boerderij in Noord-Engeland, wij waren van de ene op de andere dag straatarm. Jij en ik, wij hebben zo'n beetje dezelfde ervaring, wij begrijpen elkaar wel. Er is één verschil: ik hoorde bij een kerk, een geloofgemeenschap die ons steunde, die mij een kans bood te studeren. Die geloofsgemeenschap staat nu voor jou klaar. Laat je niet bekeren, zolang je daar nog niets voor voelt, maar geef ons wel de kans je te helpen!’

De trouwdienst was sober en plechtig.

Molly zag er in een lichtblauwe jurk prachtig uit en ze wist het. Abe droeg een geleend zwart pak. Hij voelde zich oud naast de stralende, jonge bruid.

Van de trouwpreek begreep hij niet veel, zijn gedachten waren meer bij Friesland, bij Aukje veertien jaar eerder.

Voor Molly was het een prachtige dag.

Ze bleven nog tot de jaarwisseling in Regina en keerden toen terug naar hun hut in de besneeuwde vlakte.

Abe maakte in Regina alles in orde voor de lening die hij in het voorjaar nodig zou hebben.

Hij schreef ook een brief, die hij niet verstuurde. Eigenlijk schreef hij wel drie keer. In telkens andere woorden probeerde hij zijn zoons uit te leggen, hoe hij tot dit nieuwe huwelijk gekomen was. Het waren brieven aan hemzelf, hij verscheurde ze. Uiteindelijk volstond hij met:

> Ik heb een stuk land bij Morse, in de provincie Saskatchewan. Hier zal ik een boerderij bouwen. Zodra de oorlog voorbij is stuur ik geld, dan kunnen jullie hier komen. Het is heel erg jammer, dat het allemaal zo moest lopen. Nu kunnen we niet meer terug. Ook voor mij gaat het leven door, ik hoop dat jullie dat zullen begrijpen. Over een paar jaar kunnen we het hier heel goed hebben samen. Er zijn hier veel mensen die goed voor me zorgen. Als ik hertrouw denk dan niet dat ik jullie moeder vergeten ben. Ik zal haar nooit vergeten en jullie ook niet. Als de oorlog voorbij is zien we elkander weer.

De oorlog woedde in volle hevigheid.

In Nederland merkte men dat alleen in de krantenberichten, in de steeds uitbreidende distributie, waar vooral de stedelijke bevolking last van had. Op het platteland en aan de grenzen ontdook men de regeringsmaatregelen. Velen maakten moeilijke tijden door, enkelen werden in weinig jaren buitensporig rijk.

Jan merkte in Friesland veel minder van de oorlog dan Pier in Rotterdam. Abe in Canada merkte er bijna niets van. In de gemeente van dominee Fincher, waar bijna iedereen van Engelse afkomst was, leefde men wel intens mee met de oorlogsinspanning van het moederland. Abe zei dit alles niet veel.

Ze hadden nog een paar zware maanden alvorens de lente aanbrak.

Abe maakte zijn plannen voor de zomer en besprak ze met Eppo. Ze zouden samen een vierspan paarden kopen, om voor gemeenschappelijke rekening een groter stuk land in korte tijd te ploegen.

Toen in het voorjaar de warme winden van de verre bergen de sneeuw in de vlakte opruimden, waren ze klaar om te beginnen. Het werk vlotte zo goed, dat ze tegen betaling ook bij andere boeren ploegden.

Ondanks de goede verdiensten ging Abe niet ver van huis. Op de dag van hun huwelijk was Molly al een paar maanden in verwachting van het kind dat in juni geboren werd.

Molly wilde niet naar de stad.

Op haar eigen aanwijzingen, met Abe als dokter en vroedvrouw, verliep de bevalling in de primitieve hut voorspoedig. Na drie dagen stond Molly al met de kleine Liza op de arm in de deuropening.

Abe had het enorm druk. Hij werkte veertien uur of langer per dag. Maar het eerste jaar was een goed jaar. De oogst was buitengewoon goed en mede door de oorlogsomstandigheden lagen de prijzen hoog.

Met het naderen van een nieuwe winter namen ze een belangrijk besluit: ze sloten de hut en brachten met de baby de winter door in de stad, waar dominee Fincher werk vond voor Abe in een houthandel.

Het beviel niet. Het leven in de stad was wel comfortabeler, maar ook veel duurder. Molly was ontevreden en Abe voelde zich ongelukkig. Het was een slechtere winter dan het jaar tevoor.

Ze gingen naar hun boerderijtje terug, nog voor de sneeuw gesmolten was. Er viel heel wat op te knappen.

Abe sloeg een nieuwe put, een diepe, die met een pomp tot bij een ondergrondse bron reikte, zodat ze voortaan altijd genoeg water hadden.

Hij had daar een bedoeling mee. Hij wilde overgaan op veeteelt. Een flinke investering, maar één met goede winstkansen. Bovendien was de veeteelt hem meer vertrouwd dan de landbouw, waarvoor hij moest afgaan op de adviezen van Eppo.

Voor hij het vee kocht moest er land omheind worden en kwam er een ruimere stal.

De zomer van 1916 bracht het gezin van Abe en Molly grote voorspoed.

Abe had een eigen paard en een paar honderd stuks vee. Hij waagde het ineens met een flinke lening en het ging goed. Er was geen ziekte en de prijs van slachtvee was hoog. Hij kon een klein bestand koeien en een stier aanhouden om er de winter mee door te komen en toen hij de verplichte drie jaar achter de rug had was hij eigenaar van een groot stuk land en een flinke veestapel.

Voor Molly waren het moeilijke jaren.

Ze leed onder de eenzaamheid.

Er was werk genoeg in huis, vooral toen hun tweede kind geboren werd.

Peter was een levenslustige baby en de jonge moeder had haar handen vol aan de zorg voor de huishouding, waar zoveel zelf gedaan

moest worden, wat in de stad voor je gedaan wordt. Hier kwam geen bakker. Vlees was er genoeg, maar de huisvrouw moest zelf maar zien, hoe ze de geslachte koe in handzame stukken sneed. Eten koken, wassen, het gaf allemaal veel meer werk dan in een comfortabel huis in de stad.

Het werd iets beter toen Abe naast de oude hut een groter houten huis liet bouwen door een timmerman uit Morse. Hij betaalde de helft ineens en de rest tegen de volgende herfst.

In oude kranten lazen ze over de verre oorlog, die maar niet ophield.

Abe dacht aan zijn jongens, vijftien en zestien jaar moesten ze nu zijn. Vaak was hij van plan een brief te schrijven, maar hij deed het niet. Hij zag zijn nieuwe gezin opgroeien, hij zag zijn jonge vrouw, een beetje verbitterd door de eenzaamheid, vaak te moe om gewoon te genieten van de dingen van alledag.

Naarmate hun welvaart toenam beseften ze scherper de hardheid van dit leven. Ze werden zelf harder, scherper tegen elkaar en met het toenemend bezit nam ook de zorg toe om de grotere risico's. Tijdens eenzame ritten te paard om de omheining te controleren, het vee te bewaken, idealiseerde Abe het verleden, idealiseerde hij Aukje, bitter beseffend dat er geen weg terug was.

Toch groeide het verlangen in hem zijn jongens terug te zien, ze hierheen te halen, dit land voor hen te ontginnen.

Voorlopig was er nog de oorlog, voorlopig was er nog het vele werk, maar eens zou de dag komen dat hij terug ging. Terug naar Friesland om zijn schoonouders trots te tonen dat hij geslaagd was, om zijn zoons mee te nemen en met hen het bedrijf verder uit te bouwen.

Hij keek rond en nam in gedachten al bezit van de grond aan weerszijden van zijn land. Er was ruimte genoeg. Met hun drieën zouden ze er iets moois van maken.

Zo verstreek er weer een zomer.

In het ruimere huis bereidde het gezin zich voor op de lange winter.

Een winter die ze op het land door zouden brengen, met als enige aanspraak Eppo Drent op vijf kilometer afstand en een jong gezin dat zich acht kilometer ten noorden van hun boerderij had gevestigd.

Een eentonig bestaan waarin het er op aankwam elkaar te verstaan, te verdragen en zo mogelijk lief te hebben.

Hoofdstuk 20

Drie jaar getrouwd, kerstavond. Een al dagenlang durende sneeuwstorm dwong hen binnen te blijven.

Molly zat met een kleine olielamp bij een brok spiegel en bekeek haar gezicht. Moe, bleek, ontevreden. Daar zat je dan, vijfentwintig jaar, met twee kinderen en een vent die niks zei, in een ingesloten huis, ergens voorbij het einde van de wereld.

Ze legde de spiegel neer en staarde dof voor zich uit.

De wind gierde om het huis.

Abe was in de stal.

'Hij heeft meer aandacht voor zijn koeien dan voor mij,' dacht Molly. Ze wist niet wat hij daar al die tijd uitvoerde. Ze had nooit op een boerderij gewerkt of gewoond en ze haatte die ellendige beesten. Als die er niet waren konden ze naar de stad gaan. Naar de stad, al was het maar voor een paar dagen, voor een week.

Morgen kerstmis, een witte kerst, dat wel, maar heel anders dan thuis in Engeland. Thuis? Wat was thuis geweest? Armoe en verwaarlozing, ze had niet veel reden om in dankbaarheid terug te denken aan haar jeugd, maar hier idealiseerde ze dat verleden.

Ze stond op en controleerde het kleine oventje waarin ze een kerstbrood probeerde te bakken. Het nieuwe huis, een flinke woonkeuken en twee slaapplaatsen, had ze zo goed en zo kwaad als het ging versierd met rode linten en wit papier.

De buitendeur ging open. Abe kwam binnen. Hij rommelde met laarzen en klompen in het kleine voorportaaltje, dat als een luchtsluis de kou buiten moest houden. Hij hing zijn jas en muts aan een spijker.

Handenwrijvend en nog dampend van het vocht kwam hij binnen, opgewekter dan anders. 'Alle koeien zijn drachtig,' zei hij tevreden.

'God bless them,' mompelde Molly. Ze pookte de kachel op en zweeg verder mokkig, terwijl Abe over zijn koeien praatte. Hij scheen wel in een erg goeie bui.

'Het sneeuwt niet meer en de wind neemt af,' zei hij.

Zij haalde haar schouders op. Zo te horen woei het nog flink.

'Morgen kunnen we misschien wel samen naar buiten,' zei Abe. 'Dat zal je goeddoen. Binnenzitten is niks waard. Morgen is het kerstmis.' Hij haalde voorzichtig iets onder zijn overhemd vandaan, een langwerpig ding in een oude krant gewikkeld. 'Hier, dit is voor jou, voor kerst en voor je trouwdag.'

Hij zei 'je trouwdag', alsof het hem niet aanging. Molly pakte het

ding aan. Dit eenvoudige gebaar doorbrak haar nukkig zelfbeklag.

'Eigenlijk moest ik het in een kous doen tot morgen,' zei ze, terwijl ze het papier eraf wikkelde.

Er kwam een grote houten lepel uit, met een mes uit een stammetje gesneden. 'O, Abe, wat verschrikkelijk... wat verschrikkelijk mooi,' corrigeerde Molly zichzelf met tranen in haar ogen. Haar eerste gedachte was: 'Hoe kan iemand zo'n afschuwelijk cadeau geven.' Maar op hetzelfde moment realiseerde ze zich dat hij daar dagenlang aan had moeten werken, waarschijnlijk in de halfduistere stal, in de kou. Ze wist ineens hoe hij op deze dwaze gedachte gekomen was. Ze had zelf een maand geleden gezeurd en gesmeekt om naar de stad te mogen gaan. Ze had er allerlei redenen voor bedacht en een daarvan was: 'Ik heb een grote lepel nodig.' Op het moment dat ze het zei wist ze dat het onzin was, maar als een klein kind was ze door blijven drenzen en hij had het onthouden. Hij weigerde naar de stad te gaan en hij liet haar ook niet alleen gaan omdat het te gevaarlijk was. En terwijl zij zich om die weigering op hem wreekte met de kleine terreur van vitten en snibbige opmerkingen, had hij al die tijd aan de gevraagde lepel gewerkt.

Ze huilde en zoende hem. Hij was blij dat het presentje zo goed viel en een beetje verbaasd om haar heftige emotie. Hij had aan het ding gewerkt om iets om handen te hebben, in de uren dat hij liever alleen was en het huis ontvluchtte.

De baby huilde. Molly nam hem uit de wieg, verschoonde hem en gaf hem de laatste voeding vóór de nacht.

Het brood kwam geurig uit de oven en terwijl de kachel langzaam uitging proefden ze van het gloeiend hete brood.

De nachtelijke kou drong binnen naarmate de kachel minder warmte gaf. Ze vluchtten in bed, waar de kou op de best denkbare wijze verdreven werd.

Gedurende de rest van die lange, koude winter deed Abe zijn houtsnijwerk en het repareren van gereedschap in de woonkeuken. Ze hadden geen gebrek, ze waren gezond maar ze waren niet gelukkig. Molly niet omdat ze het gevoel had dat ze haar leven hier verdeed in een eindeloze sleur van nimmer eindigend werk. Abe niet omdat hij met een plan rondliep, dat hij niet kon uitvoeren.

De weinige kranten die ze wel eens in handen kregen ploos hij na voor de scheepsberichten. Er was geen kans op. Op zee heerste de onbeperkte duikbootoorlog, schepen gingen verloren, mensen verdronken, passagiersvervoer lag stil. De oorlogsberichten noemden al jaren dezelfde plaatsen. Het leek wel of de oorlog, door mensen

begonnen, niet meer door menselijke inspanning beëindigd kon worden.

Abe maakte berekeningen. Als de oorlog ineens afgelopen was en als er dan weer schepen voeren, had hij dan genoeg geld om zijn jongens te halen? Of moest hij geld sturen en vragen of ze Pier en Jan op eigen gelegenheid lieten komen? Het kon niet. De oorlog verhinderde het, hij had het geld niet en hij kon zijn bedrijf niet in de steek laten.

Het werd lente.

Voorjaar van wat het laatste oorlogsjaar zou zijn. Er was geen tijd meer om te piekeren.

Het vee, het land, de boerderij eisten alle tijd op.

Voor Molly werden de dagen vrolijker. De kinderen speelden buiten, er kwam eens een enkele maal per week bezoek, ze konden weer naar de stad om inkopen te doen.

Abe deed nog steeds het groeiende bedrijf zonder hulp van een knecht. Hij werkte harder dan hij in al die jaren gedaan had. Als er deze winter een kans kwam wilde hij geld hebben, genoeg geld om de grote sprong te wagen.

Aan het eind van de zomer betaalde hij het huis af en bij het bericht van de wapenstilstand in november besloot hij al zijn vee te verkopen, zijn paard uit te besteden bij Eppo en de winter door te brengen in Regina.

Voor Molly kwam dit zo onverwacht dat ze van verbouwereerdheid eerst tegensputterde. Toen het goed tot haar doordrong kon ze wel dansen. De winter in de stad! Niet weer de zenuwslopende eenzaamheid.

Abe zweeg over zijn ware motieven. Hij wist niet of het echt zou kunnen en als het zover kwam was het nog vroeg genoeg.

In Regina huurden ze een etage voor een half jaar. Abe zocht niet meteen werk. Hij had geld op de bank en met die zekerheid achter de hand keek hij eerst eens rond.

Dominee Fincher was de enige die hij in vertrouwen nam. ‘Ik wil naar Europa,’ zei hij. ‘Ik wil naar Friesland, om mijn jongens te halen.’

‘Dat is een hele onderneming. Kun je niet beter geld sturen om ze over te laten komen?’

‘Dat is waar, maar er is meer. Ik wil nog eenmaal naar huis. Ik wil het graf van mijn vrouw bezoeken.’

Ze bespraken het plan verder. Via de predikant kwam hij in contact met een zakenman, die naar New York moest voor een handelsbeurs.

Abe kon mee. Hij zou gratis reizen als hij op de beurs veertien dagen werkte. In die tijd kon hij informeren of er uit de drukke New Yorkse haven schepen vertrokken naar Nederland.

Molly was helemaal overstuur, toen hij haar vertelde, wat hij van plan was. 'Waarom heb je dit niet eerder gezegd?' Ze vroeg hem wel tien maal of hij echt van plan was terug te komen. Haar eigen vader had zijn gezin in de steek gelaten toen ze een jaar of tien was. De verlammende angst van die tijd kwam weer bij haar naar boven. Abe bleef geduldig uitleggen dat hij alleen maar veertien dagen in New York zou werken en dat hij daarna weer terug zou komen. Mocht er een schip zijn, dan zou hij naar Nederland varen, zijn jongens ophalen en terugkomen. Het klonk alsof hij om een pond suiker ging bij de winkel om de hoek. Hij had al zolang met dit plan rondgelopen, dat hij zich helemaal niet meer realiseerde dat het al haast voorjaar zou zijn eer hij terugkwam.

Ze gingen uit elkaar met een daverende ruzie. Molly gilde en krijste als in haar meest ordinaire dagen. De kinderen huilden en Abe smeet met de deuren. De laatste nacht bracht hij niet meer bij Molly in huis door. Hij gaf de predikant huishoudgeld voor zijn gezin voor een periode van vele maanden.

Die nacht sliep hij op een houten bank in de wachtkamer van het station.

Zijn reis naar New York met de heer Watkinson en het werk op de beurs maakten een verbijsterende indruk op Abe. Hij was nooit een stadsmens geweest en het eenzame leven van de laatste jaren had hem helemaal aan drukte ontwend. Watkinson was een vriendelijke, dikke man, die Abe hard liet werken, maar er ook voor zorgde dat hij niets te kort kwam. Na sluiting van de beurs sliep Abe bij de koopwaar, een grote partij kostbare huiden. Overdag moest hij partijen geprepareerde vellen af en aan slepen.

Veertien dagen verdroeg hij de stank van dierenvellen. Hij zag ook geen kans om te informeren naar passagemogelijkheden, wist niet eens hoe hij dat in deze overweldigend grote stad moest uitzoeken.

Watkinson zorgde ook hiervoor.

Op de laatste dag van de beurs zaten ze samen op een pak huiden een sandwich te eten.

'Morgen vaart er een vrachtschip naar Amsterdam,' zei Watkinson tussen twee happen door.

Abe antwoordde niet. Hij was zo moe dat het nauwelijks tot hem doordrong.

'Je kunt mee als stoker.'

‘Mee, naar Amsterdam?’

‘Ja, dat ligt toch in Holland? Daar wou je heen, zei je.’

Binnen vierentwintig uur kon Abe aan boord. Zijn financiële zaken regelde hij op een bank, met hulp van de heer Watkinson. Hij kreeg een bedrag voor de treinreis van New York naar Regina.

‘Als je tenminste terug wilt komen,’ zei de huidenkoopman er bij. ‘Het is een deel van het afgesproken loon, je hebt er recht op.’

De vrachtboot was een traag, oud stoomschip, geladen met superfosfaat. De Nederlandse bemanning ontving Abe niet onvriendelijk, vooral toen bleek dat die boer bereid was flink aan te pakken.

Zijn loon was gering, maar hij had de kost en hij kwam goedkoop in Amsterdam.

Het leek of een onbereikbaar ver doel ineens heel dichtbij kwam.

Hij had Watkinson een haastig gekrabbeld briefje meegegeven voor Molly.

> Er is een schip, dat naar Amsterdam vaart. Ik moet deze gelegenheid benutten. Het is misschien de laatste kans om mijn jongens op te halen. Het zijn flinke knapen, ze zullen ons goed kunnen helpen. Jij zult ook veel van ze houden. Veel liefs voor jou en de kinderen. In het voorjaar ben ik terug met mijn jongens. Geloof me, ik kom echt terug. Dominee Fincher weet er alles van. Laat hij het je uitleggen.
> Abe.

De reis duurde ruim een maand. Er zat niet veel vaart in het schip en in een Engelse haven hadden ze dagen nodig om te bunkeren. Abe ging niet aan wal. Tegen extra betaling nam hij de dienst over van anderen, die wel weg wilden.

Het was een maand van hard werken onder voor hem ongewone omstandigheden. De stemming aan boord was goed, velen voeren voor het eerst na jaren naar huis. Abe kon het werk wel aan en de kok schafte een goed maal. Toch wist hij na deze maand dat hij liever een winter als boer in kou en eenzaamheid werkte dan een maand als stoker op een schip.

De dag na nieuwjaar lagen ze in Amsterdam. Op het kantoor van de maatschappij kreeg Abe zijn loon uitbetaald. Met alle overwerk viel het nog mee. Als hij een beetje zuinig was kon hij er een maand van leven.

Het was te laat om nog door te reizen naar Friesland. Hij zocht een goedkoop hotel.

Wat een gemak, dat iedereen Nederlands sprak.

Een blij opgewonden gevoel maakte zich van hem meester. Hij was terug en niemand wist het nog. Hij was terug, hij was thuis en morgen zou hij zijn jongens zien.

Hij vroeg mensen de weg en iedereen verstond hem, iedereen kon hem in een woord voor woord verstaanbare taal antwoorden. Er reden veel meer automobielen dan zes jaar geleden, toch zag alles er grauwer, armoediger uit. De etalages waren leeg, of er stonden kartonnen borden in met woorden die hij nooit gekend had: theesurrogaat, distributiebonnen, taptemelk.

In het hotel bedacht hij, dat het misschien mogelijk zou zijn een telegram te sturen, om zijn aankomst te melden. Voor hij zijn naam inschreef vroeg hij de receptionist, of dat zou kunnen.

'Een telegram? Natuurlijk mijnheer, maar kunt u uw familie niet opbellen?'

Opbellen? Abe zou nooit op het idee gekomen zijn. Zouden ze telefoon hebben? In Friesland misschien alleen de dokter en Wietse in Rotterdam? Wietse kon telefoon hebben.

'Wietse Atema in Rotterdam, heeft die misschien telefoon?'

'We zullen eens voor u kijken mijnheer. Atema, zei u? W. Atema?'

De man pakte een boek en bladerde er in.

'Ja, hier heb ik hem, W. Atema, hoofd ener school. Zal ik het nummer voor u aanvragen?'

Abe knikte. Hij moest wachten in een hokje opzij van de receptie.

'Als de bel gaat, kunt u opnemen en spreken.'

Hij wachtte.

Buiten het hokje hoorde hij de man bezig de verbinding tot stand te brengen, een dof gemurmel.

Abe had het benauwd, hij had nog nooit getelefoneerd.

De bel rinkelde luid. Hij nam de hoorn op en bulderde in het apparaat: 'Hallo Wietse, ben jij daar?'

'U spreekt met mevrouw Atema,' klonk een zachte stem, 'met wie spreek ik?'

'Is Wietse niet thuis,' riep Abe. Hij schreeuwde alsof hij de afstand van Amsterdam naar Rotterdam met zijn eigen stemkracht moest overbruggen.

'Mijn man is niet thuis, kan ik u helpen? U belt interlokaal?'

'Nee, ik sta hier in een hok. Is Wietse er niet?'

'Dat heb ik u al gezegd mijnheer. Wie bent u?'

'Abe. Abe Bakker, ik kom om de jongens.'

Het was even stil aan de andere kant.

‘Bent u daar nog?’ brulde Abe met rood hoofd.

‘Ben jij het echt, Abe? Ben je uit Canada teruggekomen?’ Het lieve blikkerige stemmetje trilde en ging toen iets vaster verder: ‘Pier is bij ons. Waar ben je nu?’

‘In Amsterdam, ik kom net van de boot.’

‘Ben je op het station?’

‘Nee, in een hotel.’

‘Maar kom dan toch eerst hierheen, Abe. Neem de trein, dan ben je voor het eten nog hier. Pier zal op het station staan. Je kijkt maar, welke trein je kunt halen.’

Ze beëindigden het verwarde gesprek.

Abe betaalde en haastte zich naar het station.

Hij was verward, zenuwachtig, vergiste zich in perrons, en stapte bijna in de verkeerde trein.

Na veel vragen en zoeken liet hij zich met een zucht van verlichting op de harde bank zakken.

De treinreis gaf hem tijd om tot zichzelf te komen. Een praatgrage passagier vertelde hem veel wat hij niet wist. Er was vooral door de oorlog veel veranderd in de zes jaar dat hij weg was. De man wilde weten hoe het in Canada was en Abe vertelde er iets over, maar zijn verhaal was kort. Het was alsof hij jarenlang buiten de wereld geleefd had.

In Delft verliet de medepassagier de coupé en Abe was tot Rotterdam alleen.

Hij probeerde zich Pier voor te stellen. Hoe zou het met de jongen gegaan zijn in die jaren? Was hij in Rotterdam voor een tijdje, of woonde hij bij Wietse en Jeanette?

Op het perron van het station Delftse Poort in Rotterdam was het druk.

Abe zette zijn koffers neer en keek zoekend rond. De mensen dromden naar de uitgang.

Een lange, slanke jongen bleef achter. Ook hij keek rond. Ze zagen elkaar, aarzelden, toen herkende Abe zijn zoon.

Hij rende naar Pier toe. Huilend omhelsden ze elkaar. Mensen bleven nieuwsgierig staan, maar dat kon hun niets schelen, ze merkten het niet eens.

‘Heit, ben je er dan toch!’

Met de handen op elkaars schouders keken ze elkaar aan, lachend door hun tranen heen.

Abe kon wel dansen zoals die Grieken jaren geleden op het station in Montreal.

Hij was kleiner dan zijn zoon. De blonde jongen stak een half hoofd boven zijn vader uit. Abe herkende trekken van Aukje in het gezicht van zijn zoon. Pier zag zijn vader verouderd, maar sterk als altijd, zoals hij hem nu met de arm om de schouder meevoerde naar de koffers. Druk pratend, chaotisch van het ene onderwerp op het andere, kwamen ze op het stationsplein waar ze de tram namen.

Wietse en Jeanette woonden in een eigen huis aan de rand van de stad, niet ver van de school, waar Wietse hoofd was. De begroeting was uitbundig hartelijk en de eerste avond kwam er geen eind aan het uitwisselen van nieuws.

Abe hoorde dat pake Atema een paar maanden tevoren gestorven was tijdens de griepepidemie.

Abe begreep dat zijn zwager pas sinds kort in dit mooie huis woonde en hij vermoedde dat er sprake was van een erfenis.

Wietse legde uit, hoe een en ander geregeld was, nog voor Abe er naar vroeg.

Pake had bij testament bepaald dat Jan de boerderij zou krijgen. Abe kreeg uit het verhaal de indruk dat zijn nu achttienjarige oudste zoon zich helemaal aangepast had bij de Atemafamilie. Tot zijn meerderjarigheid hield beppe het beheer, daarna was Jan eigenaar. Verder was er nog een ingewikkeld verhaal over rente, die Jan aan beppe moest betalen en over een hypotheek, waaruit hij het erfdeel van Wietse en van Pier betaalde.

Abe merkte wel dat hij in het verhaal niet voorkwam. De Atema's hadden alles geregeld en daar kwam een Bakker niet aan te pas. Bij latere informatie, in de weken daarna, legde de notaris in Leeuwarden hem uit, dat de hele erfenis volgens de regels van de wet was afgewerkt. Kleinkinderen hoorden er wel bij, aangetrouwde familie niet.

Die avond wist Abe dat niet en het verhaal van Wietse was zijn eerste wrange ervaring tijdens zijn korte verblijf in Nederland.

Pier studeerde aan de kweekschool voor onderwijzer en Abe kreeg meteen al de indruk dat het wel eens moeilijker zou kunnen blijken de jongens mee te krijgen dan hij gedacht had.

Zijn mededeling dat hij hertrouwd was en twee kinderen had, maakte Pier stil.

En zo, na een uitbundig begin, eindigde de avond in een wat matte stemming.

‘We zijn allemaal moe. Het is hoog tijd om te gaan slapen,’ zei Jeanette. Ze wees Abe de logeerkamer en ieder ging naar bed.

Abe lag al tussen de stijve lakens in het wat klamme logeerbed, toen er op zijn deur geklopt werd.

Pier kwam binnen. Abe zocht lucifers om licht te maken, maar Pier draaide gewoon het knopje van het elektrisch licht om. Een beetje verlegen ging hij op de rand van het bed zitten.

'Zo, dan zijn we eens even samen,' zei hij.

Abe schoof wat hoger in de kussens. 'Ja dat is wel beter.'

Ze zwegen allebei een poosje en begonnen toen tegelijk te praten, lachten verlegen en wachtten op elkaar.

'Wat wou je zeggen Pier?'

'Ben je... ben je al lang getrouwd, heit?'

'Met kerst was het vier jaar.'

'Dan... dat heeft...'

'Dat heeft niet lang geduurd, wil je zeggen. Ik weet het, jongen. Je kunt het me verwijten, vijfmaanden na de dood van je moeder ben ik alweer getrouwd. Het is nog erger, die vrouw was er al eerder. Maar je moet begrijpen dat het een heel verschil is, daar of hier.'

'Ik begrijp het,' zei Pier zacht.

'Ik weet zelf niet of het goed is, Pier. Dingen gebeuren. Je weet zelf niet altijd hoe het gaat. Ze is goed voor me, we hebben die kinderen...' Hij aarzelde en voegde er haast fluisterend aan toe: 'Misschien moet je wat ouder zijn om dit te begrijpen. Pier, maar onthoud dit van me: een tweede huwelijk blijft altijd een noodsprong, het wordt niet meer wat het geweest is.'

Pier huilde.

'En jij Pier, jij wilt schoolmeester worden?'

Hij knikte.

'Zou je niet liever met mij meegaan? Ik heb een eigen boerderij, er is ruimte daar, we zullen het er goed hebben.'

Pier schudde zijn hoofd, glimlachend door zijn tranen heen. 'Nee,' hij toonde zijn handen, 'ik ben niet geschikt meer voor het boerenwerk, laat mij maar hier blijven.' Hij stond op en liep naar de deur.

'Ik heb jarenlang elke dag op de post gewacht. Je bent te lang weggebleven, heit.'

De deur werd opengeduwd en Jeanette stond in een lang nachtgewaad op de drempel.

'Zijn jullie nu nog niet gaan slapen? Kom Pier, morgen moet je weer bijtijds naar school.'

Pier ging weg.

Abe zakte onderuit.

Hij zag Jeanette het licht uit doen en hij hoorde haar weggaan: een moeder, die haar kind opeist.

Hoofdstuk 21

Pier kreeg vrij van school op zaterdag en reisde samen met zijn vader naar Friesland, waar men door een telefoontje via de dokter op de hoogte was van de komst van Abe.

Abe vertelde Pier meer over zijn leven in Canada en langzaam groeide er een succesverhaal, dat hij in de komende weken zo vaak zou vertellen, dat hij er zelf haast niet meer inpaste. Hij vertelde geen onwaarheden, maar de grimmige realiteit was voor de mensen hier moeilijk weer te geven. Door vereenvoudigingen waar het verhaal te ingewikkeld zou worden, of waar hij geen vertaling wist voor Canadese woorden, leek het alsof Abe in de vier oorlogsjaren moeiteloos een fortuin vergaard had.

De ontmoeting met beppe Atema en Jan gaf Abe weer helemaal de beklemmende sfeer die hij zich zo goed herinnerde. Met Jan had hij vrijwel geen contact. Ze spraken met elkaar, ze waren wel vriendelijk, maar het bleef aan de buitenkant.

Abe legde Jan niet eens de vraag voor, of hij mee zou gaan naar Canada. Hij wist sinds het gesprek op de eerste avond dat zijn reis vergeefs geweest was.

Restte nog één doel: het graf van zijn vrouw. Zodra hij er kans toe zag glipte hij weg naar het kerkhof in het dorp. Hij liep achterom, om niet met nieuwsgierigen te hoeven praten.

Hij vond het graf van Aukje opzij van de kerk naast de gloednieuwe zerk van pake. Links van haar was Tjalling begraven.

Op Aukjes graf stond: ‘Hier rust onze lieve dochter, onze moeder Aukje Atema’ en met kleine letters daaronder: ‘gehuwd met Abe Bakker’. Daarna volgden geboorte- en sterfdatum.

Abe stond er stom en hulpeloos bij.

Na haar dood was zijn Aukje weer helemaal opgeëist door haar familie, ingeklemd tussen de graven van broer en vader. Hij huilde niet, keek alleen maar. Het liefst was Abe meteen weggegaan.

Hij had gezien wat hij zien wou en verder was er voor hem hier niets meer te doen.

Hij bleef nog een dag of tien in Friesland. Hij bezocht zijn familieleden nog eenmaal. Ook de notaris in Leeuwarden bezocht hij om opheldering te vragen over het testament en om een verklaring te tekenen over de voogdij van zijn kinderen. Hij kocht er een boompje om op het graf van Aukje te planten.

Hij zag veel oude bekenden en vertelde overal zijn verhaal. Het

verhaal waar hij niets mee te maken had, maar dat een goede afweer betekende tegen moeilijker vragen.

Hij zag zijn eigen oude boerderij, maar zette geen voet op het erf. Hij verliet Friesland, waar hij een vreemde was geworden. Hij wist dat hij er nooit meer terug zou komen.

In Rotterdam bleef hij bij zijn zwager, tot er een schip naar Amerika zou varen.

Pier en Abe praatten urenlang als gelijken, vertrouwelijk. Juist door deze lange gesprekken, juist door de warmte en de vertrouwelijkheid, besefte Abe hoe ver ze uit elkaar gegroeid waren. Pier leefde door zijn opleiding en belangstelling in een heel andere wereld. Abe kon niet blijven, kon niet terug. Pier kon niet mee.

Drie weken na aankomst voer Abe Bakker weer uit.

Op een passagiersschip ditmaal, de ‘Rotterdam’, met bestemming New York. Eén erfstuk van Aukje had hij bij zich: een gouden medaillon met haar portret als jong meisje. Hij droeg het onder zijn kleding. Beppe had het hem gegeven, vlak voor hij uit Friesland vertrok.

Pier en Jeanette brachten hem naar de boot.

Na de vele emoties van de afgelopen weken was het afscheid kort. Voor de tweede maal in zijn leven voer Abe weg, nu definitief.

De reis met het luxueuse schip gaf hem alle tijd om na te denken en tot rust te komen.

Hij hield zich wat afzijdig van de overige passagiers. De herinnering aan zijn eerste reis, zes jaar geleden, was nog te levendig.

Toen een vertrek om voor vrouw en kinderen een nieuwe toekomst mogelijk te maken. Destijds onzekerheid over wat hem wachtte aan de overkant.

Nu wist hij precies wat hem te wachten stond.

Illusies hoefde hij niet meer te hebben.

Zijn oude leven was voorbij. Hij kon dood zijn.

Aukje weg, de jongens verloren.

Als het schip op een mijn liep zou hij niet naar de reddingsboten rennen. Abe zag 't al voor zich: de verwarring, het gegil en geschreeuw en hij daartussen, doodkalm, rustig helpend waar hulp nodig was, een man die niet meer aan 't leven hechtte, voor wie 't voorbij was.

Voorbij? En Molly dan en de kinderen in Canada?

De ruzie was lang geleden. Hij kon geen hekel aan haar hebben. Het was zeker geen ideaal huwelijk. Hij zou straks al een oude man zijn en dan was zij nog jong, z'n gezin paste niet bij hem. Hij was een vader van opgroeiende zonen, niet van kleuters. De kinderen van Molly

bleven hem vreemd, ze hoorden bij haar, ze zouden haar taal spreken.

Zijn grote zoons was hij kwijt, voorgoed kwijt. Ze konden brieven schrijven, maar dat zou ook minder worden. Hun levens gingen door, onafhankelijk van wat hem nog zou wachten. Het was alsof hij een nieuw leven op moest nemen waar hij geen zin in had. Hij voelde zich afgesneden van zijn verleden, onverschillig in het heden en niet verlangend naar de toekomst.

Naarmate de reis vorderde begon hij toch wel weer plannen te maken. Hij begon te verlangen naar zijn boerderij, naar zijn gezin. Hij stuurde zelfs een telegram naar Regina om Molly te berichten, dat hij op de terugweg was, zonder zijn zoons.

Hij sprak meer met andere passagiers, hoorde verhalen over successen en tegenslagen, plannen en idealen.

Hij vertelde hoe het hem gegaan was en hij besefte, dat de afgelopen jaren in materieel opzicht heel goed geweest waren. Hij had eigen land, een huis, geld.

Er moest nog veel gebeuren, één fikse strop kon alle winst van voorgaande jaren vernietigen, maar toch, op dit moment had hij wel wat bereikt.

Een toevallige ontmoeting gaf hem het laatste zetje, dat hij nodig had, om zijn somberheid te overwinnen.

De laatste avond aan boord was er een groot feest. Wat later dan de anderen kwam Abe ook in de feestzaal. Het was er een enorme drukte.

Hij haalde koffie en ging in een stil hoekje zitten.

Even later kwam er een oudere man naar hem toe. ‘Is deze plaats vrij? Mooi, dan kom ik er even bijzitten. Ik geloof niet, dat wij elkaar al kennen. Maryland, John Maryland. Nee, nee, ik kom niet uit Maryland, ik heet zo, ik woon in Detroit.’

De man was klein en bewegelijk, hij sprak een rap, wonderlijk soort Engels en hij wachtte niet op antwoorden.

‘Detroit, weet u waar dat ligt? Bij de grote meren, vlakbij Canada. O, u komt uit Canada. Mooi land, mooi land, het moest er alleen niet zo koud zijn.’ Het mannetje lachte. Hij leek op een plezierige manier dronken. ‘Ja, Detroit,’ zei hij, ‘ik ga er een zaak beginnen, levensmiddelen, mensen moeten altijd eten, nietwaar, dat komt eerst. Ik zeg altijd maar zo: verkoop wat de mensen nodig hebben, dan verdien je altijd je brood. Handel in levensmiddelen of in kleren of bouw huizen en als dat allemaal niet lukt, begin dan een bordeel, want die behoefte houdt ook nooit op.’

‘U begint opnieuw,’ kwam Abe ertussen, ‘hoe oud bent u?’

‘Oud? De duvel is oud en z'n moer is nog veel ouwer. Ik ben pas zeventig, ik heb nog een heel leven voor me.’

De man veerde op, toen er een mooie vrouw voorbij kwam. Hij vroeg haar ten dans en zwierde de vloer op.

Abe bleef onthutst achter.

Hij was twee-en-veertig, had hij dan niet een heel leven voor zich?

Molly beleefde in Regina een ellendiger winter dan ooit tevoren. Het was er even koud als in de prairie, de kinderen waren na elkaar ziek en ze kwam niet uit met haar geld.

Ze begon terug te verlangen naar Abe, naar het leven dat zij samen geleid hadden, ondanks alle nadelen. Ze was dan ook oprecht dolgelukkig toen het telegram kwam en hij midden februari weer voor haar stond. De kinderen waren al in pyama. Ze dansten om hem heen.

Abe tilde Liza op en knuffelde haar. Peter wilde ook opgetild. Met op elke arm een kind danste Abe door de kamer. Molly lachte, met tranen in de ogen.

Ze bleven nog een paar weken in de stad.

Abe had het druk met de voorbereidingen voor de zomer. Hij voerde lange gesprekken met dominee Fincher.

‘Ik geloof dat je je hier al aardig thuis begint te voelen Abe,’ zei Fincher lachend.

‘Dat is zo,’ zei Abe ernstig. ‘Ik heb hier een taak te vervullen. Dit is mijn land en het land van mijn vrouw en van mijn jonge kinderen. Samen zullen we het geluk hier moeten vinden.’

De zondag voor ze weggingen werd er in de kerkelijke gemeente afscheid van hen genomen. Het ontroerde Abe meer dan hij wilde toegeven.

‘Ik voel me hier echt thuis,’ zei hij na afloop van de dienst tegen dominee Fincher.

‘Loop niet te hard van stapel,’ lachte de predikant. ‘Laat een eenvoudig man de illusie, dat er nog ergens een heiden te bekeren is.’

Terug op het land hadden ze een paar dagen nodig om alles weer in orde te brengen. Abe kocht jong vee om het bedrijf voort te zetten.

Op een avond liep hij met de kleine Liza het land in. Vrolijk babbelend huppelde ze aan zijn hand mee.

‘Daddy, waar ben je geweest?’

‘In Europa.’

‘Is dat ver?’

‘Verder dan Regina. Je gaat met de trein en dan met een boot. Het duurt heel lang.’

Het kleine meisje zweeg even, toen liet ze zich optillen en heel dichtbij zijn oor fluisterde ze: ‘Ga je niet meer weg, daddy?’

Abe keek om zich heen. Hij zag zijn boerderij, waar Molly en Peter naar buiten kwamen. Hij knuffelde zijn dochtertje. ‘Nee Liza, ik ga niet meer weg, ik blijf hier voor altijd.’